

Uredništvo i uprava
ZAGREB, MASARYKOVA 28a
Telefon 67-80
Uredništvo in uprava
za Slovenijo in slovenski del
Julijanske Krajine
LJUBLJANA, Erjavčeva 4a

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH

EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

USKRS 1939

I PROLAZI USKRS ZA UŠKRSOM...

U Velikom Ćirilo-Metodskom kalendaru za 1907 god., što ga je izdavao klub Ćirilometodskih zidara u Zagrebu, i uređivao hrvatski književnik Milan Ogrizović, čitamo i ove retke o Istri u uvodnom članku:

»Ostala je tamo dolje, gdje zalazi sunce u ono naše more. Sunce, za koje se činilo, da neće više nikada izaći.«

»Ostala je tamo kao neka suza, što je kanula s oka Majke Hrvatske. Kanula suza, odronila se niz lice majčino, dovaljala se do mora i tu se — skamnila. Suza žalosnica.«

»I rodio kamen. Izvila se Učka nebu pod oblake, prosuli se otoci, nabrekla zemlja — a more ljubilo novu zemlju i božje joj se sunce smiješilo.«

»Medju kamenjem nikli ljudi.«

»Našli su zemlju. Okitio se kamen zelenilom. Zamukala stada, zasvirale frule, zabugarila stara hrvatska pjesma.«

I još puno toga ima u tim debelim, starim kalendarima. Puno podataka, puno nade, puno ljubavi — najviše ljubavi. Od staroga Ilirca Trnskoga do tada mladog Domjanića, svi pišu o Istri, pjevaju o Istri i bodre ljudi u Istri.

*

Prelistavajući te požutjele stranice tridesetak godina kasnije — u ove mučne i tmurne dane u kojima životarimo — sjećamo se našega djetinjstva tamo dolje — tamo na onoj »suzi što je kanula s oka Majke Hrvatske«, kao što reče Milan Ogrizović. I to djetinjstvo naše, koje nije uvek bilo ni vedro ni nasmijano, postane nam milije nego obično — to naše djetinjstvo iz doba onih zanosnih riječi o našem zavičaju, o zemlji »gdje se kamen okitio zelenilom... i gdje se bugarila »stara hrvatska pjesma.«

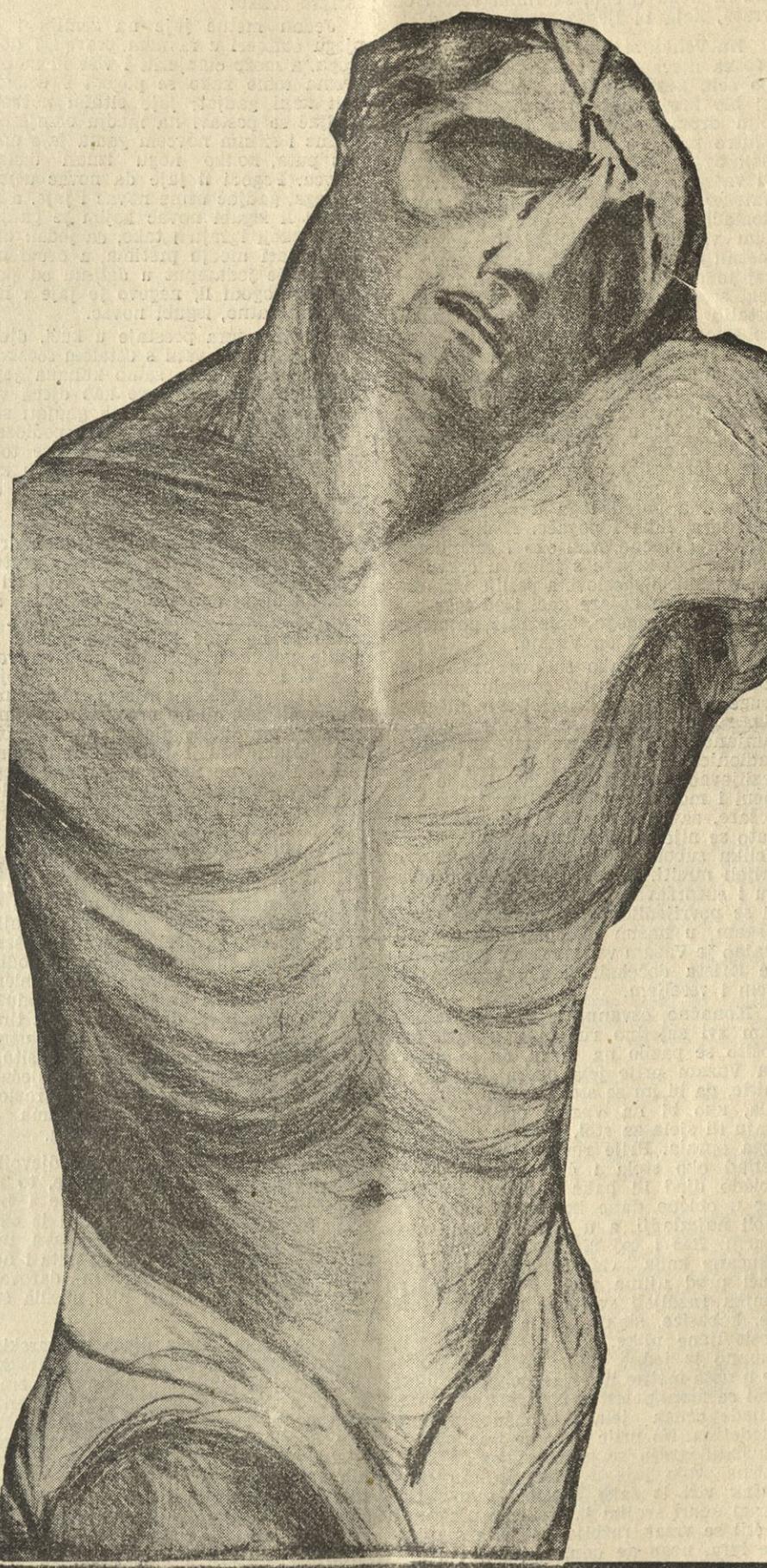
*

Prolaze nam tako i tmurni i mučni Božići i Uskrsi, prolaze jedan za drugim — deset, dvadeset Uskrsa — a mi brojimo. Brojimo i zanosimo se. A kad nam zanos malo popusti, tada prelistavamo stare, požutjele kalendare, i u njima nalazimo nove zanose i nove hrabrosti. Riječi s požutjelih listova — često tepave i naivne riječi današnjih staraca i onih kojih više nema — te riječi nam daju snagu, daju nam nove zamahne i nove polete.

A naši domovi, naši osjećaji, naše moralne zasade i još sve ono drugo što se naziva evropskom kulturom, sve to ima osnovicu u tom dogadjaju pred devetnaest vijekova. Oslobodjati robeve, podizati siromahe, ljubiti i neprijatelje, sve to, i još mnogo toga, stoji kao temelj ovog našeg tmurnog sadašnjici. Biti čovjeku brat, a ne vuk; izagnati trgovce iz hrama, posramiti farizeje i odstraniti lakome i bezdušne, sve to su slušali siromašni ribari i seljaci u jednoj periferijskoj provinciji ogromnoga Rimskoga carstva. Za te riječi se podigao križ na Golgoti i pala je krv — farizeji

ISTRA

EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

JOŽE KRAPŠ:

O VELIKI NOĆI

Na nebu rdeča zarja jutra se razlije z gora že prvi žarek sonca se ponuja, v dolini vas iz spanja se prebija, iz mraka vstajajo, vse bele, že kmetije.

Takrat iz cerkve se procesija izvije in že po poljih, tratah odmeva Aleluja... Tedaj se v sreću mi spomin obuva v dneve, ki so šli, globoko se zarije...

Velika noć je. Kristus vstaja iz groba. Ponavlja se vsako leto sveti časi. Ne vem, a zdi se mi, da tista doba, da tista se Velika noć već ne oglasi, da ta, ki je, ni prava već podoba, da pesmi te, već niso pravi glasi. Zakaj? Kako? Začuden se vprašujem. Je praznik veliki, nedelja, kakor preje!

In topli vetrič z gor zdaj prav tako zaveje.
In pirhov rdečih vendar se radujem?

Se dalje v mislih svojih zdaj potujem, odstiram prošlih dni skrbno odeje...
Zakaj srce se moje vendar ne zasmeje, ugibam, tožim, brskam, jadikujem.

Nazadnje, v kotu skrajnjem najdem odgovora:
Velika noć in pirhi so mi še ostali.
Za drugo pa je le — v spominu še prostora.

Očeta, brate so med tem že pokopali...
med mano in materjo je strma gora...
Nji tam, a meni tu bodo postlali...

su tražili krv, a Poncije Pilat, predstavnik velikoga Rimskoga carstva — oprao je ruke.

Trgovci iz hrama i svećenici i farizeji rastepeni su po cijelom svijetu.

Ali riječi o ljubavi i pravdi ostale su!

I otada je ostala nada onih malih — onih siromašnih seljaka i ribara koji su jedino razumjeli te riječi. Nada da prava imma zadnju riječ!

*

I pošli su ti ribari i ti seljaci po zemlji da naučavaju riječi ljubavi, mira i pravde. I svuda, u svim kutovima zemlje, naišle su njihove riječi na odaziv. Za njima su otišli robovi, otišli su ribari i otišli seljaci. I svi su oni postali apostoli nove vjere.

Ispriči su im se smijali oni veliki — oni mogućnici tadanjega svijeta. Smiješno im je bilo da oni mali, neznačni i prezreni ljudi koji nisu znali nego za motiku i čekić, da ti neznačni i prezreni ljudi naučavaju novu vjeru.

Zatim su se mogućnici prestrašili. Jer velike riječi nagovještale su velika djela. Ljubav, pravda, čovječnost — te riječi su osvajale svijet. A mogućnici su htjeli da svijet bude njihov.

I počeli su progoni. Dizali su se novi križevi, svijala su se vješala i škripale su kosti na mučilima.

Ali riječi pravde, riječi ljubavi osvajale su svijet kroz muke i krv.

Čovjek se borio da postane čovjeku brat.

*

I mi — sinovi seljaka i ribara iz zemlje na medji dvaju svjetova — vjerujemo, da će i u ovoj povampirenoj sadašnjici stare riječi zadobiti svoju snagu.

Jer te riječi nisu umrle, iako se čini da ih je sasma nestalo. Ne čuje ih se, ali one žive u milijunima srdaca, žive i bukte više nego što su ikada buktile. I ništa ih ne može ugušiti. Pa ni novovječni križevi, milijuni novovječnih križeva ne mogu to uništiti, ni cimbali i talambasi neće za vazda ugušiti glasove onih koji hoće da riječi tesarovog posinka iz Galileje razbistre ovu crnu i jezovitu sadašnjicu.

*

Mnogo, mnogo nas ima. Stotine i stotine hiljada, a s onim ostalima koji osjećaju i misle kao i mi, ima nas na milijune. I tražeći jedan drugoga u ove dane Velikog petka i Uskrsa, mi jedan drugome ulijevamo novu snagu i novu nadu.

Me se osjećamo zajedno — u prvom redu zajedno s našim majkama i očevima, našom braćom i sestrama. Iako smo daleko, zajednički i jednakosno osjećamo i jedan zanos i jedan polet uzdiže nam srca. A zanos i polet nam daje i osjećaj da nismo otkinuta i usaha grana, već mlađica puna sokova i snaže...

A budućnost pripada mlađicama — milijunima sočnih i krepkih mlađica koje streme u visinu — velikim riječima i velikim djelima

PROF. JAKOV MIKAC:

VAZAM U ĆIĆARIJI

BLAGOSLIVLJANJE MASLINA I JELA — KLEPETALKE, NAJVEĆE DJEĆE VESELJE
DARIVANJE DJECE KUHANIM JAJIMA

NAŠI LIJEPI NA RODNI OBIČAJI

Nedavno sam se javio u »Istri« s pokladnim običajima, a sada je svakako potrebno, da se nešto napiše i o Vazmu (Uskrsu), jer je Vazam jedna od najvećih svetkovina tokom godine. Širom naše Istre, svaka poveća svetkovina vezana je narodnim običajima, pa prema tome i Vazam, kao veliki blagdan, spojen je s narodnim običajima.

Istarski običaji, koji se redaju u godini uvijek se kreću oko odraslog svijeta, pa sam ih i tako u kratko bilježio, ali ovaj put nastojat su, da više svratim pažnju na djecu, nego na odrasle i da vidimo kako se naši mali sani drže vazmenih običaja.

Svaki se od nas sjeća, kako iza bučnoga pusta Pepelnicom počima korizma, koja prekida ples, sviranje i pjevanje. Naročito osjete tu naglu promjenu seoski mladići, koji su pred nekoliko dana bučili, a na Čistu srijedu smire se pepelom na glavi. Jest, nastala je crna korizma posta i molitve, i svatko jedva čeka da je nestane. Dalo bi se i o korizmi nešto reći, kako odrasli poste srijedom i petkom, koja se jela kuhaju i kako se navećer kod ognjišta moli i drugo, ali bolje će biti da se predje korizmu i da se približimo Uličnici (Cvjetnoj nedjelji). Sve što se više približavamo Uličnici, opaža se, da se u duši našega istarskog seljaka radja neka radoš i nada za nečim višim, a to je da dostojno dočeka i sproveđe Vazam.

Uglavnom su širom naše Istre vazmeni običaji isti ili slični, a pošto su mi najbolje poznati čiški vazmeni običaji, to ću o njima i nešto u kratko napisati, da se vidi kako čići provode Vazam.

Mnogi se čići još prije Uličnice pobrinu za ulične grančice (masline) iz srednje Istre, a koliko se sjećam, čak neki Istrani dopreme na magarcu ulične grančice u selu i prodavaju ih na Uličnicu pred crkvom. Nekoje su grančice malene, nekoje veće, a nekoje pletene, tako da je od uličnog lista ispletene križ, srce ili nešto drugo. Seljaci, u koliko ih nijesu već nabavili, kupuju ulične grančice i svatko tko ide u crkvu sobom ponese i malu grančicu. U crkvi svećenik blagoslovu ulične grančice, a poslije mise ove se blagoslovljene grančice odnesu kući i metnu u sobu ispod svete slike. Ove se grančice čuvaju, jer služe tokom godine u razne svrhe, kao na pr. za kadjenje kod naglog oboljenja, rastjerivanje oluje i drugo. Na ovo ćemo se svratiti drugi put, a sada da vidimo, što rade seoska djeca poslije Uličnice. Djeca stanu sakupljati male komade dasaka od kojih će praviti klepetace i škrgetaljke (klepetala) s kojima će na Veliki četvrtak poslije »Glorije« klepetati i škrgetati okolo crkve i po selu. Seljaci, koji se razumiju u stolarski posao, imaju pune ruke posla, da prave djeci klepetala.

Na Veliki četvrtak, kada zvana navijeste »Gloriju« (Slavu), seljaci prestanu raditi, kleknu na koljena, prekriže se i tri puta poljube zemlju. Razumije se, da i djeca čine ono što i stariji. Poslije »Glorije« sakupe se djeca pred crkvom i svojim klepetocima i škrgetaljkama klepecu i škrgeću pred crkvom i okolo crkve od jutra do mraka i ta buka traje do druge Glorije, naime do Velike subote. Mežnjar (zvonar) stalno ima djecu na okupu, i kad počima molitvu u crkvi skupi djecu, pa se i on sa svojom velikom crvenom škrgetaljkom uputi s djecom po selu i klepetanjem i škrgetanjem javljaju seljacima da počima molitva u crkvi. U crkvi se za vrijeme molitve sakupe poređi ostalih i djeca pred oltar, odnosno pred belastru sa svojim klepetavim alatom. Za vrijeme molitve djeca su mirna, iako tu i tamo padne drveni batić na dasku ili škrgetaljka zvrne, no mir se odmah uspotavi grožnjom starijih ljudi ili mežnjara s ljeskovom šibom. Djeca, kao djeca, mnogo ne mare za molitvu, nego jedva čekaju kad će svršiti molitva i kad će svećenik tri puta udariti svojom šibom po podu, odnosno kamenu, da se mogu svojim klepetanjem producirati u crkvi. Na dani znak svećenika, djeca stanu klepetati i škrgetati u crkvi i time stvore silnu buku i larmu, da si čak starci začeplju uši. Nekoji dječaci bi čak batinu potajno donesli u crkvu i njome lupali po pločniku. No na dani znak, djeca moraju prestati lupanjem, ali svi odjednom ne prestanu, dok nekoga mežnjar ne pogladi ljeskovom šibom, i tek onda se uspostavi mir u crkvi. Djeca se svojim lupanjem toliko raspolože, da zaborave na molitvu i na žalost na Isusom koji je na križu za nas umro.

Tom bukom navještavaju djeca smrt Krista na Vel. četvrtak, petak i subotu do Glorije. U ove dane seljaci ne rade teži posao, nego pripravljaju drva za oganj, a u koliku su time gotovi, briju se i šisaju, a koji ima junca dade ga na Veliki petak uškopiti. Domaćice šiju peru, krpaju i spremaju kućnoj čeljadi peru, da zaborave na molitvu i na žalost na Isusom koji je na križu za nas umro.

vezena na ramenima, prsima i rukavima ili neku drugu, sa finim vezom oko vrata, koja bi ljepše pristajala itd.

Na Veliku subotu oko 9 sati još imaju seoska djeca posla da idu s mežnjarom po selu zvati ljude na molitvu i time bi bio kraj njihovog buci, ali zato dobitu drugi posao. Na Veliku subotu ujutro pred vratima crkve mežnjar zapali organ kresivom. Svećenik blagoslovu vatru, a djeca odnesu blagoslovljenu vatru svojim kućama i njome zapale domaćice vatru na svojim ognjištima. Čim vatru počne buktati, domaćice metnu kuhati neka jela za Vazam. Običaj je da svaka domaćica pored drugih jela spremi i želadiju (hladetinu), a od ostalih jela spremi se pršut (šunka), kobasice, slanina, jaja, a bogatiji speku i jagnje. Važna je i pogača koju domaćica umijesi od najboljeg brašna. Sva su jela pripravna već u 5 sati poslije podne, jer i domaćica želi, da se spremi i da ide u procesiju, koja navečer prolazi selom. No prije nego će domaćica u procesiju, odvoji od svakoga jela po nešto i metne u košaru (osim hladetine), a pored toga u košaru metne soli, ulja, luka i pogače. Poslije procesije, koja obično svrši oko 7 sati, domaćice odnesu košare s jelom u crkvu, da ih svećenik blagoslovu, a poslije blagoslovu odnesu se košare kući i od toga jela kao ni od drugoga, koje nije posno, ne smije se okusiti do Vazma.

Sjećam se, kako su ove košare bile poredane u crkvi u mojoj selu jedna do druge i na pola pokrite bijelim ili crvenim rupcem. Iz tih se je košara, pored tamjana što ga je svećenik spuštao iz kadijice, dizao miomiris koji se je razlijevao po čitavoj crkvi. Da je bilo meni i mojim drugovima sjesti oko koje košare, za tren oka bila bi prazna, ali nato se nije smjelo niti pomisliti, jer na Veliku subotu, kako sam rekao, bio bi grijeh mrtvih. Baš u ovom Božjem strahu i suzdržavanju od svega onoga čime bi se povrijedilo vazmene običaje i sam Vazam, u našim malenim dušama postajao je Vazam veličanstven, a uskrsnuće Krista dočekali smo s velikom žljgom i veseljem.

Konačno, osvanuo je Vazam. Na Vazam svi zajedno, ručaju u 8 sati. Naročito se pazilo na djecu, da se ujutro na Vazam prije jela operu, jer seljaci misle, da bi im se stoka tokom ljeta sušila, ako bi na Vazam došla djeca u staju ili sjela za stol, a da se nisu prije toga oprala. Prije ručka sjedne kućne čeljad oko stola i čeka da najstariji, obično djed ili baka započnu molitvu, jer u obične dane kod stola prije jela moli najmladji, a u svećane dane najstariji. Baš i taj čin mnogo utječe na kućane kada vide gdje najstariji u kući pred njima moli. Poslije molitve majka razdijeli svakome svoj dio šunke, kobasice, slanine, jaja i listić blagoslovljene ulike, a hladetina se jede skupno iz jedne velike zdjele. Najprije se u usta metne list blagoslovljene ulike, koji se mora pojести i ako je žuk, a onda slijede druga jela i konačno skupna hladetina. No prije nego se jaja pojedu, ukućani igraju se jajima tako da svaki stisne svoje jaje u šaku, da mu samo vršak viri iz šake. Držeći tako jaje, drugi udari svojim jajetom po njegovom i čiji se vršak razbijje, taj više s njime ne igra, nego ga odmah pojede, a olupine bac u vatru, jer su blagoslovljene.

Za ovakvu igru podešna su jaja koja su šiljasta, pa ako koga zapadne tupo jaje, moli djeda ili baku da mu promjeni jaje, jer se oni obično ne igraju, a da se dobije ovakovo jaje treba obecati da će tokom godine biti добри i poslušati starice. Poslije igre oko stola, jaja se pojedu i time je ručak gotov. Stariji se razilaze kojekuda, spremaju se u crkvu k misi, a mladji nastave igrom, ali ne kučanjem jajeta u jaje, nego gadjanjem sitnim novcem u jaje, a to se igra ovako:

Jedan metne jaje na zemlju i od njega odmjeri u ravnom pravcu 7 do 8 stopa, a može odmjeriti i više ili manje, prema tome kako se pogodi s drugom koji kani gadjati jaje sitnim novcem. Gadjač se postavi na medju odmjerene dužine i sitnim novcem gadja jaje onoliko puta, koliko nogu iznosi dužina pravca. Pogodi li jaje da novac utjera u njega, gadjač uzme novac i jaje, a ne pogodi li izgubi novac kojim je gadjač jaje. Nekoji igraju i tako, da jedan drži jaje u šaci među prstima, a drugi mu gadja jaje jedamput u daljinu od pola koraka. Pogodi li, negovo je jaje i novac, a obratno, izgubi novac.

U koliko igra prestaje u kući, djeca nastavljaju igru vami s ostalom seoskom djecom. Gadaju se samo kuhanja jaja. Sjećam se, kako smo se kao djeca već par dana prije Vazma učili gadjati sitnim novcem u kakvi stari podložak, samo da na Vazam možemo više toga pogoditi. Nekoji čak kuhači jaja u kušusu samo da im je tvrdja lupina, ali takvo jaje ne vole gadjati.

Na Vazam ne idu seljaci jedan drugome u goste, nego si čestitaju sretan Vazam pred crkvom prije nego će ići k misi, ali drugi dan Uskrsa posjećuju se, a naročito si rodbina dolazi u goste. U koliko se ne vide kod kuće, nadju se poslije podne u gostioni, gdje se vole zobaviti i zabugarići, a mladji zapjevati. Ako je zgodno mjesto, mladići se dozvoli ples, ali ne mnogo, nego samo par sati, jer odviše plesati na Vazmeni ponedjeljak, stariji svijet smatra grijehom. Djeca ne smiju u gostionu, nego idu po selu posjećivati svoje »šantole« (kume), koje su im obećale tokom godine za neko dobro djelo jaje. Čim se dijete pojavi kod »šantole«, ona već znade koja joj je dužnost a da dijete ne pita dade mu obećano jaje. Ne dade li mu jaje, neka ne računa da će je to dijete poslušati kroz godinu. Djekoje idu po selu posjećivati sve one »šantole«, kojima su nešto dobra u godini učinile, nego same kume donesu obično 3-4 jaja djevojci da joj se time oduže. Koja je darežljiva, donese i više, a time hoće da joj djevojka bude više uslužna. Dobivena jaja, djevojke metnu u sito, a zašto baš u sito meću jaja, ne sjećam se, ali znam, da i to ima neki razlog. Djekoje prodaju jaja Šavrinkama iz okolice Trsta koje trguju jajima.

Neka se ne misli, da djeca i djevojke čine usluge samo radi jaja. Ne, to ne odgovara istini, jer usluge čine i bez toga, a ovo darivanje jaja stari je običaj, koji se sam od sebe podržava, pošto domaćica mnogo i mnogo puta i nehotice obeća da će za Vazam darovati jaje, a da pri tom niti nije mislila što je obećala.

Kako vidimo, naša djeca u istarskim selima ljepše provode Vazam s istarskim običajima u šali i igri, nego naša emigrantska djeca u tudjini bez vazmenih običaja, u stanovima između četiri zida. Pored mene i mnogi ostali naši roditelji sjećaju se u tudjini svojih vazmenih običaja iz svoga istarskog kraja, koje pričaju svojoj dječici da im time čine sladji Vazam, i da im time uliju ljubav u dušu za rodjenu grudu. Djeca začarano slušaju i žale što ne mogu u svome kraju da sproveđu Vazam.

Ćića

STARAC

Još se domišljaj:
Kakoj stari junak si sta' zamislijen va svoja leta,
va keh si čuda provā.

Nad tobom so pasali vihori,
ma ti si vavelk korenika
kakoj staro deblo od duba,
iz kega još raste mladika.

Milina te je bilo gledat,
kad si ša' skroz naše kuntrade.
Oči so ti bile kakoj svetlost nad polji
prvo nego sunce zapade.

-:-:-

NA MOJEN STAREN DOME

Kada je bi lep proljet
ja san se doma vrne.
Posud je spomen oživje
na ona davna leta, keh već ni.

Se je bilo lepo kakoj nekad.
Va rudine so čerešnje cvale,
vetar je sapica va grmje,
na sunce so se senokoše smehljale.

Posud, posud... spomen mladosti —
Srce ne miruje, dolče se ne obajde:
saki štred, kade slavići kantajo,
boškice, dôlcè i stare brajde.

O moj dom! Po svete san čuda provā,
ma nisan te pozabil!

Kako se vavelk vraća proljet,
tako se vraća i spomen na mlade dni.

VRLINOV

USKRS!

Za nas sve, mlade i stare vrlo je veselo
taj naš blagdan. Mladež u njemu vidi samog
sebe, vidi svoju mladost, a na starije djele
su sugestivno, te postaju i oni duševno
mladji, postaju veselji, blaži, spokojniji.

Mi na Uskrs slavimo uskrsnuće Isusovo.
Bio mrtav, ustao iz groba; uskrsnuo. Baš
zato su kršćanski mudraci odabrali proljeće
za Uskrs, jer u proljeće čitava se narav
budi od snova i zamrlosti, oživljava se, sve
počinje pupati, cvasti, rasti. Priroda dakle
u proljeće ustaje iz mrtvila kao Isus iz
groba...

Na nas sve ljude djeluje proljeće ugodno,
osvježuje nas i preparađa, pa tako i
Uskrs. Sunce ima velik upliv na žitavu prirodu,
pa tako i na ljude. Zima, odnosno
hladno sunce, djeluje obratno. Zato se svi
narodi vesele proljeće.

I naši pradjedovi Slaveni još kao pogani
veselju se proljeću, pak su bogu Suncu
palili krijevo veselje i se plešući oko njih.
Prema živimo u doba kulture, ipak i na
kulturne ljude i narode ima velik upliv
sunce i proljeće, jer smo svi mi djeca pri-

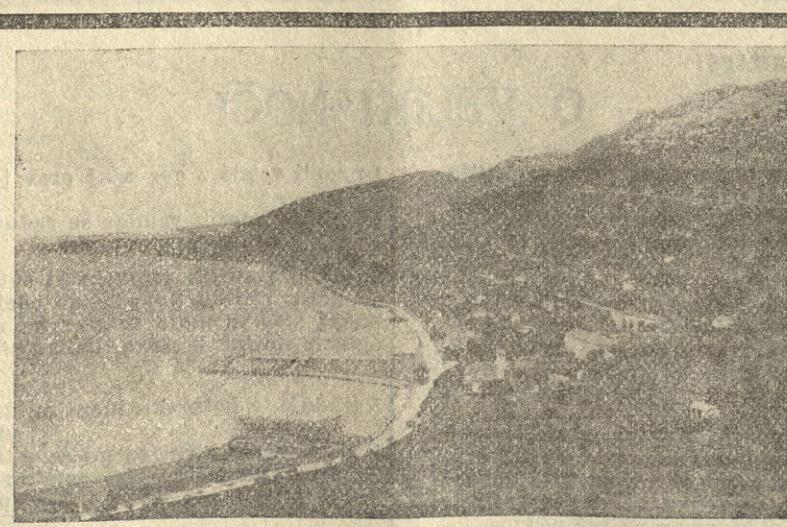
rođeni u proljeće.

Naša riječ kres dolazi od riječi vaskrs,
uskrs, vaskresenje. Mi Istrani Uskrs nazi-
vamo vazam, koji izraz dolazi od riječi va-
zeti, zeti, uzeti, naime, meso (jesti ga) i to
poslije korizmenog posta. Nasuprot, naša
rike pust, mesopust, znači ne jesti meso u
korizmi. Negdje u Srbiji i Crnoj Gori zovu
ljudi Uskrs Veliki dan.

Slavimo Vazam, a ta riječ i taj blagdan
sjeća nas naše drage Istre, koju ne ćemo nit
smijemo zaboraviti. Vazam nas sjeća naših
dobrih mamicu, živilih i mrivih, koje su pe-
kle za taj blagdan žute pogache (pince), da
rivalje nas djecu sa šisrom (pecivo sa dva
kuhana jaha), sa obojadisanim jajima; a
susjedi bi nam zabilj u tordu kuhano jaje
novac (solad, patakun) kada bi im čestitali
Vazam. Sjetimo se danas kako su naše dru-
ge mamicice i bakice (nonice) isle na ranu
misu na dan Vazma noseći sobom u crkvu
pogache, jaja i luk, što je svećenik blagoslo-
vio, a mi svi to jeli na tašte toga veselog
blagdana...

Sjećanja, sjećanja... Naš dom, naše selo,
Istra... Svim Istranima čestitam veselo
Vazam, a druge godine još veseliji!

VICE ORLJAK

Stari Škver v Barkovljah okoli leta 1800.

CIRIL KOSMAČ:

KRUH

Ciril Kosmač

Skoraj vsak teden trdno sklenem, da bom »neusmiljeno garal« ter se po kosi in večerji z naravnost občudovalna vrednim premagovanjem vračam domov. Doma obujem copate, sedem takoj k mizi in z velikim zagonom natipkam pol strani. Potem se navdušim nad posrečnim odstavkom — in sam ne vem kedaj prekržam roke na hrbtnu ter se začnem sprehajati od stene do stene kakor jetnik v svoji celici. Kadim cigaret za cigareto in »neusmiljeno garal«: pišem novele, povesti in romane, žanjem uspehe in potujem v tujino. Ko prenehem s tem sladkim garanjem je v sobi že večer in na mizi samo polovicca popisane strani. Ta usodna navada mi je ostala iz jetniških dni — in kadar se sam pred sabo opravičujem zaradi časa, ki ga tako izgubljam, imenujem te opojne in brezplodne sanjarje »notranje duševno delo«.

Iz tega »neusmiljenega notranjega duševnega dela« me je vročega in sопарнega popoldneva v preteklem tednu iztrgala gospodinja iz sosednje hiše. Zagnala je tak vrišč, da se nisem mogel premagati, da ne bi pomolil glave skozi okno in se pozanimal za vzrok njene svete jeze. Čokata soseda je stala v široki, rožasti jutranji halji na kameiniti ploščadi pred vežnimi vrati, krilila s kratkimi, zlatitimi rokami in neusmiljeno hreščala; bila je podobna dobro pitani gosi, ki se je preplašila in se zmanjtrudi, da bi s šibkimi perotmi dvignila s tal svoje težko telo in odletela. Ko me je zaledala, se je zakadila vame in z zasopljenim glasom ogorčeno izjavila:

»Pomislite, gospod, samo pomislite: kruha ne mara! Kruh ni vse, je rekel. Kaj pa je vse, bi rada vedela. Kar oglejte si ga, barona baronastega. Kaj bi pa prav za prav rad? Pečeno piško, hišo, avtomobil, zrakoplov?«

»Baron baronast« je bil visok, slabo običen mož zahajajočih let, ki se je s svojim širokim, globoko upognjenim hrbtom naslanjal na vrtno ograjo. Stal je tam kakor nedolžen tujec, ki ga je pot povsem slučajno prinesla mimo in zdaj iz samega dolgočasa in brezdelja opazuje razburjeno žensko. Na njegovem podolgovatem, izpitem obrazu, ki je bil skoraj do oči porašen s kakimi 2 centimetra dolgimi sivimi ščetinami, ni bilo niti sence zadrege, presenečenja ali začudenja: njegove oči, ki so bile za kopane globoko pod čopastimi obrvimi, so gledale mirno in ravnodušno; samo ozke brezkrvne ustnice so se mu krivile v komaj zaznaven smehljaj — in prav tisti smehljaj je dokaj jasno izdajal, da mora biti »baron baronast« bogat založen s podobnimi srečanimi ter da bi ga nemara lahko celo osumili, da načas prireja po predmetnih podobne brezplačne predstave v zabavo sebi in drugim.

»Poglejte, gospod, saj kruha mi res ne manjka«, se je okrenil k meni in potresel precejšnjo vrečo, ki je bila napolnjena s kosi raznovrstnega kruha. »Toda od samega suhega kruha tudi ne morem živeti. Kamorkoli pride: kruh in spet kruh. Že teden dni zavživam samo kruh in vodo. Saj nisem ardent. V želodcu me žge in zgaga me peče. In če kaj bleknem, je brž ogenj v strehi. Razajajo, skačejo in otepajo z rokami kakor bi hotele odfrčati. Samo poglejte jo. Pa nikar ne mislite, da je prva. Že trejtja danes. In vse poslušam do konca: dan hitreje mine, pa še naučim se miskaj.«

»No, zdaj ga slišite na lastna ušesa«, je povzela gospodinja in njena ogorčenost se je še stopnjevala. »Kruh, suh kruh, kruh in voda, kruh ni vse! Seveda ni, božja beseda je več, pa vendar,

kakšno govorjenje je to, bi rada vedela? To je brezbožnost! Ali je to sploh kakšen berač? Razbojnik, boljševik, pa ne berač. Mar misli da mi živimo od pečnih golobov?«

»Od božje besede«, je »baron baronast« polglasno pripomnil.

»Mar nas nikdar ne peče zgaga?« je nadaljevala gospodinja.

»Da, zgaga, to je pa hudič, je z resnim zaskrbljenim obrazom glasno vzliknil berač.«

»Kaj!« je zavpila gospodinja in švignila po zraku kakor bi lovila primerno psovko — in ker je očividno ni našla, se je okrenila k meni, sklenila roke in skoraj prošeč rekla:

»Napišite, lepo vas prosim, napišite, kako pokvarjen je danes svet! Slabi časi, kakšni slabci časi, saj že berači zanjujejo kruh. Včasih je berač prisel, postal na cesti pred hišo, še ograje se ni dotaknil, se odkril, pokrižal, odmolil očenaš, prikel kos kruha in odšel poln hvaležnosti. Človek ga je z veseljem gledal. Kakšna udanost! Danes pa pride kakor davkar z računom: izbira, zahteva, da o hvaležnosti in molitvi sploh ne govorim. Kam gremo, saj že berači ne verjamejo več v boga. Povzigač se, pravi. Ali ste že kaj takega slišali! Povzigač se psu. Kaj pa, in potem razpravlja o krivici in o enakosti. Saj vse to vodi naravnost v revolucion. Vse življene sem garala, zgradila sem hišo z božjo pomočjo, vsak mesec dam za mašo v dober namen in se ne mešam v politiko, čeprav je moj mož policijski stražnik in moj stric dekan. Ta pa trebežja o političnem preobratu, o spoznanju, ki prihaja med navadne delavce, o trpljenju in dozorevanju, trdi, da je v očenjaš pisano »daj nam danes naš vsakdanji kruh«, da bi ljudi ne zahtevali kaj boljšega. Kakšno spoznanje je to? Na smrt bi se pripravljal, starina, pa ne dražil poštenih ljudi s svojimi krivimi nauki.«

»Nikaj se tako ne ženite, saj vas lahko še kap zadene, ker ste od božje besede in zgage preveč rejeni«, je mirno dejal berač.

»Kap, kap, kakšna kap!« je izbruhnila gospodinja, toda »baron baronast« se ni več menil za njene izbruhne. Stopil je k mojem oknu in me prosil za cigaretni papirček. Obrnil je žepe, stresel prah v žuljavo dlan, si zvil cigaretto, jo prižgal in se spet naslonil na ograjo. Fuhal je modrikasti dim z vetrom, zvijal ustnice in skušal delati kolobarje ter se rahlo nasmehnil, kadar se mu je posrečilo.

Soseda je še naprej pridigala o kapi, o hvaležnosti in vesoljni pokvarjenosti. Med drugim je tudi povedala, da jaz, kajpak, držim s berači, ker sam nič neman. »Baron baronast« pa je tu pa tam kaj malega pripomnil, da bi se predstava prenaglo ne končala. Nasmehnil sem se in stopil od okna. Zvil sem si cigaretto, prekrižal roke na hrbtnu in se spet odpravil na sprehod ob stene do stene. Zdaj se nisem več zatopil v »notranje duševno delo«, pač pa sem razmišljal.

Kaj pa je prav za prav kruh? Ne kači čisto navadnega in preprostega: iz pšenične ali druge moke zgneteno, skvašeno, v različne oblike razrezano in v peči pečeno testo. Poznam bel in črn kruh. Bel je pekovski, ki mu kmetje in delavci pravijo sapa, ker nič ne zaleže, ali pa pečen doma in dobro podprt z maslom, jajci in mlekom, da se kar topi v ustih. Črn kruh je lahko ržen, ki je precej drag in v časteh pri nekateri gospodi, ker pravijo, da je zdrav; o vsem, ki se s svojimi resami otrokom zatika v grlo, da morajo kaj krat celo bruhati; ter koruzen, s katerim sem se na kmetje največkrat srečal. Kadar ga je mama usajala v peč, je vsak hlebec posebej prekrižala in rekla: »Bog in sveti duh naj ga dvigneta«. Toda bog in sveti duh sta ga vselej stlačila, da je bil ko-

maj dva prsta visok. Tak kruh je bil dva dni čudovito svež in sladak, potem pa je otrdel kakor kamen in če ga je jedel stari oče, je točil sline in tožil, da ga peče zgaga.

Kruh, ki ga je meni rezalo življenje, je bil najrazličnejših vrst in po navadi tako skop in grenak, da sem lahko tavil po cestah, zalival križljaje s solzami, preklinjal in razmišljaj. Toda v najhujših urah sem se v mislih vselej vrnil v svojo vas; ustavil sem se sredi poti, se zravnal, nasmehnil in rekel:

»Ah, kaj, kruh tudi ni vse. Okouinokuju je ob kruhu celo umrl, kakor pravijo pri nas.«

Spomladi leta 1919 se je pojavil v naši vasi čokat, širokopleč, bradat, možakar, običen vše dokaj dobro ohranjeno vojaško obleko in z majhnim, laščavljemu gnezdu podobnem oprnikom na trščatem hrbitu. Mož je zelo malo zahajal med ljudi, le redko kedaj ga je kdo srečal na kolniku med njivami in travniki, v vas pa je stopil samo vsak teden enkrat in še takrat se je vedel zelo bojazljivo in previdno. Počasi in neslišno je odpril vrata v trgovino, jih zaprl za sabo brez najmanjšega šuma in se na hrbitom naslonil nanje kakor bi se bal, da bi ga do napadel iz zasede. Potem je preplašeno švignil z velikimi črnimi očmi po prostoru, sklonil glavo, glasno pilnil sapo skozi nos in s pritajenim, motnim glasom zašepetal:

»Tri štruce kruha in pol kilograma sira.«

Ko mu je trgovka pripravila, je stopil bliže, položil denar na mizo, spustil kruh čez glavo in oprnik in prav tako naglo in neslišno odšel. Planil je na cesto, se nenadoma ustavil, se ozril na obe strani, stresnil z glavo in bliskovito švignil pod cesto. Spustil se je čez travnike in zginil v vrbovju ob reki. Govoril ni z nikomer: ni bilo človeka v vasi, ki bi se lahko pobahal, da je z njim izmenjal besedo. V gozdu pa si tako naletel nanj. Če si šel po kolniku, ki je vodil preko pobočja, je nad tabo zašumelo listje in mož je škočil pred te, te premotril s svojimi živimi očmi, stekel nekaj korakov po kolniku in potem naglo planil pod pot, kakor bi se nečesa prestrašil. Ko si pogledal za njim, je bil že kdo ve kje v grapi.

Vaščani so se spocetka nekoliko pozanimali zanj, toda ko so dognali, da nabira staro železo, ki ga je po gozdu nastila svetovna vojna, so ga prepustili usodi.

»Naj nabira. Saj nikomur ne dela škode. In — prej ali slej ga bo itak razstrešila granata.«

Stare klepetulje bi kajpak rade do vseh potankosti poznale njegov življenejepis in so marsikaj »izvedele«, toda koliko je bilo na tistem resnicu, se ni dalo dognati, ker mož ni zahajal nikamor. Samo v prvem poletju je sredni najhujših pasjih dni stopil v našo zakajeno kuhinjo. Prišel je počasi in neslišno, v kuhinji je bila tema in mama je vsa preplašena odskočila ko ji je polozil roko na ramo in ji skrivnostno zašepetal v obraz:

»Ali imate kaj katanje?«

»Katanje, ne nič nimamo«, je rekla mama.

»Nič?« je hušnil možakar. »Saj vam raste trta okoli in okoli, je še pripomnil z užaljenim naglasom. Očividno ni verjet.

Zvečer je mama natančno popisala to srečanje. Povedala je tudi, da je mož tisti »okoli in okoli« izgovoril »okou in okou«. Od tistega dne dalje smo ga pričnimo imenovali »Okouinokou«. To ime se ga je prijelo kot klop, se naglo razneslo po vasi in v kratkem času ga ni nihče imenoval drugače.

Leta so tekla. Okouinokou je pobiral staro železo, odkopal granate, jih

prenašal in odpiral, — in nobena granata ga ni raztrešila. Hodil je po stezhah preko pobočja, pregledoval vsak grm in vsako jamo, spal bog ve kje, tiščal štruco pod pazduho, jo prirevoval z velikim krivačem, zvečil s kosmatimi ustnicami in glasno pihal sapo skozi nos. Vsa vas se ga je že zdavnaj privadila — in kadar je ob sobotah večer plašno hotel v trgovino so se ljudje odahnili in rekli: »delopust«. Strašili so otroke z njim in ga spoštovali, ker je bil pošten. Če je kdo pozabil sekiro v gozdu, se ni tresel zanjo: sekira se je ponoci sama vrnila in se je zasekala v tnatlu.

Do leta 1928 je Okouinokou pobral vse železo in je postal berač. Sredi poletja je več dni zapovrstio s sklonjeno glavo usmajal po kolnikih med travniki, posedal ob reki in se s plašnimi rokami bližil naši hiši; čim bliže je prihajal, tem bolj neodločni so bili njegovi koraki. Na ovinku se je vsej ustavil, stresel glavo, se okrenil in naglo odšel. Nekega popoldneva pa se je le odločil. Počasi je prišel po vrtu, zavil okrog hleva in se ustavil na tnatlu pod tepko. Dolgo smo čakali, da bo vstopil, toda ker se ni hotel zganiti, je mama odprila vrata in ga vprasala, kaj bi rad. Okouinokou je samo za spoznanje dvignil glavo in kakor grešnik s pritajenim glasom zašepetal:

»Kruha.«

Dobil je kos kruha, ga sputil čez glavo in oprnik in šel. Potem je prilhal vsak teden, obiskal nekaj hiš in ljudje so mu radi dajali. Ko je nabral dovolj kruha je izginil.

»Vse ima svoj konec, tudi staro železo. Zanj bi bilo treba nove vojne, so govorili ljudje in gledali za njim, ko se je spenjal po strmi stezi, ki je vodila v gozdu,

Tako je Okouinokou preživel do zime. Ko je pred božičem padel prvi sneg in se je vas že pripravljala na praznike, se Okouinokou dolgo ni prikazal. Ljudje so ga pogrešali in ugibali, kam neki je izginil, in skoraj vsi so bili mnenja, da je odpotoval v druge kraje. Toda Okouinokou ni nikamor odpotoval. Prvi teden po novem letu ga je našel Šimonov Izidor, ki je zmeraj stikal po hostah za lisicami: Okouinokou je ležal v stari, napol razpadli oglarski koči — in je bil mrtvev.

Šel sem ga gledat. Okouinokou je ležal na gnilih slamah, oči odprte, brada popolnoma osivela, obraz izpit, zobje so mu izpadli in izza dlesen se mu je cedila sokrvica. Na njegove prsi je bil priljen majhen lastavičem gnezdu podoben oprnik — in Okouinokou je držal desnico med kosi zmrzlega trdega kruha.

Popoldne se je zbral precej ljudi. Postopali so okrog koče, kadili slab tobak in modroyali, kakšna neki mora biti taka smrt in če ga bodo pokopali v blagoslovjeno zemljo.

Proti večeru je prišla komisija. Z njo je prišel »na lice mesta« tudi pogrebni Ivanc, ki si je strokovnjaško ogledal mrlja, se zakrohotal in rekел:

»Haha, kar pogledajte ga: dvakrat na leto vidim kruh, ta ti pa ob kruhu umre. — Hja...« je pomočil za hip, kakor bi zasledoval veliko misel: »Že vidim: tudi kruh ni vse.«

Potem je vsekal tri mlade, pri teh ukriljene gabre, da bi naredil vlače, kajti kdo ga bo nosil, hudiča trapa-stega, iz teh grapá. Na vlače je položil nekaj smrekovih vej in manje je legel Okouinokou.

»No, zdaj te moram pa še zvezati, drugače mi med potjo smukneš v kakšen grm po granato«, mu je rekel in vsekal dve močni leskovi trti ter jih opekel na ognju, da bi jih lažje zvili. S prvo mu je svezal nogo, drugo pa je pretaknil pod mrtvečevim hrbitom skozi gabre in mu potem pokleplnil na prsi, da bi ga močneje zategnil.

»Tako, je zadovoljno rekел, ko mu je naredil na prsi velik vozel, »zdaj pa imaš 'okou in okou'.« Nato je krepko pritisnil čik, bzknil rjavo slino v sneg, zavlekel vlače po kolniku in jih spustil po plazu v dolino.

Okouinokou so pokopali z vsemi častmi, celo župnik se je dal pregovoriti in je opravil pogrebne molitve. Na spomlad so mu postavili hrastov križ, in ker niso vedeli pravega imena so napisali nanj:

Tu počiva
Okoli in okoli
umrl 1929.

Okouinokou je v naši vasi še danes živ. Kadarkoli se kmetje srečajo in tarajo, da pečejo kruh samo dvakrat na leto, tolajijo drug drugega:

»Le potpi. Saj kruh tudi ni vse. Okouinokou je ob kruhu celo umrl.«

In pri teh besedah se nasmehnejo in zdi se mi, da je v tistem smehu skriti neko veliko spoznanje in hrepenenje po boljšem kruhu.

In nemara je tudi »baron baronast« kdaj potoval skozi vas in slišal zgodbo o življenu, ki ga je živel Okouinokou. Nemara pa so podobni ljudje živelj tudi še kje drugje in s svojo smrtno razširili spoz

MIHO CAR-DRAGIĆ:

HRVATSKI SOKOL U MEDULINU

NAJJACI PREDRATNI ISTARSKI SOKOL ŽUPE VITEZIĆ — JEDINO SOKOLSKO
DRUŠTVO S GLAZBOM

GRAĐA ZA PREDRATNU POVIJEST ISTRE

Medju člancima i statistikama koji su objavljeni u listu »Istra«, a dostavljeni od nekadašnjih odbornika župe »Vitezić« (Jazbec, Vrdoljak) o hrvatskom sokolstvu u Istri, nigrde nije spomenut sokol u Medulinu. Medulin je sa svojim sokolom igrao vidnu ulogu u predratnim godinama na Puljštini i imao zadnje dvije godine prije rata najviše članova i vježbača, pored svoje glazbe.

Sokol je osnovan, čini mi se 1910 godine, na inicijativu takozvanih klubova »Menđula«, »Ledenja« i »Guvno«. Ti neprijavljeni klubovi su imali svoja sjedišta pod istoimenim voćkama u Brajdinama, na Regi i Ševrličkinom gurnu. Plenum se sastojao redovito u Mihacovim Brajdinama pod mendulom. Tu su raspravljeni svi narodni lokalni problemi, vodjena je politika i sve ostalo što je bilo u vezi sa nacionalnim radom u okolini Pule. Tu su na pr. izasle pjesme »Balote iz Raše«, redovito poslije izbora, kao na pr.:

»Sanak snila, ljuba Šugarova,
Lipa žena Ive Furjanova,
Sanak snila, u sanku vidila
Da je sve Hrvate potopila.

Kad se ona iza sna probudi
Pred njom jesu sve hrvatski ljudi
I hrvatski medju sobom zbere
I hrvatske imaju ūdore... i t. d.

ili:

... »Mrgankini, Nogini i Šando
I još brate gazda Rojnić Nando... itd.

Može se reći da je sva inicijativa za nacionalni rad i borbu na Puljštini potekla od tih klubova i njihovih vrijednih članova, i da je prije toga osnovana jedino hrvatska čitaonica, još u doba Starčevićeve stranke prava, sa većim pjevačkim zborom vrijednog i požrtvovnog učitelja Svetišića. Dr. Ivan Cukon, asesor, ispisao je Medulinskem sokolu a Brajša uglažbio, himnu:

»Zdravo braće, sokolovi
Medulinska djeco mila
Put vas vodi sada novi,
Hrvatska vas prati vila.

Pred vama je trobojnica,
Našeg roda znak taj sveti,
Uz vas stoji vedra lica
Narod, sav u čvrstoj četi.

Brodic jadri sred Kvarnara
Pozdrav prima s Vrčevana... i t. d.

Zimi se, dakako, raspravljalio u topim prostorijama i stvaralo zaključke za borbu protiv puljskih Talijana, koji su se silno bojali Medulina i Medulinaca.

Čim je osnovan sokol, upisalo se za vježbače i mlado i staro, tako da su Medulinci, osim tri porodice, Stramignoni, Bertagno i Re, pravih Talijana, svi bili sokoli.

Sokolska muzika svirala je redovito na placi, u crkvi, na procesijama i na sletovima, od kojih su mi naročito ostali u pameti onaj u Krnicu, sa posebnim parobrodom »Brčnik« i kapetanom Lukom Mihacovim, i u Premanturu, gdje smo poplašili popa renegata debelog Dalmatinca Matica.

Kasnije smo priredili koncerat u Narodnom domu u Puli, a odmah druge nedjelje izlet u neposrednu okolinu grada (Vinkuran, Banjole ili Valdebek — »Jarčev dol«), da se osvetimo Talijanima iz Pule, koji su protiv nas demonstrirali prigodom našeg koncerta. Sjećam se još i danas, da je na jednoj raskrsnici blizu Pule grmio i prijetio Puležanima Jakov Dudin, sa »Hanibalom ante portas«, a sekundirao mu je pokojni Josip Stihović. Elektrizovani narod htio je da se svi vratimo kroz Pulu, ali umjereni su nas od toga odvratili.

Nakon osnivanja sokola prva nam je briga bila da pošaljemo nekoliko prednjaka na dvomjesečni kurs u Zagreb, a kasnije i u Matulje — Opatiju. Oni su se vratili očeličeni sokolskim idejama, i tada je počela svakodnevna vježba, obuka i predavanja sa vježbanjem glazbara i pjevačkog zbora. U najkraće vrijeme cijelo je selo postalo nacional-revolucionarno, od školske djece, kao najmladeg podmlatka, do onih najstarijih vježbača — »balonera«. Rezultat toga bilo je uništenje nekih austrijskih slika u sokolani, a zapaljenje crno-žute zastave na trgu

GLAZBA HRVATSKOG SOKOLA U MEDULINU 1912 GODINE

u noći, naravno od nepoznatih izvršioča.

Da bi ovu nesmotrenost mladjih bar donekle odbor ispravio, odlučeno je bilo po prvi put da glazba koncertira na trgu na krajev rodjendan. Međutim, mjesto da se stvar popravi, učinjena je veća grijeska, jer je kod sviranja »c-a-r-e-v-k-e« aplaudirao samo odbor, dok je iza Balkanske koračnice nastao delirij aplauza od mase naroda, koja je bila načičana na trgu.

Posljedice svega toga očitio je odbor na dan mobilizacije, kad su njih šestorica bila uhvaćeni po glasovitom Wachmeisteru Žvaldu (Ozvald, Slovenac) i odvedeni u kazemate Trsta, Ljubljane i dalje.

Onih par Talijana u selu sa par renegata i pomoću puljskih bogataša osnovalo je talijansko društvo »Falco«, i dalje.

koje nije smjelo izlaziti, a kamo li nastupati, niti su ih Talijani iz Pule smjeli pohadati u strahu pred našim sokolima. Nakon hapšenja naših, ovi Talijani su se okučili i počeli da manifestiraju protiv sokola, ali su ih naši tada dobro namlatili. To se ponovo tri puta, sva tri puta su bile premetačine i hapšenja naših ljudi, ali i batina za Falkaše. O tome mi je govorio pokojni Stihović hvaleći hrabrost i neustrašivost medulinskih sokola za vrijeme rata u ratnoj zoni Pule.

Nakon ulaska Italije u rat, naši su sokoli mogli da Falkaše unište, a da im za to nivlas ne bi spala sa glave. Međutim ne samo da im niko nije ništa učinio, već je čak nastalo i neko prijateljstvo između pravih Talijana i naših ljudi u borbi protiv zajedničkog neprijatelja.

KAKO JE MATAČIĆ POSTAO „AJNLERİGER“

Humoreska u buzetskom narječju

Autor ovog sastavka nam piše: »Čuo sam prigovor, da mi Istrani previše »čakulamo po domaćeu« i da smo stoga neki posebni ljudi, kampanisti. Trebali bi kaže se, da više vodimo brigu o pravom i čistom narodnom jeziku...«

Međutim, naš narod preko granice nije u mogućnosti da čita našu riječ. On iskonski govori amo dijalekte, koji polako gube svoje riječi i nadomješta ih tudjica ma.

Ne poznaju narječja naših otaca, ne poznaju njihove običaje i zato smo mi dužni da tu djecu poučavamo naš domaći govor, da budu s premnji približiti se našoj braći onim istim jezikom kojim oni govore.

Naša »ISTRÀ« trebala bi biti upravo revija naših narječja i njima najviše pisati, jer nama trebaju, »Po majku breka, to je naš čovik« — uskliknut će naš seljak, čim bude čuo da i mi govorimo ka o on

Dakle, učimo naše dijalekte!

Leta 1916 je šlo u vojsku se kaj je nosilo brageše.

Tako je i Matačić postav suduot. Zieli su ga na »levi in maša«.

Šu je u Radkersburg, ali tamo ni već bilo mesta, zatu su ga špedili u Verzej. Bilo ih je čuda, čuda i sake vrste.

Matačić je drugi dan dobiti neke stuore brageše, bluza i bareta. Brageše su bile tako široke, da bi lahko noter stuoili tri Matačići. Suon Matačić se je juoko štupiv na te čudne brageše, ki so se za njin vukle kuoko en brhan.

Vaje prve dneve so morali poč na manovre. Skakali so kuoko simije i de-lali sake munjenije.

Za ten su ih počeli vaditi kuoko se trebe obraćat semio i tamo. Šarži su kričali: likcum... rekicum... kertaj... likša... rekša... cukal... Dali su jim anka nekakve šklope... ruske... i ba-jenete i sega so vraga prtili na njih i zjiali: ibugemitekeverefrik...

Matačić ni mugo zapametit čisto nič... samo je gledav kaj drugi delaju i on je se naopak dclav. Kada su se drugi obrnali na levo, on se je na desno. Kada je bilo komanda likc, on se je obrav na reke! Moj dragi Boh — za plakat je bilo a ne za se smijat, ma senako mi smo pocali od smiha!

Ježumarija! Za trebuh smo se držali... Kapiton, kaporal i frajtari so po-pali od smiha i od rabije!

Ali se tu oš je bilo daj, daj... ali kada so nas počeli prozivat... Trebalo van je samo tu bit, pak da vidite!

Cuksfirer je kričav: Medika! Medika! Frfluh! Medike nema zatu ki ga ni ni bilo, biv je samo Medica! Vajter... Kozig! Kozig! Nema ni Koziga... samo je biv: Kosić... Carko! Carko!... Ni Carka ni bilo... Žarko je samo tiho gledav... i tako je šlo napret. Noben se ni mugo oglasit, zakaj se je bilo krivo napisano...

I kaj se je dogodilo? Naš Matačić je anka dobiv drugo ime... i tu gambijali so njega z enin drugin ki ga ni nanka bilo tu... Dobiv je dokumente drugega i postav je nič manje nego doktor... Boh moj dragi! Matačić Zanetićev je postav doktor... i tu jušto on ki ni nidor nanka vidiv obene škole ni maještra... Ma nič, befel je befel... i Matačić je morav staviti ena kordelica na rukav i postav je »ajnjeriger frajviller«. On siromah ni znav kaj će tu reć. Ni kapić čisto nič...

Za nikoliko vrimena poslali so ga u oficirska škola u Mircušlag. Duoli su mu neke harte i zbogon! On ni znav kaj ž njin tratojo storit.

Prišu je u Mircušlag...

Komandanti suo vaje vidili da je Matačić šturlav i preveć... ili pak da se samo tuoko delo (pretvara). Misili su da kada je finiv cela univerza, da ne more bit tako matast kako se dela... Imeli su ga na oke. Zijali so ned njin. Kleli so njega i se škole na svete, a on se je samo milo smijav perke je mislil bog zno kaj... Tri mesece so ga muštrali, da bi od njega kaj napravili...

Dali so mu anka ena zvezda, kako frajtaru, samo da bi kaj od njega prislo van... Ma Matačić je ostav Matačić. Mučiu se je i mučiu. Potiv se je s krvavim poton. Govoriv je da on ni ta i ta... nego da je on čisto drugi človek... ma nič ni pumoglo... Nisu mu vervali. Ferfluhtali so ga... švajnili... a on se je samo smijav i smijav... kako da ima celi svet za norca...

Komandanton je bilo već preveć... Štupili so se da more na svete bit takov človek trt, ali so rekli da ćejo mu se vendikat... Dinuncijali su ga da »bojkotira« celu Avstriju i Matačić se da našo eniga dneva pred »feldgerihtom« i glejte kaj se je izleglo: Tamo se je pokazalo da Matačić ima krive dokumente... i da on za prav ni on... i da on ni nidor nanka povenjav nobene škole...

Duoli su mu ena krevka obrtica i hitili suo ga po škuoli doli... da se je, siromah, zavajav kuoko en snop... F.

Pobruov je suoje piete i zgubiuv se je, da ga već nidier nisu mugli naška s kanočalon nuoč... F.

—:-—

Ruža Lucija Petelinova: TAKO MI JE..

Tako mi je,

Kot da se nadme spušča
rakve pokrov —zelo z visokega in na široko,
da z mano lahko v grobu bi ležalo
vse kar objemala sem s toplo roko,
vse kar me nase živo je vezalo.Kdo je zastupil moje čiste gore,
da kot osteklenelo so oko,
kdo skozi duše rije si predore,
da ugrabil bi ponosa jim zlato?Kri je še živa! V zemljo vre pomlad!
Dvignimo roke, kakor plamenice!Pokrov zgori naj! — in če brat ni gad,
kateri vrag nam vzeti sme pravice?
Pravice, ki zapisane so živim:
Besedo, lastne zemlje kruh in strd
in svobodnih ponos, ki sodbam krivim
pokaže svoj pošteni, sveti srd!

—:-—

NADANU ZORINU

Dvadeset godišnjica smrti

ANTONA KALCA, PREPOZITA U

PAZINU 13/5 1919—1939

Još čašu gorku rod ne popi —
Nad njime oblak nadvio se tmasti...
Kad mnogi naši morali su pasti,
i Ti na vječni sanak oči sklopi —
— Tu zemlju naša krv, naš znoj škropi,
al sveder rod je prezren i bez časti —
a Ti uzdišuć: ko će njega spasti?
podlegao si — crn Te grob poklopi.

O, ljubio si žarko Istru svoju,
i s vjerom tvrdom u budućnost bolju
nju budio si iz sna stoljetnoga —
— kob roda našeg rani dušu Tvoju —
Oj još se sjećam, kad si reko s bolju:
Ja postati ću žrtvom srca svoga.

VRLINOV

VA FOJAH JE PISALO

Kum, si ču?
Slabo nan se piše.
Bi nas teli inšempjat
i na macijel popeljat.

Va fojah
(va oneh velch fojah
z Romi, ča prido saki dan)
je segutra — na velo — pisalo,
da nazat
va željezne težačke ruoki trijeba puški zjek;
da trijeba puno ljudi ubit,
pak njihovo teplo
i rumeno
krf popit.

Aš kad se krvi napijemo, si da ćemo siti bit
Po noće i po dane,
vele fabrikli delajo na velo:
kaluoni,
eroplani,
buombi i patruoni...

Si ču, dragi kum?
Se lo va fojah pisalo segutra
i saki dan sejnakovo piše.
I jutro rano, i saktega drugega jutro
te ljudi foji štel.
Ruoki to in trijebet
i to trpet...

Ma kurajo,
dragji kum!
Ruoki si čvrsto dajmo,
palk nijete nas moč inšempjat
i na macijel popeljat.
(1938)

ZVANE CRNJA

LADO BOŽIČ:

PO ZAPADNI DRŽAVNI MEJI

CANKAR: »DOMOVINA, TI SI KAKOR ZDRAVJE!«

»Če vidiš s strelskimi jarki in z žičnimi ovirami oskrunjeno lice na rave, če nosiš v duši zavest, da si v deželi, kjer te nadzorujejo ljudje, ki so brez smisla za twoje misli, čustva, za twojo dušo sploh, egoistični ljudje, ki si jim na potu zato, ker živiš, ker ljubiš te planine, ker ljubiš svoje brate in sestre, ki ljubijo ta lepi del prirode, če nosiš v srcu občutek, kakor da si v tujini celo tam, kjer ti je dala usoda dom zato, da lahko tudi ti doprinesi svoj del k zgradbi človeške kulture, tedaj ne moreš uživati niti, če si sredi najlepših planin. Zdi se ti, da se godi nad temi svetimi kraji velik greh, ti pa si preslaboten, da bi ta greh preprečil. Zato hodiš po teh gorah s tako težkim srcem, kakor bi te tiščal jarem k tlom...«

DR. KLEMENT JUG

† 1926. l. na Triglavu.

Ko odide človek z doma v svet in se vrata za njim zapro, morda za vedno, tedaj ugrotovi, da je brez doma, da je dom samo eden, da je z njim prekinil vse vezi in da mu ostajajo samo še misli, v katerih se bo tolkokrat vračal nazaj v domačo hišo. Daleč proč od doma se skuša večkrat tudi dejansko približati svoji domači zemlji in včasih mu zašča en sam bežen pogled iz daljave, na katero komaj sluti utrip domačih krajev, zadovoljen in srečen je. Kakor so različne molitve posameznikov, tako različna so tudi hrepenjenja po rodni zemlji in načini, kako se ji ta ali oni iz daljave skuša približiti in naroč navezati.

Moj domači kraj je tako blizu, da bi ga lahko vsak dan obiskal. Radi cementnih stebrov, ki so jih postavili preko in proti tako opevani samoodločbi narodov, med mano in domačijo, pa tako daleč, kakor bi bil med nama obširen ocean ali celo nepregledna atmosfera. Tako mi je postal dom iz vsakdanje resničnosti, ko sem grabil z lastnimi rokami domačo zemljo, ki je bila trden temelj mojim korakom samo še nedosežen ideal, h kateremu hrepeni, želiš in se boris, da bi ga dosegel. Toda ideal ostane ideal — nekaj nedosegljivega.

Točko, s katere sem lahko užival domače kraje, sem kmalu našel prav blizu doma, pravzaprav še v njegovem območju. Je to edinstvena točka v širnem obmejnem pasu, med Blegašem in Snežnikom, ki nudi človeku edinstven razgled na naše kraje. Nič čudnega, da me je tolkokrat vabila k sebi, da sem jo v resinci obiskal neštetočrat v vsakem letnem času in v vsakem vremenu. Kadarkoli me je življenje opazilo s svojim koročcem, kadarkoli se mi je stozilo po domu, sem jo mahnil tja gori na Vrh, k Svetim Trem kraljem nad Vrhniko. Vrh mi je vzbudil zanimanje in občudovanje že v otroških letih, ko sva ga med vojno naskočila z materjo. Bila je to ena izmed neštetičnih tur, ali kakor smo jih po domače nazivali »brnjavov«, ki smo jih delali med vojno in stikali in prosačili za kompirjem, repo in drugim živežem. Po zapadnem pobočju sva se vzpelna na vrh, po vzhodnem sva jo udarila proti Vrhniku. Od tu pa s polnimi nahrbtniki krompirja, ki sva ga dobila v zameno za petrolej, preko Logatca domov. Ko sem dorastel, sem se vedno oziral z domačimi planinami po tem vrhu, sedaj ko so se časi spremenili, sem pa samo menjal položaj in gledam z njega na domače hribe. Vedno sem hitel proti vrhu in komaj čkal trenotka, ko se mi je s prvega sedla odprl pogled na domače gore. Na Vrhu sem v mislih in s pogledom objel domači svet. Pogled je begal od ponosnega Snežnika, tam daleč na jugovzhodu, preko Javornika, ki zaslanja izhod in po Notranjski zemlji pozdravlja naš rod, kakor poje pesnik, preko Nanosa, Golakov tam daleč na skrajnem zapadnem obzorju do tolminskih grebenov in najvišega mejnika Triglava. Med to mejo in med ono, ki je bila s silo začrtana pod meno in teče od Črne prsti, med Blegašem in Poreznom preko Mrzlega vrha, ob cesti Žiri—Lagatec proti Hotedršči, na grebene nad Cerkniškim jezerom do pod Snežnika, tu leži moj domači svet. Oko je begalo in iskalo znanih vrhov, dolin in grapi, cerkva in vasic. Na levi stoji na grebenu tik nad mojo cerkev Medvedjega brda pod njo idilične Trate, v prijetnem zavetju ležeča ljubka vasica Zavratec, prelepo razgledno točko Sv. Magdalene samu slutš za drevjem poraščenega grebena, tam daleč se blišče v jutranjem soncu skale in pečine Golakov in svetlikajo lične hišice naše vasic Vojiskega pa bliže pod nami Vrsnik, na desni Ledine in tik nad Žirmi skrajno obmeina idilična vasica Breznica. In tam zadaj za prvim višjim grebenom leži Idrija globoko v kotlu, nevidna, same slutena, toda živa in naša.

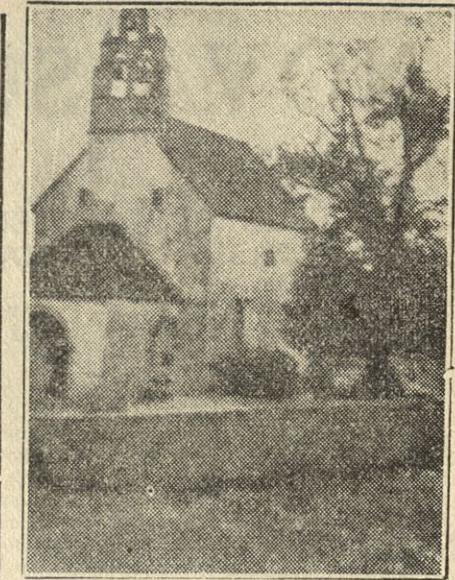
S težkim pričakovanjem sem vedno prisluhnihil odmevu zvonov z domače zemlje. Poznal sem njihove glasove in vedel kdaj se je oglasil Zavratec, kdaj Ledine pa Medvedje brdo, Breznica in Vrsnik. Toplo mi je bilo ob poldanskem zvonjenju, sledil sem mu do vaških zvonikov in od tam v kmettske izbe, kjer se še moli slovenski očenaš. Le zvona z Vojskega nisem nikdar slišal. Preslaboten je bil njegov razbiti glas, bil je sin vojne. Pa tudi preje niso bili zvoni na Vojskem nikdar večki, saj ni bilo niti prave poti, da bi jih bili lahko

Trenti padajoča pobočja Travnik. Z malce tresočo nogo sem prestolj mejniki in se po stari planinski poti podal proti vrhu. Človek hoči z neprijetnim občutkom po domači zemlji, oči begajo okrog, ušesa so napeta, v možganah pa vrtajo hude misli. No radi rane ure se nisem preveč plašil in kmalu dospel na vrh. Sam sem bil v zračnih višavah, sam užival veličastno prirodno, grobno tišino in božanski razgled. Na vrhu stoji, gledaš proti severu in šteješ: Visoke Ture, Karavanke, Julijske alpe, Jadranc. Tu vmes je slovenska preteklost, sedanost in bodočnost. Pred menoj je zarel v jutranjem soncu Mangart, na levo od njega se svetlica predilska cesta in mezikolo Rabeljsko jezero. Tam na zahodu Poliški Špik in njegova skupina, pod zahodno steno Jalovca velike sipine in dolina Koritnice z redkimi bajtami. Pa naprej tam bovški hribi Rembon, Kanin in drugi, pa Krn na jugu in obrobne gore nad dolino Trente na vzhodu. Priatelj dragi, dvigni se, pojdi sam in užival boš lepoto, ki ji ne najdeš para, združil se boš z gorami in domačo zemljijo v nerazdružljivo enoto. Tu boš šele spoznal resnico Cankarjevih besed: Domovina, ti si kakor zdravje.

Kdor je plezalec jo udari kar po grebenu Travnika, in šteje med potjo mejnike, kdor ima veliko korajže in malo grehov, jo mahne z vrha Ozebnika proti Trenti in nato po južnem pobočju proti vrhu Mojstravke. Ni me mikala niti prva niti druga pot. Spustil sem se po snežišču v doline in se povzpel po severni strani na Mojstrovko. Mojstrovka triumfira na zahodnim delom Trentske doline in nudi lep razgled. Žal, da se na vrhu šopiri močan in velik mejnike, ki zapira pot v Trento. Trenta, najlepša dolina slovenskih Alp, zelo malo obiskovan, danes pa zaprt in nedostopen planinski raj. Vseh dolin, sotesk in tesni ne moreš opaziti z nobenega obrovnega vrha. Dolina Trente je ozka, z malimi ravnicami, posejanimi z revnimi bajtami. Trentarji so revni ljudje, pa vendar priklenjeni na svoje borene gredice »čompe« in revne gorske pašnike za svojo drobnico. Trentarji so tujcu odkrivali lepoto naših dolin in gora, toda nisu užili slave, ta je priprala tujcu. Pod Mojstrovko izvira hči naših planin, Soča. Ne vidiš izvira, samo dozdeva se ti, da vre in kipi v velikem podzemeljskem jezeru pod tvojimi nogami. Tako blizu je, tako hrepeniš po njegovi romantični okolici, a pot ti je zaprta.

Po severnih grebenih Trente sledimo mejo preko Vršiča na Prisojnik. Nobena gora naših Alp ne napravi na človeka takega vtisa kakor Prisojnik. S svojo ogromno razsežnostjo in silnostjo stoji pred človekom in mu zapira sapo. Tisočletja že kljubuje času pa je še vedno silen in divlji. Na temenu mu čepi mejnike, ki mu prav nič ne pristojja. Tuja, nadležna navlaka mu je, ni zrastel z njim iz globokih dolin in ni delo onih, ki pasejo stoletja svoje črede ob njegovih vznožjih. Slaboten kupček peska je, ki ga bo čas razdejal in veter razpial. Prisojnik pa bo stal. Take misli so mi kljuvale v možganah, ko sem dolge ure sedel na vrhu, sam, čisto sam in zrl proti jugu. Vrh za vrhom, greben za grebenom, med njimi pa doline, so se vrstili proti morju. Nebeške tišine in težkih misli ni motil nihče. Sonce je žgal in obsevalo vso našo deželo. Tako majhna se mi je zdela, kamorkoli pogledaš, vidiš mejnike. Kako bo z njimi v bodočnosti? V naši preteklosti so se slabu izkazali. Danes vidiš samo obrise gora, nekdanjih meja na severu in zapadu, tu pa stojiš poleg kamna poleg sedanja meje.

Mejniki se vrstijo po grebenu proti Razboru. Lepa, divna gora, žal, nam težko dostopna. Planinec je že davno o njem zapisal sledče besede: Kakor akordi v glazbi, plavajoči šumno drugi

VOJAŠKA CERKVICA PRI ŠMIHELU

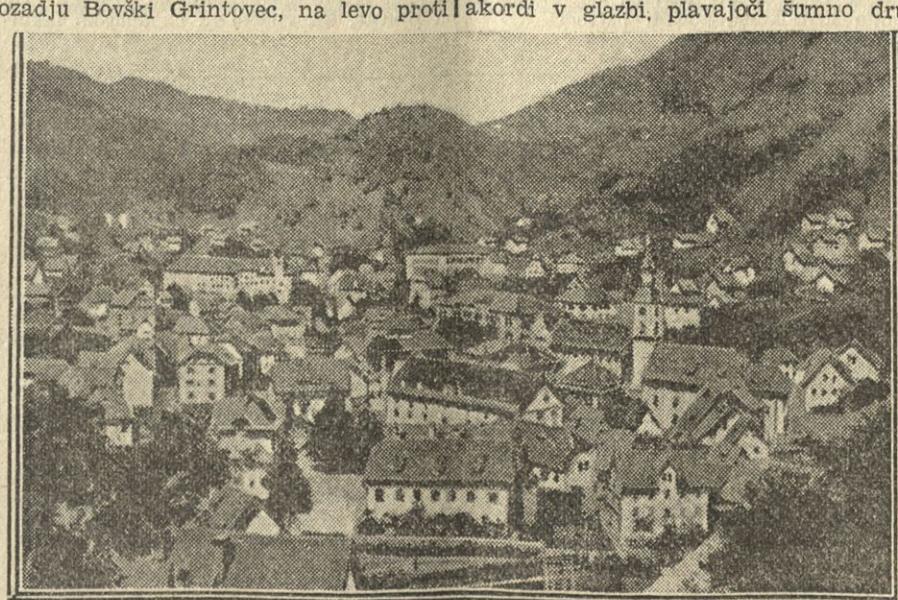
v drugega, drvijo v mislih spomini na bivanje v planinah, a vrača se v njih ko meteor, nadkriljujoč druge, spomin na Razor. Skušal sem ga obiskati z vrha Kriške stene, a mi ni uspelo. Že sem prekoračil meje in drvel na Kriške pode, kjer utripljejo ljubka jecarca, ko so mi odmevi neznanih in nevidnih stopinj prekinile pot. Vrnil sem se s težkim srcem in nadaljeval pot proti Stenarju. Pod njim v kotanji leže še ostanki vojne. Nihče jih ne spravlja, samo čas jih gloda in uničuje. Križki podi s svojimi očesi so se mi posebno priljubili. Kadar morem politim v njihovo bližino. Škoda le, da se ne vidi tudi Splevtsko jezero, mimo katerega pelje pot v dolino Zadnjice.

Meja se povzne po grebenih in pada v prelaz Luknja pod Triglavom, od tu pa se vzpone proti vrhu Triglava. Triglav, prava slovenska božja pot. Žal, da je v poletnih mesecih le redko sam, žal pa tudi, da je s svojo veličino in s svojo nemo zgovornostjo le malo koga spomenoval. Tih je, zaprt sam vase in zre nad slovensko deželo. Vse meje so mu vidne, mnogi z očmi pa jih ne vidi. Nema priča je bil naši preteklosti, nema priča sedanosti. Mogočno kraljuje nad dolino Zadnjice in zre na Log, kjer se družita Soča in Zadnjica, na dolino Soča, ki jo spremlja do izliva v morje. Svojo očetovsko roko steguje daleč tja na zapad do tujih ravnin, na svoje sinove ob narodni meji na zapan, na Rombon, Kanin, Matajur in Klovrat, na jugu na Banjško in Trnovsko planoto in še dalje do Javornika in Snežnika ter vabi mornarje na sinjem Jadranu v varno zavetje.

Hitimo dalje za mejo, ki pade v prelaz Dolič, krene na Kanjavec, ki nudi lep pogled v dolino Zadnjice in dalje preko Vogla, Kala in Lanševlice na Bogatinško sedlo in Bogatin. Pod Bogatinom zre lepe tolminske planine s pastirskimi kočami, gledaš Tolminko od izvira do izliva v Sočo. Tu začenjaš pod grebenom one lepe vasice, katerih se človek nikdar ne nagleda. Kraljestvo Zlatoroga, ti nudi nešteto užitkov in nekaj tako prijetno domačega, kar te vedno in vedno vleče nase. Pred teboj se šopiri pogorje in značilni vrh Krna, na levo od njega pa zreš na morje. Z Bogatinom začenja hrbot tolminskih gora, ki ti nudi po svojih značilnih vrhovih in lepih razgledih nebro lepot. Popni se na najviši vrh Kuk, zagledal boš pod seboj Tolmin, Gorico in Sv. Goro. Podrta gora ti bo nudila sliko prave podprtje in raztrganosti, soseda Škrbina pa najlepši pogled na Tolmin, vasice in planine. Greben z mejo se vleče preko Vogla in Rodice do Črne prsti. Pod njim pa so na južnih pobočjih posejane vasice Čadrg, Ravne, Žabče, Nemški Rovt, Stražišče in Kal. Edinstven pogled je na zadnji vasici s Črno prsto. O Črni prsti je dejal Kugy, da je najodličnejša med gorami. Pod Črno prsto je Baška dolina z Bačo in Podbrdom. Na levi nad Baško dolino se dviga raztegnjen greben Porezna, ki kraljuje nad ozkimi in temnimi grapami in soteskami ter nad Cerkljansko dolino. Meja krene preko Baškega sedla na Možic, preko Zlatnika na hribe onstran Sorice in se spusti na Petrovo brdo pod Poreznom. Pod Poreznom in Blebašem je kraljestvo Bevkovega umirajočega boga Triglava. Ozke romantične doline, strmi bregovi, temni gozdovi, vrhu nad njima pa gole glave očeta Blebaša in Porezna. Blebaš, samo enkrat sem ga mogel obiskati, samo enkrat sem se z njega razgledaval tu in tam preko, samo enkrat sem zrl z njega proti Jelenku in Masorskim planinam, pod katerimi sem slušal našo Idrijo. Državna meja beži izpod Blebaša proti jugu, mimo Sovodenj na Koprivnik in Mrzli vrh, v dolini Osojnici in dalje proti Tratam in Hotedršči.

Tako hodi človek ob naši zemlji s srcem z mislio in pogledom na njej. Grenke so njegove misli in spominja se besed, ki jih je govoril pokojni Klement Jug, in katere stavljamo kot motto v temu članku.

Bodimo predzrni, ker le oni, ki zna žrtvovati je velik, le njegovi volji se usoda pokori. Preko prepadow in nevarnosti vede pot na vrhove do zmaga... Tako pokojni Klement. In mi...?

Pogled na Idrijo

LAVO ČERMELJ:

NOVA ŠOLSKA REFORMA V ITALIJI

SOLA, GIL IN GUF ENOTEN ORGANIZEM ZA FAŠISTIČNO VZGOJO - NAJTESNEJŠE SODELOVANJE ŠOLE Z DOMOM

NOVA REFORMA IN JULIJSKA KRAJINA

Sredi februarja letosnjega leta je Veliki fašistični svet odobril »osnovno listino šole« (Carta della scuola). Je to tretja karta, ki urejuje javno življenje v fašistični Italiji. Prva je bila »listina dela« (Carta del lavoro), ki je postala osnova za korporativno ureditev države, druga je izšla lani in nosi ime »listina rase« (Carta della razza). Te karte so doslej močno belile glavo pravnikom glede svoje juridične veljave. Znan mi je primer iz zadnjega časa, ko je neki visokošolec padel pri izpitu, ker je zanikal zakonski značaj take karte. Prosvetni minister ali, kakor se sedaj glasi naslov, minister narodne vzgoje, Giuseppe Bottai, ki je predložil listino šole, je v svojem poročilu izrecno poudarjal zakonsko vrednost listin, češ da se moramo čuditi, kako se je moglo tako dolgo sploh razpravljati o tem predmetu, ko so vendar listine maticke zakonov, ti zakoni pa da so tolikšni in takšni, da v praksi izvajajo principe, ki jih izražajo listine.

Tudi nova listina je formulirana v obliki »deklaracije«. Teh je 29 in so združene v 15 odstavkih. Kakor izhaja iz zgornjih besed, listina sama vsebuje le principe nove šolske reforme, in sicer reforme celotnega šolstva, od materinskih šol preko osnovnih in delovnih šol ter srednjih in strokovnih šol do vključenih visokih šol. Potreben zakon se že pripravljal, in sicer tako, da bodo s prihodnjim šolskim letom reformirane osnovne, strokovne in dekliške šole, v naslednjem šolskem letu 1940/41 pa ostale šole.

Da bo citateli laže razumel novo reformo, hočem na kratko orisati sedanje šolstvo v Italiji. To šolstvo je v bistvu produkt Gentilejeve šolske reforme iz leta 1923. Nam je ta reforma predobro znana zaradi tega, ker je prinesla smrtno obozdrobo za vse slovenske in hrvatske osnovne in srednje šole v Julijski Krajini in Zadru. Za nove pokrajine Italije je bila reforma glede osnovne šole dejansko le potrditev prejšnjega stanja, glede srednje šole po očitno korak nazaj. Za stare pokrajine Italije pa je pomenila Gentilejeva preuređitev šolstva nedvomno napredek. Saj je ta reforma šele raztegnila šolsko obveznost do dovršenega 14 leta, da si še z raznimi pridržki. Tudi srednja šola se je v marsičnem izboljšala. Tako je učiteljišče iz šestletnega zavoda postal sedemletni, a je kljub temu imel še vedno eno učno letu manj kakor prejšnje avstrijsko učiteljišče in dve leti manj kakor naše sedanje učiteljišče, kajti pravo učiteljišče so samo višji trije razredi, dočim ustrezoj njenovi nižji štirje razredi nižji srednji šoli. Tudi tehnična šola, ki se lahko primerja z našo nižjo realko ali morda še bolje z nižjo realno gimnazijo, je dobila še en razred, tak da traja od tedaj celotni pouk na tehnični šoli in na tehničnem zavodu (višji srednji šoli (trgovskega, kmetijskega ali geodetskega tipa), odnosno na tehnični šoli in na znanstvenem liceju (višjem oddelku realne gimnazije) osem let kakor na petletni gimnaziji, združeni s triletnim klasičnim licejem). Raznih drugih strokovnih srednjih šol, kakor umetniškega liceja, trgovskih, industrijskih in navtičnih akademij, nočem tu orisati.

Gentilejeva reforma je skušala dati srednji šoli humanistični pečat. Zato je na šoli prvo mesto odrejeno latinščini, in sicer na vseh šolah brez izjeme; tako na gimnaziji liceju celotno v vseh osmih letnikih 45 tedenskih ur, in celo na učiteljišču v vseh sedmih letnikih 30 ur. Poleg latinščine ima posebno važnost italijanščina, kateri je v nižjih razredih določenih celo do sedem ur na teden. Docela zanemarjene pa so v nižjih razredih prirodoslovne vede. Tako ni v vseh petih razredih gimnazije ali v vseh štirih razredih tehnične šole in nižjega oddelka učiteljišča niti ena ura namenjena prirodopisu, kemiji ali fiziki. Enako ne na ženskem liceju, ki je obsegal tri leta, tako da so absolventke te šole po sedmih razredih srednje šole ostale docela brez pouka iz navedenih predmetov. Seveda je humanistična usmerjenost najstrostje izvedena na gimnaziji. Tam se poučuje samo latinščina, italijanščina, grščina in še en tuj jezik, poleg tega še zemljepis in zgodovina ter v zelo omejeni meri tudi matematika (v vseh petih razredih gimnazije le v 9 tedenskih urah!).

Razen teh vrst šol je Gentilejeva reforma ustvarila še nekakšno zasek zaključeno nižjo, srednjo šolo, tako zvano komplementarno šolo (scuola complementare), na kateri pa se je kaj kmalu uvedla tudi latinščina. Pozneje so ta tip šole odpravili in ustanovili »nižje srednje šole za napotovanje k delu« (scuole secondarie d'avviamento al lavoro), ki spominjajo na naše prejšnje trirazredne meščanske šole.

Od Gentileja ustvarjena humanistična šola, ki je po omejenem številu razredov in učencem v posameznih razredih močno reducirala število srednješolcev, se je kaj kmalu začela pojaviti.

Fašistične mladinske organizacije, sedaj združene pod imenom »Gil« (Gioventu italiana del Littorio, Italijanska liktorska mladina), so se čimdalje bolj uveljavile v osnovni in srednji šoli, v zadnjih dveh letnikih srednjih šol in na visokih šolah pa včasih podobno nalogu »Guf« (Gruppo universitario fascista, Fašistična vseučiliška skupina). Telovadba je postala eden glavnih predmetov in sliči povsem že vojaškim vežbam. Poleg tega se je v vseh srednjih in visokih šolah uvedla kot obvezni predmet »vojaška kultura«¹⁾. Tudi nauk o fašistični kulturi figurira že več let kot poseben učni predmet na srednjih šolah.

¹⁾ Primerjaj L. Čermelj: La minorité slave en Italie, str. 56 sl.

ca, kajti odločevalo se bo o učenčevi usodi po dovršenem enajstem letu.

Listina zahteva najlesnejše sodelovanje šole z domom. V tem pogledu bo imela listina močno oporo v novem civilnem zakonu, katerega člen 15 nalaga obema zakonoma dolžnost, da vzdružjeta, vzgajata in poučjujeta otroke, in sicer v skladu z nacionalnim fašističnim mišljenjem. Kaj pomeni taka določba za narodne manjštine, leži na dlani.

To bi bile v glavnem smernice novega šolstva v Italiji. Organska preureďitev pa bodo zadeva predvsem osnovno in nižje srednje šolstvo. Šolska služba se pričenja s četrtem letom. Tedaj vstopi otrok v materinsko šolo (scuola materna). Kakšna bo ta šola, ni še določeno. Rečeno je samo, da bo materinska šola trajala dve leti ter da bo urejevala in vodila prve »inteligencne manifestacije«. Sličila bo verjetno sedanjim otroškim vrtcem. Obisk pa bo obvezen za vse otroke. V Julijski Krajini se s tem dejansko ne bo veliko izpremenilo, kajti tam je bil slovenski in hravski otrok de facto že sedaj prisilen, da obiskuje italijanski otroški vrtec. Izprememba bo le v toliko, da bodo verjetno odslej v vsemi osnovnimi šolami združeni vrte.

Prava ljudska šola (scuola elementare) traja od šestega do devetega leta. Po učenem načrtu, ureditvi in metodiki pa bodo razlikovali dva tipa: mestno in podeželsko šolo.

Nato sledi dveletna »šola dela« (scuola del lavoro), ki je ne smemo zamjenati z delovno šolo, kakršna se pri nas postopoma uvaja. Kajti šola dela bo v učni programu določenem sistemu uvrščala praktične vaje, ki naj bi »vzbujale veselje, zanimanje in zavest ročnega dela«.

S tem je ljudska šolska izobrazba zaključena. Kdor ni izbran za nadaljnjo izobrazbo na srednji šoli, se mora vpisati na triletno »rokokolsko šolo« (scuola artigiana). Po krajevnih prilikah bodo razni tipi te šole. V rokokolski šoli bo pridobival učenec še dalje splošno izobrazbo, jedro šole pa bo praktično delo.

V večjih srednješolcih se bodo mesto rokokolskih šol ustanavljale triletne »strokovne šole« (scuole professionali). Absolventi te šole bodo lahko nadaljevali svojo izobrazbo na dveletni »tehnični šoli« (scuola tecnica), ki jih bo usposabljala za službo v večjih trgovinskih, industrijskih in kmetijskih podjetjih.

Nižja srednja šola (scuola media) bo po novem enota. Obsegala bo tri letnike, tako da je bodo pohajali učenci v starosti od 11. do 14. leta.

Z vpis in za napredovanje v šoli bo vejlala stroga selekcija. Izobrazba na nižji srednji šoli bo humanistična, latinščina bo izoblikovala učence moralno in duševno. »Delen na šoli bo po obliki in metodih sličilo produktivnemu delu.«

Pozavrnici nižji srednji šoli ima učence možnost, da se vpisuje v razne tipe višjih srednjih šol: v petletni klasični licej, v petletni znanstveni licej, v petletno trgovsko akademijo, v štiriletni kmetijski, industrijski, geodetski in navtični zavod ali v petletni umetnostni licej.

Nočem tu podrobneje označevati raznih tip srednje šole, ker se bodo v splošnem ujemali z dosedanjimi tipi. Zadostuje naj, ako navedem, v katere visoke šole se smejo vpisati absolventi raznih srednjih šol. Največ pravice imajo absolventi klasičnega liceja.

Vpisati se smejo namreč brez izpita na slovensko, filozofsko in juridično fakulteto ter na fakultete političnih ved, z dodatnim izpitom pa na vse ostale fakultete, razen na pedagoško fakulteto (facoltà di magistero), ki jo smemo primerjati z našo višjo pedagoško šolo in ki je rezervirana samo za absolvente učiteljišč. Absolventom znanstvenega liceja je odprt pot na vse fakultete, razen na slovensko, filozofsko in pedagoško fakulteto, vendar se zahteva od njih za vpis na pravno, trgovinsko in ekonomsko fakulteto.

Določbe glede ženske šolske izobrazbe so naravno vzbudile dokajnje razburjanje. Zato je sam minister Bottai smatral za potrebno da z javno izjavo na zborovanju šolskega tiska nekoliko omili besedilo kartete. Dekleta bodo smela tudi v bodoče pohajati nižje in višje srednje ter visoke šole, toda za absolventke nižje srednje šole se bodo postopoma ustanavljale posebne triletne dekliške šole, ki jim bodo nudile splošno izobrazbo brez obzira na katerikoli poklic.

²⁾ Čitatelj bo gotovo v karti šole pogrešal določbe glede Židov. Karta takih določb nima, kajti zadevne odredbe so bile izdane že v septembru in novembru 1936. Po teh odredbah ne sme odslej noben Nearijec več poučevati ali biti kakorkoli zaposlen na javni ali zasebni šoli katere koli stopnje, katero pohajajo italijanski učenci. Nearijci so tudi izključeni od habilitacije na visokih šolah in od članstva znanstvenih društev in akademij.

teto dodaten izpit. Iz raznih strokovnih srednjih šol je dopuščen vpis samo na sorodno visoko šolo, in še to po štiriletni praksi in po položenom izpitu.

Študij za dosego akademskih diplom traja od 4 do 6 let, vendar se sene ta doba v primeru potrebe skrči, kakor so to pred kratkim storili tudi v Nemčiji glede tehnikov.

Izobrazba učiteljev v Italiji bo odslej trajala toliko kolikor pri nas. Učiteljišče bo imelo namreč pet letnikov, za vpis pa se bo zahtevala osemletna predizobrazba (triletna osnovna šola, dveletna šola dela in triletna nižja srednja šola). V prvih štirih letnikih bodo učiteljiščni prejemali humanistično in strokovno izobrazbo, v petem letniku pa se bodo praktično vežbali na šolah. Po konkurenčnem izpitu je absolventom učiteljišča odprt pot na pedagoško fakulteto, brez izpita pa na ekonomsko in trgovinsko fakulteto za diplomiranje iz tujih jezikov in slovstev.

Iz obrazba učiteljev v Italiji je dovoljen tudi vpis na umetnostne in gizbane šole.

Dekleta bodo čimdalje bolj odrinjena od višje izobrazbe, kakor se bodo sproti v korporativni ureditvi uveljavile nove smernice ženskega dela. Mešane šole se bodo opuščale in za dekleta se bodo ustanavljale posebne triletne dekliške srednje šole in dekliška učiteljišča. Te šole bodo dekleta »duhovno pripravljale za gospodinjstvo in za pouk na materinskih šolah«²⁾.

Nova reforma priznaca tudi zasebne šole, na katerih se bodo smeli polagati celo državni izpit, vendar pa morajo biti te šole priznane od posebne ustanove za srednje in visokošolstvo (Ente nazionale per l'istruzione secondaria e superiore), katera ima nalogo, spodbujati občine in privatnike k ustanovitvi šol, ki ustrezajo krajevnim prilikam in ki naj bi zavirale pritok z dežele v večja mesta.

Za nadaljnjo izobrazbo delavcev bodo skrbeli strokovne organizacije pod nadzorstvom ministrstva za narodno izobrazbo in korporacij.

Za pouk na osnovnih šolah bo država sama izdajala potrebne učne knjige, učbeniki za srednje šole se ne bodo smeli tiskati, preden ne bodo odobreni v rokopisu ali krtačem odtisku³⁾.

V javno ali zasebne šole katerekoli vrste in stopnje, ki jih obiskujejo italijanski učenci, se ne sme vpisati noben židovski učenec. Edino izjemo tvorijo krščeni Židi, ki pohajajo osnovne ali srednje šole, katere vzdržujejo cerkvene oblasti. Na šolah z italijanskimi učenci se ne sme uporabiti nobena knjiga, ki jo je spisal kak židovski avtor. Izključene so tudi knjige, ki imajo več avtorjev, ako je med temi kak Žid. Tudi kontaminirani teksti, ki jih je pripredil kak Žid, morajo izginuti iz teh šol. Za židovske otroke se bodo, kjer bo zadostno število učencev (najmanj deset), na državne šole ustanovili posebni oddelki. Razen tega pa smoje židovske ustanove z dovoljenjem oblasti vzdrževati na svoje stroške osnovne in srednje šole. Prehodno bodo že vpisani visokošolci židovskega pokolenja izjemoma smeli nadaljevati svoje študije.

Veliki fašistični svet je pozdravil listino šole kot osnovni dokument, ki v enotnosti režima poveljuje tesno sodelovanje šole s strankini in mladinski organizacijami in določila politično nalogu šole v visoki kulturni misiji fašistične Italije.

Določbe nove reforme bodo stopile v veljavo s prihodnjim šolskim letom in se bodo morale strogo upoštevati pri izdaji zakonov, ki bodo po njih postopoma preuredili šolski sistem. Toda še predno so se dejansko uveljavile, se že pojavljajo glasovi za morebitne dodatke in izpremembe. Tako je rektor tržaške univerze Manlio Udina v tržaškem fašističnem glasilu podarjal, da bo Bottaijeva reforma kakor vsaka reforma vsaj glede strukturne ureditve in glede specializirane programatične usmerjenosti dopuščala dopolnila, izpremembe in popravke, po visokih direktivalih, označenih v prvem delu listine, če ne iz drugega razloga, pa vsaj zato, da bi se prilagajala zahtevam socialne realnosti, ki je v stalni evoluciji.

(Ta članek bo izšel v aprilski številki ljubljanske revije »Misel in delo«).

²⁾ Določbe glede ženske šolske izobrazbe so naravno vzbudile dokajnje razburjanje. Zato je sam minister Bottai smatral za potrebno da z javno izjavo na zborovanju šolskega tiska nekoliko omili besedilo kartete. Dekleta bodo smela tudi v bodoče pohajati nižje in višje srednje ter visoke šole, toda za absolventke nižje srednje šole se bodo postopoma ustanavljale posebne triletne dekliške šole, ki jim bodo nudile splošno izobrazbo brez obzira na katerikoli poklic.

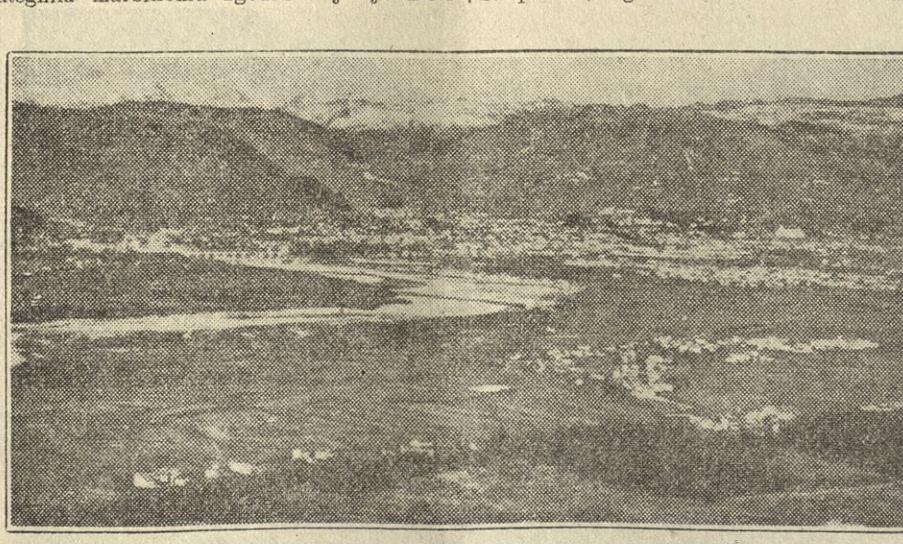
³⁾ Čitatelj bo gotovo v karti šole pogrešal določbe glede Židov. Karta takih določb nima, kajti zadevne odredbe so bile izdane že v septembru in novembru 1936. Po teh odredbah ne sme odslej noben Nearijec več poučevati ali biti kakorkoli zaposlen na javni ali zasebni šoli katere koli stopnje, katero pohajajo italijanski učenci. Nearijci so tudi izključeni od habilitacije na visokih šolah in od članstva znanstvenih društev in akademij.

SREČNO VELIKO NOĆ

želite sodelavcem in čitateljem
uredništvo in uprava
Ljubljana-Zagreb

SLIJEDECI BROJ

našega lista izlazi 21 aprila.

GORICA

JOSIP A. KRAJIĆ:

NA LIVADAMA U ISTRI

ŠKOLA »DRUŽBE SV. ĆIRILA I METODA« NA LIVADAMA — NARANČE NA HRASTU
IZ MOTOVUNSKE ŠUME

IZ MOJIH DOŽIVLJAJA I USPOMENA

Središte narodnog života u sjevernom dijelu Istre bio je Buzet sa svojom prostranom okolinom u kojoj su se osobito isticala sela Štrped, sv. Martin i sv. Ivan. Od one historijske pobjede, kad je Buzetska općina došla u narodne ruke, gledalo se na Buzet kao na jednu od najjačih narodnih utvrda u cijeloj Istri. Sa Pazinom u sredini, Kaštrom na istoku i Pulom na krajnoj južnoj točci tvorio je četverokut, četiri jaka svjetionika iz kojih su žarile jakе zrake probudjene narodne svijesti.

Na Buzetu je bilo da preko svojih općinskih granica preuzeze ulogu utrana novih staza prema zapadnoj strani, gdje su već pojedine iskre tinjale pod pritiskom neprijateljskih središta Oprtija, Motovuna i Vlzinade, a onda dalje Grožnjana, Buja i Umaga. Put je vodio kroz dolinu Mirne odvajajući se kod »Porta Portona« prema Bujama, Krasici i Umagu. Na svim raskrsnicama postajali su već dobro utvrđeni sančevi, manje narodne puškarnice, koje su, češće prikrivene, jedva odoljevale jačem i dobro oboružanom neprijatelju.

Kad se je već u Sovinjsčini stao nesmetano vijati hrvatski barjak, buzetski su zastavnici poskočili za korak dalje i uzimajući na nišan Oprtljanskiju i Motovunsku općinu ušančili se na Livadama. Tu je imala da bude jedna od glavnih strateških točaka narodne vojske, najpodesnija obzirom na pogodne veze sa Buzetom s jedne a Pazinom s druge strane.

Livade su bile još pod velikim uticajem gordog Oprtija i Motovuna, u dobrom dijelu ovisne od njihovih gospodara, koji su bezobzirno i bezdušno haračili u onim stranama zadužujući seljaka, duže ga velikim kamatnjakom i nečovečjim sastavljenim zadužnicama i naplaćivanim vinom i drugim poljskim proizvodima, kojima su sami određivali cijene. Narod je stenjao, grčio pesnice i skučen slušao zapovijedi svojih vjerovnika, koji su ih po miloj volji vodili na konopcu svoje profinjeno proračunate privredne i političke taktike. I već je bilo časova, kad je izgledalo da je za našu narodnu stvar sve izgubljeno. Naše je zastavnike u Buzetu, kojima su prednjačili Frane Flego i dr. Matko Trinajstić, to kruto zabrinulo pa je ubrzo stvoren plan kako da se tome doskoči i podrije most, što je bio podignut nad Livadama od Oprtija do Motovuna. U tome igrale su jednu od vidnijih uloga naše narodne »Posuđilnice«, koje su češće izazvali »preko svojih« određenih granica, na način koji se je pokazivao kao najpodesniji. Isticala se je »Posuđilnica« u Buzetu, a od česti i ona u Pazinu. Pored toga postale su Livade jedno od najznačajnijih sastajališta naših narodnih prvaka iz Buzeta i Pazina, koji bi dolazili nedjeljom i blagdanom, da tu polako siju sjeme na još tvrdoj ledini zatomljene narodne duše.

Posebno nije bio lak, jer bi u istoj godini posjeli i vodje protivnog tabora na opomenu i strah našim ljudima, koji bi kušali da se približe sijačima tih novih zasada na »njihovu« terenu. Trebalo je tražiti nove putove i zatajiti trag narodne stope. Danji sastanci zamjenivali su se polako noćima, a gostione sa pojedinim konobama naših Milanovića, Vizentina, Verznavera itd. Pogotovo je to bilo, kad je kod naših u Opatiji i Buzetu sazrela misao, da se pošto potpodi na Livadama škola »Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru«. Tihi i potajno pripremalo se nešto, što je imalo da zade smrtan udarac vlastodršcima u Oprtiju i Motovunu. Na Livadama stao je probijati špat od sela do sela, od kuće do kuće i sve se stalo spremati da u zgodan čas odreće posluh samozvanim gospodarima i da stupi u narodno kolo gdje će očuvati sebe i svoj podmladak od tujeg uticaja i raznaredjena. Potpisni na listinama množili se svakim danom i u ona naša pitoma sela stale su ulaziti prve zrake i prve nade u ljepšu i nedaleku budućnost. Tajna čuvala se dugo, dok nije konačno probila iz mučne šutnje i potresla temeljima tujdinskih utvrda. U Oprtiju i Motovunu pala je poput bombe na nepovredjeno tlo njihove neograničene vlasti: hrvatska škola na njihovom terenu!

Zaredala zastrašivanja, tužbe, prijetnje i kravata obračunavanja. Livade postale su pozorištem unakrsne paljbe žučljivih riječi, svadja i osvajanja pojedinaca u janjičarske redove. Ali takovih bilo je malo, gotovo svi nosili su na vodrom celu vidno utisnut pečat narodnog osvješćenja, a u oku zraku novog sunca koja je duboko zadirala u smučenu dušu neprijatelja i ostavljala u njemu žalac, koji se već nije mogao isčupati.

Vlastodršci uvidješe svoju nemoć i utekše se svojim gospodarima u Poreč, da oni, na temelju »zakona« osuđete taj naum i zaustave val, koji je već

zapjenjušen stao udarati o temelje njihovih kula. Poreč se je najpripravnije odazvao i metnuo u pokret cijeli svoj aparat kako bi ugasio vatru, što je tako nenadano izbila baš tamo, gdje se je najmanje nadao. Nastalo je mučno stanje, unakrsna paljba između Poreča i Opatije i već se pričinjalo da će lijepa zamisao i čvrsta odluka probudjenih Livadjana ostati za uvijek pokopana. Po nosne se glave spuštale nekud smućeno i potišteno, a iz Oprtija stizala im bocanja i poruge: »Vaša će se škola otvoriti, kad hrast urodi narandžama!«

Ali Družba s jedne, Buzet, Pula i Livade s druge strane stale držati glas, koji se je sve jasnije čuo i u Poreču i u Beču: »Dajte nam škole!... — Tražimo škole!«

Zatezalo se i dalje, dok nekoga ju tra ne izbjegne udar maškina prvu iskrju iz živa kamena. Na najljepšem položaju, u srcu Livada kopali se temelji za budući hram prosvjete, za grobniču lažu, ugnjetavanja i zarobljivanja naše narodne duše. I zgrada se dizala, lijepa i ponosna, kao zastrašujuća pesnica, što se u jedan mah zgrčeno ispoljila iz crvene zemlje natopljene znojem i prebacivana krvavim žuljevima za tude gospodarstvo i utjehu hambare, da bude na strahu i opomenu onima, kojih se to tiče... A iz Oprtija još uvijek dopiru pogrdni i porugni glasovi: »Proradit će vam, kad hrast urodi narandžama!«

Bilo je vedro i nasmijano jutro. Rane sunčane zrake pozlačivale su vrhove stabala guste Motovunske šume. Pijetlovi su već ranije otpjevali jutarnji pozdrav i navjestili dolazak velikog dana, dok su slavljivi i kosovi još uvijek nastavljali pjesmom i budili šumu, staze, putove i cestu po kojima je prvorivo narod iz bliže i daljnje okoline, iz Buzeta, Pazina, Buja, Pule i Opatije. Klobučići i šesirni okićeni im cvijetem, mažurani i trobojnim vrpcama, a svakom na licu i na čelu otsevje svjetlog dana, jedne neopisivo lijepi i mekanu dušu, koja je poigravala svakom i najsjitnjom žilicom na onim izgorenim licima od žega i sunca. Nad Motovunom i nad Oprtijem po jedan oblačić, a tamo nad Porečem više njih. Livade bez jednog. Rastjeralo ih rano jutro, da ne zasjenjuju narodni ponos i onu lijepu zgradu, što se je rastvoren prozora, ko nasmijanih velikih očiju okrenula prema Motovunu. Iz daljine čuo se topot i vesclo hranjanje konja, a tamo sa vrhuncu neka vika i kreštanje vранa i

gavrana, što su nemirno preletavali iz stabla na stablo gledajući zaprepašteno u iskićenu dolinu.

Kočije zaredale iz sviju strana: na raskrsnici sastaju se narodni pravaci iz bliza i daleka. Iskaču stišće si desnice, ljube se i smiju veselo pozdravljeni živo-klicima razdragana naroda. Upućuju bijelom cestom okićenom zelenilom i zastavama. Na licima im vredna velikog istarskog dana, kad se je i opet odvalio jedan težak kamen niz strminu uklete istarske krši...

Na školi vije se hrvatski barjak, nov, velik i ponosan, a pred školom diže se hrast, otsječen u Motovunskoj šumi i tu usadjen s posmijehom i zadovoljstvom starih Livadjana. Grane mu se krše pod narandžama dotičući se glave mladog, agilnog i neustrašivog narodnog učitelja i borca Adolfa Radića, koji dočekuje goste i svećenike narodne misli. Ne plaće, al mu usne podrhtava... To progovara njegova narodna duša u veliki dan, naplaćivanje njegovih truda...

Sa obližnjih brežuljaka gruvaju prangije puške praskaju a pjesma se ori razležu se po Motovunskoj šumi, pa onda dalje i dalje — tamo do zatravljenog Motovuna, da onda i jače odjekne u Oprtiju pričajući mu ujedno o čudu, što se je dogodilo na ravnim Livadama. Hrast je urođio narandžama!...

Približuju se i pjevači iz Sovinjaka. Pred njima vijori ponosno barjak, a pjesma im jeći i odjekuje:

»Na hrastu je narandža rodila,
Livadská se škola otvorila:
Dušmanu je usta zatvorila!...«

Dočekuju ih starci i starice, momci i djevojke mašući im rukama, rupcima i šesirima.

A kad je u dupkoj punoj školskoj dvorani stao pred djecom dr. Matko Trinajstić i nagovorio djecu, roditelje i učitelja, nastao je u dvorani grobni muk, kroz koji je probijao prigušeni ječaj popraćen suzama, koje su izbijale iz pomladjene duše našeg dobrog naroda, našeg mukotrpog Istranina.

Kroz širok rastvorene prozore razlijegala se pjesma »Lijepa naša domovina« njišući grančice i narandže, da im raznese miris do onih mrkih gradina u kojima su samodršci u stravi drhtali pred novim izlazećim suncem probudjene narodne duše.

Livade su ostale u zatišju, dalje k Grožnjantu!...

Prikodražan:

KLANJSKI „KUNELIĆI“

Bilo je to skoro prije dvadeset godina. Po svim našim selima, gradićima i gradovima znamo kako je bilo. Ja sam 1919. postao mladi učitelj i uzalud nekoliko mjeseci čekao na mjesto, dok su škole bile i tri učiteljska lica: Milka (sinovica pok. Laginje). Tonić iz Poljana i ja Prikodražan. Svaki je radio kako je najbolje znao i mogao. Rat je tek bio svršio. Drugarica Milka nam je bila upravitelj. Ona je kao domaća najbolje poznавala prilike u mjestu. Diece smo imali svi mnogo. Ja sam imao drugi i treći razred. Čitanje se je moralno vršiti na glas t. i. svi su odjednom čitali i cijelo susjedstvo se treslo od toliko glasica. S ponosom sam vodio svoju dieciju u prirodu u šetnju za lijepih dana.

Mjesto je bilo puno... svakovrsnog blaga. Pratili su nam kretanje. Interesali se nomalo za sve, ali mi kao da se mnogo nismo obazirali. Sastajali smo se gotovo redovno u kući kod naše upravljene.

nijedna, ali škola se je držala u trim privatnim kućama. Jedna je bila u jednom kraju, druga u sredini, a treća prema sjevernom dijelu mesta. Tri su škole bile i tri učiteljska lica: Milka (sinovica pok. Laginje). Tonić iz Poljana i ja Prikodražan. Svaki je radio kako je najbolje znao i mogao. Rat je tek bio svršio. Drugarica Milka nam je bila upravitelj. Ona je kao domaća najbolje poznavala prilike u mjestu. Diece smo imali svi mnogo. Ja sam imao drugi i treći razred. Čitanje se je moralno vršiti na glas t. i. svi su odjednom čitali i cijelo susjedstvo se treslo od toliko glasica. S ponosom sam vodio svoju dieciju u prirodu u šetnju za lijepih dana.

Mjesto je bilo puno... svakovrsnog blaga. Pratili su nam kretanje. Interesali se nomalo za sve, ali mi kao da se mnogo nismo obazirali. Sastajali smo se gotovo redovno u kući kod naše upravljene.

STARO RASPELO U GRĀCIŠCU

To raspelo je poznato po tome što su noge prebite svaka s po jednim čavlov.

teliće i tu u jednom uglu kuhinje »čakulali« uveče i grijali se pomalo, a majku naše upraviteljice smatrali smo kao svoju. Na kuhinjska vrata bi skoro obligatno provirio marešalo i vidivši nas kraj ognjišta u kuhinji, odalečio bi se. Ni glavu nismo okretali prema njemu, već bi razgovor preokrenuli bilo o čemu, a on bi se povukao u drugu prostoriju, jer je u kući bila i gostiona, u kojoj je brušalo od vojnika i podoficira! S njima se je obično Pepe natezao i objašnjavao. Nas su zvali »kunelići«, ier se nije znalo tko je šef, a tko podredjen. Osjećali smo se medju sobom kao neka porodica i ako smo svaki svoju dužnost nastoiali savjesno vršiti! Nedjeljom pravili bi često izlete u okolicu, a katkada i preko granice kroz šumu do izvora Rječine. Ta znali smo sve puteve i staze! U okolici se nalaze lijepe, divne šume — odnosno ne znam jesu li danas sasjećene. Po mjestu smo se što manje vidjali. Narod nikako nije vjerovao, da će ostati ovakovo stanje. Nametnika se nismo bojali, ali smo izbjegavali susrete i poznanstva s njima.

U Klani je nešto više od tri mjeseca trajao ovakav život, kad li premješte na moje mjesto sad već pok. Adolfa Radića iz Lovrana, a mene na njegovo mjesto u Lovran! Naravski ja u Klani nisam za njih mnogo značio, a on kao stariji učitelj, koji će svakako biti bolji od prošlog, ali su se mnogo prevarili. Ja sam u svemu slušao pok. Radića i zato poslije tri mjeseca ostao sam bez službe! U Lovranu je tada bio kapelan g. Hubert Lailor. Stanovali smo zajedno i već je to bilo dovoljno, da i u mene sumnjuju. Nadzornik je bio Šejor Pegan, mislim rodom negdje iz Jelšana, sa dugom trikolorom i krstom na kaputu. Jednom smo se našli u tramvaju zajedno pok. Radić, kapetan Blečić iz Lovrana i ja i još je netko, ne sjećam se točno tko. U tramvaj je ušao Grosman, urednik »Škovacere« iz Lovrana, a gosp. kapetan Blečić stao je hvaliti došljake »della vecchia terra« kao »gente fina, pulita inteligente«, ali ovi vrazji kranjski talijani su cudan svit. Grosman se na prvoj stanicu pokupi i izadije, a mi smo se tome od srca smijali. »Škovacera« je bila novina (tiednik), koja je izlazila u Lovranu pod imenom »La voce del' Istri«, domaći svijet i u zvao »Škovacera« zato, što je uredjivao neki Grosman. Prigodom odlaska pok. Radića pisali su o novom učitelju, koji će svakako biti bolji od prošlog, ali su se mnogo prevarili. Ja sam u svemu slušao pok. Radića i zato poslije tri mjeseca ostao sam bez službe! U Lovranu je tada bio kapelan g. Hubert Lailor. Stanovali smo zajedno i već je to bilo dovoljno, da i u mene sumnjuju. Nadzornik je bio Šejor Pegan, mislim rodom negdje iz Jelšana, sa dugom trikolorom i krstom na kaputu. Jednom smo se našli u tramvaju zajedno pok. Radić, kapetan Blečić iz Lovrana i ja i još je netko, ne sjećam se točno tko. U tramvaj je ušao Grosman, urednik »Škovacere« iz Lovrana, a gosp. kapetan Blečić stao je hvaliti došljake »della vecchia terra« kao »gente fina, pulita inteligente«, ali ovi vrazji kranjski talijani su cudan svit. Grosman se na prvoj stanicu pokupi i izadije, a mi smo se tome od srca smijali. »Škovacera« je bila novina (tiednik), koja je izlazila u Lovranu pod imenom »La voce del' Istri«, domaći svijet i u zvao »Škovacera« zato, što je uredjivao neki Grosman. Prigodom odlaska pok. Radića pisali su o novom učitelju, koji će svakako biti bolji od prošlog, ali su se mnogo prevarili. Ja sam u svemu slušao pok. Radića i zato poslije tri mjeseca ostao sam bez službe! U Lovranu je tada bio kapelan g. Hubert Lailor. Stanovali smo zajedno i već je to bilo dovoljno, da i u mene sumnjuju. Nadzornik je bio Šejor Pegan, mislim rodom negdje iz Jelšana, sa dugom trikolorom i krstom na kaputu. Jednom smo se našli u tramvaju zajedno pok. Radić, kapetan Blečić iz Lovrana i ja i još je netko, ne sjećam se točno tko. U tramvaj je ušao Grosman, urednik »Škovacere« iz Lovrana, a gosp. kapetan Blečić stao je hvaliti došljake »della vecchia terra« kao »gente fina, pulita inteligente«, ali ovi vrazji kranjski talijani su cudan svit. Grosman se na prvoj stanicu pokupi i izadije, a mi smo se tome od srca smijali. »Škovacera« je bila novina (tiednik), koja je izlazila u Lovranu pod imenom »La voce del' Istri«, domaći svijet i u zvao »Škovacera« zato, što je uredjivao neki Grosman. Prigodom odlaska pok. Radića pisali su o novom učitelju, koji će svakako biti bolji od prošlog, ali su se mnogo prevarili. Ja sam u svemu slušao pok. Radića i zato poslije tri mjeseca ostao sam bez službe! U Lovranu je tada bio kapelan g. Hubert Lailor. Stanovali smo zajedno i već je to bilo dovoljno, da i u mene sumnjuju. Nadzornik je bio Šejor Pegan, mislim rodom negdje iz Jelšana, sa dugom trikolorom i krstom na kaputu. Jednom smo se našli u tramvaju zajedno pok. Radić, kapetan Blečić iz Lovrana i ja i još je netko, ne sjećam se točno tko. U tramvaj je ušao Grosman, urednik »Škovacere« iz Lovrana, a gosp. kapetan Blečić stao je hvaliti došljake »della vecchia terra« kao »gente fina, pulita inteligente«, ali ovi vrazji kranjski talijani su cudan svit. Grosman se na prvoj stanicu pokupi i izadije, a mi smo se tome od srca smijali. »Škovacera« je bila novina (t

DR. JOSIP WILFAN:

POL STOLETJA DRUŠTVA „PRAVNIK“

DRUŠTVO »PRAVNIK« V TRSTU IN NJEGOV »PRAVNI VESTNIK«

V spominski knjigi »Pol stoletja društva Pravnik« objavil je dr. Josip Wilfan ta le članek:

Ob jubileju, ki ga praznuje slovensko pravniki občestvo, menim, da je umešno, da se oglasim s temi vrsticami »v opombo« našega pravnika društva v Trstu in njegovega časopisa. Oboje, organizacija in glasilo, je sicer ostalo zgolj epizoden pojav. Vendar pa je služilo takemu stremljenju in delu, ter je rodilo vsaj toliko sadov, da je vredno trajnega spomina.

Po razkosanju avstro-ogarske monarhije se nikjer na njenem nekdanjem ozemlju, najbrže niti na Južnem Tirolskem, ni izvršil tako oster in nagel prehod s prejšnjih na nove razmere kakor v prostoru na zapad od Snežnika in Julijskih Alp: v Julijski Krajini. Tako po premirju, novembra 1918., — čez noč, rekel bi — je tamkajšnje prebivalstvo bilo prestavljeni v čisto nov položaj. Ne govorimo o drugih, dejanskih spremembah: skoraj vsak dan je prinašal nove zakone, nove uredbe in naredbe na vseh področjih javnega in zasebnega prava. Povrh se je kmalu pokazalo, v upravnih sodnih praksi, drugačno, pretežni večini prebivalstva do tega časa neznano pojmovanje pravnih predpisov in njihove rabe, celo juridičnega izražanja samega. Kakor da bi bili prišli, če smem tako dejati, v povsem novo pravno podnebje. Taka prememba je občutna in se ne more prebroditi brez težave, — tudi če je na bolje. V posebni obliki in meri se je to moralno izkazati, v našem primeru, za slovenski in hrvatski del prebivalstva Julijske krajine, in to iz raznih organskih razlogov, zlasti pa z bogom njege narodnosti same, po kateri je on, v Italiji, le narodna manjšina v okviru velike drugorodne, pretežno enotne države, vse prešnjene od silovite nacionalne dinamičnosti.

Novi položaj je terjal od jugoslovenskega življa v Julijski krajini, kakor v marsikaterem odnosu, tako predvsem ravno na obščem pravnom področju preorientacije in preorganizacije. Razume se, da je glavni del te naloge padel na one, ki so po svoji strokovni izobrazbi in izkušenosti bili tudi v prvem redu k temu poklicani: na jugoslovenske pravnike v Italiji. Le ti so prav kmalu spoznali, da bi jim za ono občeno nalogo kakor tudi za izvrševanje njihovega poklica v novih razmerah moglo dobro rabiti lastno glasilo. In sicer takšno, katero bi ne bilo samo samo strogo strokovno in stanovsko, temveč namenjeno tudi širšemu krogu izobražencev, udeleženih ali vsaj bliže interesiranih na urejanju življenja naše narodne manjšine po novem pravnom redu; list, ki naj bi širil pravno znanje, lajšal rojačkom prehod v čisto premenjene, njim tuje pravne razmere, obenem pa budil in krepljih njih pravno zavest. Spoznanje neodložljive potrebe takega lista je prišlo do izraza na občnem zboru »Pravnika«, ki se je vršil v Trstu februarja 1920. Odbor je bilo naloženo, naj izvrši vsa pripravljalna dela, da bi list začel čimprej izhajati. Odbor se je lotil stvari z veliko vnemo in kmalu so priprave toliko dozorele, da bi bila prva številka moralna iziti že v juliju 1920. Toda prišel je 13. julij 1920. Zgorel je Narodni dom, v katerem je »Pravnik« imel svoje prostore, zgorela je tudi lepa društvena knjižnica. V težkih okoliščinah je bilo treba pričeti vse delo znova. Navzlid vsemu je prva številka novega glasila izšla že januarja 1921. Njegov naslov je bil »Pravni vestnik, list za pravoslovje in pravošodje«, njegov prvi urednik pa dr. Teodor Stegū.

Vsebina »Pravnega vestnika« je lep izraz naše narodne skupnosti: pravniki iz Jugoslavije so v njem sodelovali z našimi vštric in tako v odločilni meri pripomogli, da se je časopis vzdržal na primerni višini. O tem priča pestra in na vsa pravna področja segajoča vsebina, ki naj bo tu očrtana samo v glavnih obrisih. S področja pravne filozofije in splošne teorije prava omenjam na prvem mestu prof. dr. Metoda Dolanca z obsežnim člankom o »Kulturi in kazenskem pravu v luči pravne zgodovine«. Prof. dr. Boris Furlan, ki je urejeval zadnje letnike, je prispeval članke o »Pravu in etiki«, o »Pojmu prava« itd. Nadalje je prof. Dolenc objavil mnogo razprav s področja kazenskega prava (Sokriyda pri samomoru in sličnih činih, Kazensko-pravna odgovornost odvetnikov glede zastopanja strank na sodniji). Osnovne ideje italijanskega prednacrta za kazenski zakonik, Mladinsko kazensko pravosodstvo, Problem pogojev obsodbe v sodobnem zakonodajstvu, Kolektivna odgovornost za kazniva dejanja pa naše narodno pravo, Problem kazenskopravne

obstanka in je ob tej prilici izdal obsežno spominsko knjigo, ki se v veliki meri ozira tudi na naš živelj na Primorskem. Tako je bivši poslanec v rimski zbornici dr. Josip Wilfan objavil jedrnatou razpravo: Društvo »Pravnik« v Trstu in njegov »Pravni vestnik«, ki jo prinašamo v celosti.

V ostalih člankih pa dobimo zbrane podatke o vseh že umrlih uglednejših slovenskih pravnikih. Tako omenja dr. Vladimir Travner med sodniki in državnimi pravniki Antonia Mažgona, ki se je rodil l. 1812. Na Jeličnem vrhu pri Idriji, Antonia Gorjupa, ki je zagledal luč sveta istega leta na Vrhu pri Kanalu, dalje nekoliko mlajšega Josipa Doljaka iz Grgara pri Gorici, goriškega Slovencega Teodora Nareta ki je bil tudi mestni svetovalec v Trstu, Filipa Abramata iz Stanjela na Krasu, Leopolda Budaya iz Štandreža pri Gorici, Andreja Gostiša iz Črnič na Vipavskem, Hinka Dolanca iz Razdrtega pri Postojni, posebno obširno pa Bogdana (Matevža) Andrejeviča Teranova iz Lamuric pri Grgarju na Goriškem. Seveda ni Travner pozabil omeniti tudi njegove zasluge kod pesnika in jezikoslovca in navaja, kako si je kot sodnik pri uvajaju našega jezika v sodne spise pomagal z znanjem drugih slovenskih jezikov, če mu je zmanjkal primeren slovenski izraz. Klasična je že njegova »Prawa Franja Trstenjaka Matjejeviča na Lesnoj Ploščadi (= Piazza della Legna) protiv Blaža Ščuka Ivanova zastran motjene posesti«. Dalje srečamo v tem seznamu še: Antona Tušarja iz Gornje Tribuše, Franca Oblaka s Slapa, Ivana Škerlja iz Vipave, Avgusta Jakopiča iz Gorice, Andreja Ferjančiča s Slapa pri Vipavi, Edvarda Volčiča iz Senožeč, Andraža Jegliča iz Gorice, Josipa Fona iz Volč na Tolminskem, ter Maksa Černeta iz Barkovelj pri Trstu. Travner navaja tudi razne druge pravnike, ki so služili na Primorskem, tako Henrika Tuma iz Ljubljane in Josipa Miloviča iz Vrbnika na Krku.

Zaslužne slovenske upravne juriste je obdelal dr. Rudolf Andrejka. Tudi med temi najdemo marsikaterega našega rojaka s Primorskega, tako že med najstarejšimi Antonia Podobnika, ki se je rodil l. 1755. v Idriji. Med politično upravnimi juristi navaja dr. Andrejka sledče Primorce: Mateja Cigaleta iz Dolnjih Lom pri Črnom vrhu nad Idrijo, Petra Laharnarja iz Pečin pri Podmelcu na Tolminskem, Stefana Lapajneta iz Idrije, Rikarda Mahniča iz Kanala, Alojzija Polleya iz Sežane, Antona Rebeka s Trstenika nad Trstom, Ivana Šorlija iz Podmelca na Tolminskem, ter bivšega velikega župana mariborske in pozneje ljubljanske oblasti Franca Vodopivca. Obsežnejša je biografija Tržačana Viktorja Parme, ki je širši javnosti splošno znan kot skladatelj. Dr. Andrejka pravi o njem, »da je žrtvoval slovenski glasbi mirnost uradniške službe, jugoslovenski misli pa svojo eksistenco«. Spominu Andreju baronu Winklerju iz Nemcev na Trnovski planoti, čigar ime je tesno združeno s politično zgodovino goriskih Slovencev, je posvečen kar celih deset strani. S tem živiljenjepisom, ki je najobširnejši v vsej knjigi, se »odzove Slovenski pravnik dolžnosti, katere ni mogel ob smrti velikega moža, v vihri evropske vojne, izpolniti«.

Od štirih samoupravnih juristov, ki jih omenja dr. Andrejka, so kar trije doma s Primorskega, namreč Jožef Abram, ki se je rodil l. 1832. v Tupelčah pri Kobilji glavi na Krasu, Franc Uršič iz Spodnje Idrije in Ivan Vončina z Vojskega nad Idrijo.

Zato pa najdemo med finančnimi juristi samo Hilarija Vodopivca iz Gorice. Od neprimorskih finančnih uradnikov naj omenim pesnika Jovana Vesel-Koseskega, ki je služboval pri finančni inspekciji v Trstu in se tam tudi politično udejstvoval.

Spominska knjiga društva »Pravnik« vsebuje veliko za naše primorsko zgodovino zanimivega gradiva, da moramo biti društvu »Pravnik« hvaležni, da je s takim koristnim delom slavil svojo petdesetletnico, našim rojakom pa, ki se zanimajo za te probleme, knjigo najtopleje priporočamo.

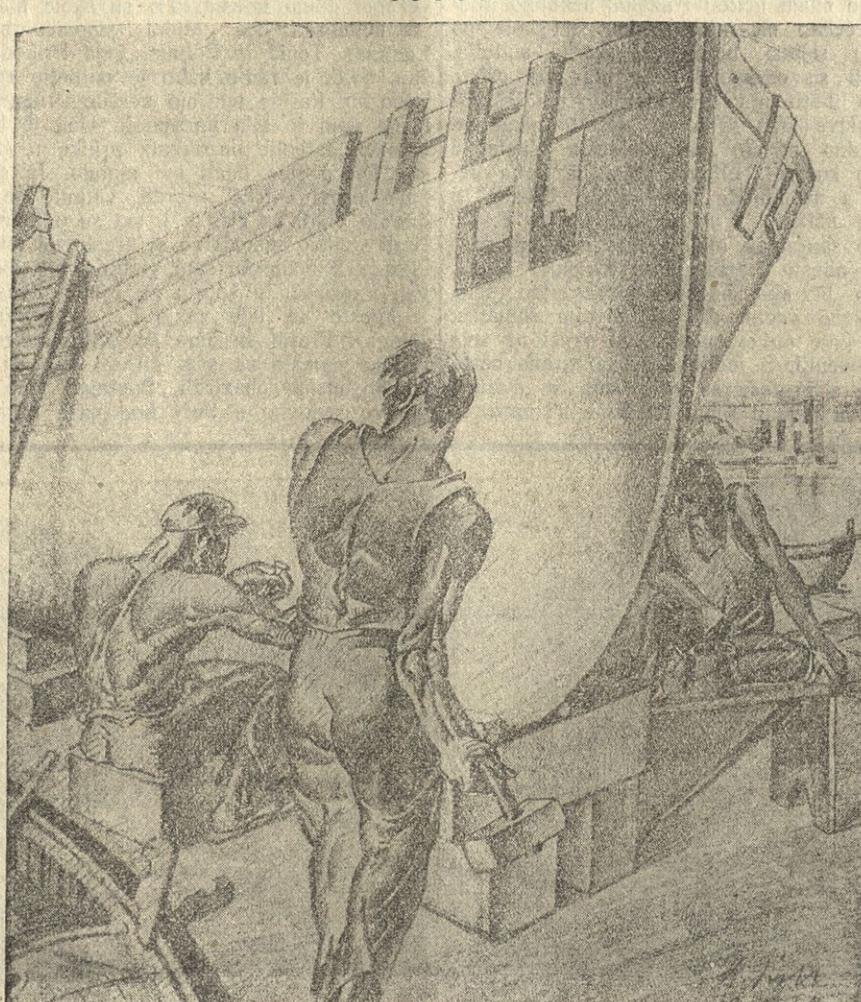
L. Č.

DR. JOSIP WILFAN

zaščite telesnega ploda, Doneski k pojmovanju krivide in kazni v pozmem srednjem veku, Osnovne ideje načrta kazenskega zakonika za Nemčijo, O saradnju lajčkog elementa u kaznenom pravosudju. Dve tri o kazenskopravni odgovornosti organov trgovskih podjetij pri bankrotu. Primerjalni prikaz splošnih načel jugoslovenskega načrta in čehoslovaškega prednacrta za bodoči kazenski zakonik, Slovenska knjiga o državi. Sodeloval je tudi pri anketi, ki jo je sprožilo društvo »Pravnik« glede slovenskega prevoda italijanskoga kazenskega zakonika s člankom »Smernice za prevažanje italijanskoga kazenskega zakonika«. K tej anketi so prispevali tudi pok. dr. Henrik Tuma in Josip Jurca, ta le s člankom »Kakšen bodi naš prevod italijanskoga kazenskega zakonika«. S področja kazenskega prava naj omenim še prispevek dr. Hinka Lučevnika o »Sabotaži in njenem kazenskopravnem pomenu«. S področja mednarodnega zasebnega prava je »Pravni vestnik« priobčil mnogo odličnih prispevkov iz preresa prof. dr. Stanka Lapajneta (Haški dogovor o varuštvu, Haški procesni dogovor, Meddržavno zasebno pravo italijanskoga »Codice Civile«, Crnogorsko mednarodno pravo v luč modernega, Haški konvencijski o učinkih sklenitve mednarodnega zakona itd.), Haški dogovor o preklicu in sličnih skrbstvenih ureditvah). Z istega področja sta tudi prispevala predsednik tržaškega »Pravnika«, dr. Matej Pretner (O konferenci držav, naslednjočih Avstrije), prof. dr. Boris Furlan (O izvršljivosti jugoslovenskih razsodb v Italiji) in razni drugi. S področja prometnega prava moram tu posebej omeniti univ. prof. dr. Milana Škerlja z naslednjimi članki: Najvažnejše razlike med določbami avstr. občega meničnega reda in trgovinskega zakonika za kraljevino Italijo, Menično pravo po italijanskem osnutku trgovinskega zakonika iz leta 1925., Družba z omejeno zavezo po italijanskem osnutku trgovinskega zakonika iz leta 1925. Z istega področja so prispevali še pok. dr. Anton Verona iz Zagreba, odvetnik, univ. prof. dr. Julije Mogan ter razni drugi praktiki in teoretički. Med svoje odlične sodelavce je šel »Pravni vestnik« še dr. Josipa Abrama, dr. Evgena Bunea, dr. Franceta Goršča (Ontogeniza u pravu, Greh po polu, Pravo, država in sojenje), prof. Albina Ogrisa, dr. Vladimira Orla, dr. Edvarda Pajniča (Padla vrednost denarja in sodne odločbe, Vsebine listine in načelo publicete javne zemljiske knjige), prof. Filipa Perica, notarja Miroslava Premroua z raznimi pravnozgodovinskimi prispevki, dr. Joahima Ražma, dr. Edvarda Slavika, prof. dr. Antonia Skumoviča, sodnika Rajka Šestana z mnogimi na aktualno sporno prakso nanašajočimi se članki, dr. Frana Tončiča, že imenovanega pok. dr. Tuma (Prispevki k slovenski sodni terminologiji, Prispevki h kazenski terminologiji, Kolektivna pogodba, O dokazovanju in razlagovanju, Primer motenja posesti in §§ 311 in 1151 o. d. z.), Vlada Valenčiča, dr. Joža Žontarja (O nečedni tekmi), dr. Hugo Werka in druge. Poleg samostojnih člankov je »Pravni vestnik« prinašal še tekoči pregled italijanskoga zakonodaje, koliko se je načala tudi ali posebno na Julijsko krajino, kakor tudi poročila o pravnih publikacijah in pravlem življenju v Jugoslaviji. Na ta način je predstavljal v vsem svojem obsegu nekakšen most med obema sosednjima pravnima sferama.

»Pravni vestnik« je prenehal izhajati leta 1928. zaradi novih tiskovnih predpisov. Prav tako je prememba zakonodaje glede društva onemogočila nadaljnji obstanek društva »Pravnik«. Onih osem letnikov »Pravnega vestnika« in ono, kar je tu in drugje zabeleženo o delanju društva »Pravnik« v Trstu, pale ostane trajen spomenik življenske sposobnosti in kulturnega stremljenja Slovencev in Hrvatov v Julijski Krajini. Vsi, ki pozdravljajo na novo zasnovane prijateljske odnose med Jugoslavijo in Italijo, in so v stanju da pravilno ocenijo kulturno posredovalno vlogo »Pravnega vestnika«, morajo želeti, da bi enak ali podoben časopis kmalu mogel nadaljevati njegovo delo.

ALBERT SIRK: Kalafati na delu pod Sv. Križem

K R A S

NEKAJ ZANIMIVOSTI KRAŠKE ZEMLJE

Kras predstavlja popolnoma zaključeno in enotno celoto — Kraševci so popoln izraz prirode v kateri žive

V naslednjih vrsticah hočemo na kratko opisati nekaj zanimivih pojavov kraške zemlje. Predvsem mislimo tu na kraško klimo in na kraške reke, ne da bi se spuščali v razpravljanje o sestavu kraške zemlje in o rastlinstvu in živalstvu. Kras, ki ga poznamo, je sicer majhen in skoro vsak pozna v glavnem njegove značilnosti. Vendar pa bo vsekakor zanimivo, kako se te zadeve obravnavajo, recimo znanstveno, t. j. s številkami in podobnim.

Kraško podnebje lahko delimo na dve glavni področji: na ono, ki leži tik morja, kjer so morski vpliv i zelo občutni ter na ostali Kras, kjer prevladujejo celinski vplivi. V obeh področjih je značilna velika spremenljivost vremena v razmerju z prevladujočimi vetrovi, burjo in širokim in to posebno v jesensko-zimskem času ter po mladi. Toplotna se dviga in pada z oddaljevanjem od morja ter pada na vsakih 100 m višine za 0.9°C , in to proti vzhodu, dočim pa proti zapadu le za 0.5°C .

Posebno zanimiva je razlika med najvišjo in najnižjo temperaturo v raznih krajih na Krasu. Tako n. pr. imata Trst in Postojna približno isto razliko in sicer 19.7° C, Barkovlje 18.4° C, Općine 19.4° C, Št. Peter na Krasu 20.2° C, največja razlika v letni temperaturi pa je v Divači, kjer znaša 21.2° C in to pri 450 m nadmorske višine, dočim znaša ta pri Št. Petru na Krasu 580 m, v Trnovem 790 m (razlika v toploti 18.6° C). Najnižja temperatura je v Divači -0.1° C, najvišja pa $+21.1^{\circ}$ C. Povprečna letna temperatura znaša v Trstu 14° C, v Postojni 8.7° C, v Divači pa 10.6° C. Najvišja temperatura je v vseh krajih med julijem in avgustom, najnižja pa povsod v januarju. Po en mesec pada temperatura pod ničlo v Divači, po tri mesece pa je temperatura pod ničlo v Št. Petru na Krasu in Postojni, dočim v obmorskih krajih ni moč zabeležiti v zimskem letnem času povprečne temperature pod ničlo. Kljub temu pa je recimo v Trstu najmanj 13 dni letno, ko pada toplota pod ničlo, na Krasu okoli 40 dni, ob reki Reki pa okoli 80 dni.

V krajih ob morju je seveda temperatura vedno mnogo višja. V nasprotju z gornjim, skoro v vseh krajih ob morju traja povprečna topota nad 20° C po tri mesece v letu, v Barkovljah n. pr. celo 4 meseca. Toda že Općine in Bazovica imata to topoto le 2 meseca v letu dočim v notranjosti v nobenem mesecu ni moči zabeležiti te povprečne topote.

Najvažneji vpliv na atmosferske spremembe in na vreme imajo vetrovi, predvsem burja in široko. Burja prihaja od severa, oz. od sevcovozhoda. Svoj izvor ima burja od pritiska s pobočji Alp v nasprotju z depresijo, ki vlada na Jadranskem morju. Pri tem iščeta obe nasproti ravnotežje, ko se srečata na prehodu od celine k morju. Značilnost burje ni v tem, da pilha enakomerno, ampak divja v silovitih sunkih. V krajih okrog Cola, Razdrtega, Divače in Žavelj je burja najmočnejša. Spremembe, ki jih povzroča zlasti v temperaturi, pa so tako občutljive da segajo celo v časih do Benetk. Povprečno pilha burja v zimskem času 19 dni v pomlad 8 dni, v poletju 4 dni, v jesenj pa 9 dni. Povprečno pade radi burje toplota za 4° .

Široko veter ki nima nikake zvezne z afrišanskim vetrom, je vroč in vlažen in piha z manijo iakostjo z morja. Vsled tega vetra se dvigne topota od $5-10^{\circ}$, s tem v zvezi pa tudi vlaga v zraku, ki sega često od 76–90%. Če burja prinaša jasno in lepo vreme prinaša široko oblake in dež. Ves čas od novembra do marca traja nekaka borba med obema vetrovoma, v katerem prevladuje burja.

Glede padavin pa so kraji z najrazličnejšimi množinami. V Trstu pade letno približno 1099 mm dežja, v Sežani 1422.2 mm, v Divači 1390 mm, v Nabrežini 1758.8 mm, v Vipavi 1538.7 mm, na Colu 2.041 mm. V januarju pade najmanj dežja v Sv. Križu pri Trstu in to 38.3 mm, v avgustu pa imajo najmanj padavin Trst s 93.7 mm. Največ padavin imajo vsi kraji v oktobru. Snega imajo največ kraški kraji ob raznih nižjih hribih in sicer okoli Nanosa in Vremščice. V teh krajih traja sneg 30–40 dni. Na gornjem Krasu je povprečno le 20 snežnih dn v letu (v Bazovici n. pr. 18). Kraji ob morju pa imajo sneg samo par dnj v letu, in še tega samo ne ogled.

Med načolj zanimive reke Krasa moramo šteti reko Reko oz. Timavo, ki izvira v Trnovskih gozdovih in sicer po združitvi večih hudošnikov, med katerimi je največji takozvani Velika voda, ki izvira v višini 700 m Vanj se izliva več manjših vod, ki izvirajo na Pivki in v Brkinih, dokler ne okoli Bistrice sprejme več močnejših pritokov. Reka teče od začetka po peščencu, dokler ne vstopi v Vremsko dolino, ki sestoji iz apnenca. Že tu se prične voda vidno zgubljati: in v poletnih mesecih skoraj ne teče več naprej, ampak stoji voda v strugi le v večjih kotanjah. V bližini Škofjelj se zarije Reka v skalnato globoko izjedeno strugo, dokler ni prisiljena pod Škocjanom poiskati si podzemne poti do morja. Podzemskemu teku Reke sledimo lahko še 2.700 m, dokler ne izgine skozi ozko odprtino v takozvanem Mrtvem jezeru. Vsekakor

ta pojav dal mnogim znanstvenikom misliti, posebno še, ker se je domnevalo, da je Timava ista voda, ki izginja v Škocijanski jami v zemljo. Že v 17. stoletju so poskušali dognati, koliko je resnice na tem. S primitivnim sredstvi, s tem da so spuščali v Reko koščke lesa, seveda niso mogli ničesar dognati. Med tem so pričeli paraziskovati številne podzemске jame in pa druge jame, ki jih je na Krasu mnogo in ki dosegajo zelo velike globine. Tako je neki raziskovalec Lindner leta 1841, po skoro enoletnem delu prišel v jami pri Trebčah do globine 321 m, kar je komaj 60 m nad morsko površino, kjer je zasledil poniklo Reko. Pri teh poizkusih so ugotovili, da razni izvirkri pri Sv. Ivanu pa do Nabrežine, izhajajo iz te ponikalnice, ki ves čas svojega teka išče na raznih straneh izhodov. Med tem časom so prišli tudi do globin Kače jame pri Divači; in ugotovili, da so njene številne stranske jame napolnjene z vodo podzemne Timave.

Ko so na ta način ugotovili zvezo med Timavo in Reko, pa se je pojavilo novo vprašanje, kam zgine toliko vode. Ugotovljeno je namreč, da pri ponikanju pri Škocjanu izgine dnevno le 90.000 m kubnih vode, dočim je izvira pri Timavu dnevno 2–2.300.000 m³. Nadaljnja raziskovanja so pokazala, da dobiva Reka podzemljo dotoke iz vsega Krasa, daleč do goriškega. Po vsem Krasu pa se nahajajo poleg tega številni požiralniki, ki sproti požirajo deževnico, n. pr. pri Rodiku jih je okoli 12.

Tako vidimo, da je ves vodnj sistem Krasa zgrajen okoli reke Reke oz. Timave in da se vse suče samo okoli Reke. Zato ninič čudnega, če imamo na Krasu več lepih podzemskih jam, kakor n. pr. pri Divači, v Lokvah itd. ki nimajo vode, kakor jo ima n. pr. Postojnsko in Škocijanska jama. Vse te lame namreč leže visoko nad podzemsko strugo Reke, ki požira in sprejema vse pritoake.

Digitized by Google

di tega, ker reka Reka, kot največja kraška voda, z njo pa vsi ostali manjši potoki, že pred vstopom na Kras zginjajo globoko pod zemljo, trpi kraška zemlja veliko sušo. Računati moramo, da Reka že blizu svojega ponirka pod zemljo v Škocijski jami, pada v globino nad 100 m. Saj je Kačja jama pri Divači globoka okoli 300 m in po zgornjih ugotovitvah tudj Reka namaka njene rove. Razdalja od Škocijske do Kačej jame pa znaša v zračni črti komaj par kilometrov. Brez dvoma je, da bi se dale tudi te podzemne reke izkoristiti in mnogi znanstveniki so se s tem vprašanjem že precej pečali. Moderna tehnika bi ves problem brez dvoma z luhkoto rešila zlasti. Nj treba kopati nikakih rezervarjev v globinah, ker so že ti po naravi ustvarjeni. Bilo bi morda le potrebno zajeziti posamezna podzemna jezera. Predvsem bi tu priše v poštev gradnje manjših elektrarn in pa vodovodov. Z načrtom za gradnjo elektrarne v Škocijski jami sami so se sicer že bavili, vendar pa so te načrte opustili, ker bi z morebitno gradnjo popolnoma uničili naravne krasote. Ne bi pa ničesar pokvarili z gradnjo kakega vodovoda, ker bi vodo lahko enostavno zajeli iz ene ali druge podzemne kotanje in jo napeljali na površje, kjer bi se potem sama spuščala na nižje ležeče kraške kraje.

Kras predstavlja v obeh zgoraj vzetih vprašanjih, lahko rečemo, popolnoma zaključeno in enotno celoto. Tako po podnebju, kakor pa vodovju, je to zaključen del naše zemelje, ki je pa v obeh primerih zelo zanimiv in značilen. Ravnog tako zao-kroženo celoto b' nam nudil pregled in študij zemeljske sestave in pa rastlinstva in živalstva, čeprav tu, razen pri rastlinstvu morda, ne bi bilo moči toliko tega poudarjati. Vsi ti momenti so seveda močno upli-vali tudi na naše ljudi, k: nosijo vse zna-čilnosti zemelje na kateri žive od nekdaj. Tako po zunanjosti, kakor po značaju, so naši Kraševci popoln izraz vseh naravnih okoliščin, popoln izraz prirode v kateri ži-ve. Študij te popolnoma stvarne strani na-šega človeka, ki nima nikakega razmerja s kakimi ideološkimi in mističnimi domneva-mi, bi bil vsekakor ena najbolj zanimivih tem, o katerih bi morali razpravljati in spregovoriti. — d.

prirodna znamenitost je privlačevala zlasti tujce, ki so prihajali v Trst. Slovela je po svoji lepoti in razmeroma lahki pristopnosti vse dotlej, dokler ji prej nepoznani in nepristopni postojanski in skocijanski jami nista odvzeli sčasoma vso turistično veljavjo.

Ta svoj izlet na Kras je Compagnoni obširno in pesniško obdelal in delce poklonil v posebnem ponatisu pod naslovom »La grotta di Vilenica« priateljici Aspaziji, beneški lepotici Ceciliji Zeno, Tron. Spev ima svojo književno vrednost za isto idilično dobo in je doživel še poznejne nekaj ponatisov, v zadnjem času pa ga je izdalо tudi turistično društvo »Enite« s sliko in življepisom Compagnonia. V njem opisuje pesnik podrobno svoja opažanja in vtise s poto, ko se je na škipajočem vozičku oziral na lepo razvijajoče se tržaško mesto in luko, kjer je takrat nova podjetnost oživiljala »zapusčeno obalo« in je živahna trgovina z zaledjem ustvarjala slikovito vrvenje prometa in splošno blagostanje, ki je segalo tudi na okolico. Ob pobočju so se vrstila gospodarska posestva in čedne hišice z vrtovi, dočim so potem kraške goličave pri slabem vremenu na že utrujenega potnika napravile bolj neprijeten vtis. Ko je končno dospel v lokavsko vas, mu je tamošnji Tabor nudil med revnimi potlešicami in pritlikavim drevjem več pretiranih vzporedb. V Vilenico je spremjal pesnika spreten domač vodnik z bakljo po potezavnem skalovju navzdol do temnih prepadov. Vse njegovo navdušenje za veličastni sjaj čarobnih kapnikov in prikazni se je polagoma spremenilo v strah in trepetanje... Z gostobesednimi pretiravanji, kakor so običajna v tisti dobi skuša Compagnoni vzbuditi pri svoji miljenki zanimanje in občudovanje predvsem za svojo dozdevno junaško podjetnost...

Nam zadostuje, da spoznamo koliko važnost se je dajalo nekdaj lokavski Vilenici in kako je njeno pristno slovansko ime ostalo čisto in uvaženo tudi v tujem svetu. To je umestno danes naglasiti, ker je ta sloveča kraška jama prešla s časom popolnoma v posest in upravo tistih, ki se ponašajo s svojo uzorno civilizacijo, a so s tem dosegli, da je jama zgubila svoj sloves načina brez svojega lepega starodavnega imena in da so celo domačini že nanjo pozabili.

Ista usoda je zadela tudi ostale prirodne znamenitosti naših krajev, ker so si jih moderni kulturnošči prilastili, kakor so na primer Lobodnico pri Trebcah, Dimnico pri Slivjah, Kotliče pri Bazovici — da ostanemo v bližini, kjer ima prav vsaka kraška vas svojo podzemeljsko znamenitost — a vse to je monopolizirano v rokah »strokovnjakov«, ki znajo sicer spisati lepe in učene knjige o vsem tem, a nimajo niti toliko obzirnosti in poštenja, da bi spoštovali vsaj pristna starodavnina in pomembna domača imena proslavljenih prirodnih krasov naše zemlje. Tem častnejše se vzdiguje nad temi zasepljenimi pritlikavci bivši predsednik Touring kluba pok. L. V. Bertarelli, ki je moral zastaviti ves svoj ugled pri odločujočih činiteljih, da je vsaj za postojansko jamo rešil nekaj domačih napisov — seveda le začasno. S prerano smrtjo tega plemenitega italijanskega rodoljuba je zginilo tudi tam zadnje priznavanje naše avtontone pravice in kulture, a njegova visokoetična izvajanja so se gotovo istotako zgubila v nedosežnih arhivih, ako jih še ni uničil srd in strah, da ne bi ti spisi še kdaj služili za proučevanje resničnega značaja naše dobe in naše zemlje.

Niso časi za to, da bi se udajali sponinom, ki nam jih vzbuja kraška Vilenica, počaščena že v prvi svobodi italijanske zarje. Svetopisemski prerok se je tolažil nekoč s tem, da će jezik vthine, bo kamenje govorilo. j. p.

* * *

Mariborska »Edinost« prinaša:
Sobolna številka »Jutra« z dne 18. tm. je
prinesla na četrti strani velik oglas »Enit«
— najbrže poine pisarne — iz Beograda,
kjer priporoča izlete na Jadranski sicer v
italijanski del Jadrana. Med drugim čitamo
tudi, da se vrše »izlete v čudežne Grotte di
Postumia«, 50 km. od Trieste.

Popolnoma jasno je, da je tudi »Jutro« kakor vsi ostali dnevniki, časopis, ki objavlja inserate, saj od tega dela časopisa zavisi obstoj vsakega dnevnika. Denar je denar... Vendar ugotavljam na tem mestu, da se mi zdi, da bi bil odgovorni činitelj »Jutra« moral v tem slučaju z dovoljenjem narodenika te reklame v toliko izpremeniti besedilo, da ne bi takoj neprijetno dirnilo vsakega Slovence, ki ga je čital. Nočem načeli tukaj načelne debate o imenovanju krajevnih imen, čeprav niso več v naši državi, mislim pa, da je na vsak način zgrešeno ravno v tem slučaju, da je ostalo pri »Grotte di Postumia 50 km od Trieste.« Predvsem se tudi vidi, da je bil ta oglas sestavljen za oni del prebivalstva naše države, ki po bliže teh krajev ne pozna, a ga menda ni Slovenca, ki ne bi vedel, kje se nahaja Trst a razen tega je naravnost ironija navajati v orientacijskimi bralci, da se nahaja Postojnska jama 50 km od Trsta. Slično bi se glasilo: Hoče 128 km od Ljubljane, ko bi rekli pravilno: 7 km od

Če se danes tolkokrat piše po nemških časopisih o Laibach in Cilli in kaj jaz vem še kaj, bi menda na vsak način bolj upravičeno pisali mi mirne duše o Postojnski jami.

Kraška obala: Sesljanški vali-

da priprema propagandni materijal za pojedine naše omladinske sekcije, da pojedinim našim omladinskim sekcijama šalje predavanja u vezi sa problemima našega kraja i našega naroda, kao i sve što je potrebno za kulturno izgradnjenje naše emigrant-ske omladine.

Primjećuje se da se kulturni rad u nekoj našim sekcijama slabu razvija baš radi toga što nije organizovan ovaj propagandni odsjek Radnoga odbora. Ne smijemo zaboraviti da je baš emigrantska omladina najviše izložena opasnosti da bude assimilirana od sredine u kojoj se nalazi. Već samim tim, nameće se dužnost, da se ovoj omladini osvijesti, da joj se da prilika kako bi se mogla upoznati sa našim krajem, sa našim narodom i sa našom nacionalnom borom.

Mnoge naše omladinske sekcije djeluju u krajevima, gdje se osjeća pomanjkanje intelektualne omladine. Nemaju spremnih predavača koji bi mogli da im održavaju predavanja, i radi toga su prisiljeni da svoju želju za korisnim radom ispoljavaju na drugim mjestima i u pokretima koji nisu emigrantski. Dužnost je radnoga odbora, da opskrbliju ovakve sekcije sa predavanjima u prepisima, materijalom za usmene i zidne novine, brošurama i knjigama o našim problemima. To je jedan težak zadatak s obzirom na skromne, gotovo nikakve prihode koje imade Radni odbor. Ali uvjereni smo kad bi se sva predavanja koja se održavaju na sastancima i usmenim novinama naših omladinskih sekcija pisala i kada bi se pojedini naši omladinci prihvatali da obrade pojedine naše probleme, dalo bi se mnogo učiniti.

Isto je tako dužnost Radnoga odbora da po mogućnosti izlazi u susret svim željama Omladinskih sekcija i organizacija. Pored zadatka koji su postavljeni u kostru pravilnika Radnoga odbora, Radni odbor mora imati zadatak da rješava sporove koji bi eventualno nastali između pojedinih naših omladinskih sekcija i organizacija, kao i omladinskih sekcija sa jedne strane i matičnih društava sa druge.

Nadalje bi Radni odbor imao dužnost da barem jedanput godišnje izdje pred javnost u ovoj državi sa jednom publikacijom, almanahom, spomenicom ili slično. Među nama imade velik broj omladinaca, koji na polju kulturnog stvaranja nimalo ne zaostajuza ostalom omladinom. Treba pružiti omladini priliku da ona svoje sposobnosti ispolji u okviru našeg pokreta i da svaki omladinac sa svojim kulturnim radom ujedno doprinosi svoj udio omladinskom pokretu. Kako imade u našem glasniku »Istra« omladinsku rubriku, potrebitno bi bilo da se Radni odbor brine za to, da u toj rubriki po mogućnosti što češće izlaze članici naših omladina. Te članici mogli bi omladinci slati na onoga omladinka, koji bi uvjek imao kontakt sa redakcijom »Istre« i koji bi se brinuo za njihovo uvrštenje u list, koji bi u kratko vrišio funkciju redaktora za omladinsku rubriku.

Ako bude Radni odbor ispunjao ove zadatke, uvjereni smo, da će naš omladinski pokret u budućnosti pokazati značajne usmjehle na svim poljima.

Zadaci koji se nameće budućem odboru jesu veliki i od ogromnog zna-

čaja za omladinski pokret. Ne smijemo se medjutim plašiti nikakvih napora, nikakvih zapreka i trebamo dokazati svima i svakome, da je emigrantska omladina sposobna da se bori, da stvara i da pobedi!

GRAKALIĆ LADISLAV:

JA GREN...

Se, spominješ kako je Bepo svon oču reka:
»Čaće ja gren, ni san ne znan kamo i ki zna ča name još čeka;
velik je svit, široki su puti tamo,
širi od onih po kin san u mladosti teka...«

Tebe zemlja veže, ter tako je voliš
nebi je da ni za po svita
(i danas za nju boga molis!)
Tako će pasati čuda twojih lita
i morati češ ju puštiti kako su i drugi
češ poći za njima, na put teški, mučni,
dugi.

Cuda si u nju posija svoje krvi, pota,
(više nego simena!);
učinjeni si iz nje.
Ivo ti je bilo: kumpir palenta i jota.
(Ne čuješ teške korake vrimena?)
Ono će pasati priko naših livad,
priko vale, priko dragih školja
i ladonje stare, priko crikve naše,
priko lipa pisme i domaće maše.

Ja gren...«

»Ne, ne, ne i ne!
Kako to govoris sine?
Preslabo je vrime da ubije narod cili,
preslabo je sve ča je zidano na sili;
mi smo iz te zemlje, u namin je ona,
i njezin glas zvoni u namin kaj velika
zvona
na našoj crikvi.
Ca paraš da nikad neće bolje biti?

Na njoj smo se rodili, na njoj eemo
umruti!
(Iz zbirke »Razgovori s ocem«)

IVAN BOSTJANČIĆ:

FRAGMENTI JEDNE MLADOSTI

U kutu do prozora bilo je jedno mjesto gdje je sjedio drug Toni K. Dane i dane sjedio je mirno i nepomično, ne slušajući monotona predavanja učiteljeva, jer je bio jedan od onih koje nije zanimala slavna prošlost naše nove »domovine«. Prolazili su dani, vedri i sunčani, ispod otvorenog prozora silno su mirisale lipa, a neko je posav dan pjevao pjesmu o moru, ljubavi i životu. U razredu bilo je zagubljivo prazno i dosadno. Bielo okrećena školska soba, sa zidovima praznim i mrtvim, unatoč dvoju »Alba d' onora« koji su ovoj pustoši davali bar nešto života, nešto promjene, bila je i sunčana malena i tjesna. Učitelj je sjedio za katedrom i čitao novine. Na glasniji žagor koji je brujač po razredu, podignuo je glavu, odmjerio nas srditim pogledom i kratko zapovijedio:

»Silenzio...!«

Poslije toga žagor se stišao, a učitelj je nastavio da čita, duboko sklonjen nad novine. Toni gledao je sa svojim velikim, začudjenim očima kroz prozor na divnu aleju procvalih lipa, pa dalje preko crvenih krovova susjednih kuća, na mirnu, modru površinu mora koja se je pružala u beskraj. Te njegove velike oči u kojima je ležalo sakriveno jedno nepomučeno djetinjstvo gledale su sa iskrinjenim čudjenjem na ljepotu ovih vidika punih daljina i sunca. Treperile su sunčane zrake na zelenoni lišću lipa, na krovovima, na moru... Tamo vani bila je sloboda, bila je mlada šuma, bilo je more, a u razredu se nalazili prazni zidovi, stare klupe i učitelj koji je čitao novine i sanjivo sklapao oči.

Kad je učitelj pročitao novine i sklopio ih, ustao je sa teškim uzdahom. Svi pogledi počivali su na njemu osim pogleda Tonija koji je gledao kroz prozor. Znali smo da će sada početi predavanje o historiji, da će učitelj govoriti jedno te isto, govoriti ono što smo već toliko slušali.

»Silenzio...!« i ponovo je teško uzdahnuto, svijestan svoje velike misije koju mu je povjerila domovina.

E così... Govorio je dugo razmišljajući ono što je prije tri godine govorio generaciji ispred nas i što će išč govoriti generacijama iza nas. U mojoj su se maštiti vedrog sunčanog dana redala lica velikih prethodnika našega novoga sistema. Jer učitelj je govorio onako, kako mu je bilo naredjeno. I ti veliki prethodnici jedne ideologije i jednoga sistema matširali su kroz ovu sobu odjeveni u posebne košulje i naročite odore. Matširali su kroz historiju »Domovine« već u ono vrijeme kada ta ideologija i taj sistem nisu imali nikakvih konkretnih forma. Redali se Cavour, Mazzini, Garibaldi i njegovih »Mille«, pa dalje braća Manfellj i Oberdank. Bez obzira na historijsku razdalju koja ih je razdvajala, bez obzira što je svaki od njih imao u toj historiji različitu ulogu, oni su prikazani nam na učiteljev način, izgledali svi jednak. Svi su prolazili u jednom beskončanom redu i nije ih se moglo razlikovati.

»Da... velika i slavna je prošlost naše domovine i vi se morate u nju ugledati. Kada pođrastete služiti čete njenoj veličini i snazi. Živote vaše žrtvovat ćete za nju, bit ćete heroji... Da... vojnici ćete biti! Tako da, vojnici... A ti, kada ti gledaš kroz prozor?« Prekinuo je najednom učitelj svoje predavanje i oštro pogledao na Tonija. A Toni se trgnuo preplašen zbumjen. (Zaista, nije bilo lijepo, Toni da si u onim dalekim danima našega djetinjstva gledao kroz prozor na modro i blistavo more, da si bio otsutan kada je učitelj govorio o slavi i herojstvu! Nije bilo lijepo!).

Prezivio je gledao učitelj Tonija, koji se pozurio u klupi posramljen i ponižen.

Upro je prstom u njega i glasom kojim se izriče najtvrdja optužba, rekao:

»Ne, nikad ti nećeš biti vojnik!«

Djevojke u srednjim klupama zakihataše i do Tonija dopriješe u šapatu ponovljene riječi: »Nikad ti nećeš biti vojnik!«

Zabrujalo je zvono, iz razreda se slišala rječka mlada i živa, koja je bujala puna života i snage i prolila se van-van u prirodu u svijeze, zelene šume i na more i škoje... *

Petnaest je godina prošlo. I od onda nosio je život, godine su prolazile. Beskonačna lutpanja po tudjim gradovima, po tudjim zemljama izbrisala je mojega sjećanja mnoga imena, potisnuše ih u zaborav novi dogodaj i nova otkrivenja, ali blijedi obraz dječaka sa velikim začudjenim očima nalazi se predanom jasan i živ kao jučer. I kad bi on mogao govoriti, ko zna što bi mi ispričao o svojem životu? I kad bi beskonačna povorka onih, koji neprimjetno umini kroz život mogla reći samo jednu riječ, ko zna što bi rekli?

Gledao sam nekada u jesen odlazak prvih četa — mojega godišta. Zbiti u jedan crni red, na kiši i u magli marširali su blatom ulicom prema pristaništu, gde ih je očekivao velik, crni parobrod. Kada se ukrcaše svi do posljednjega, parobrod je krenuo u sivozelenu, uzburkanu pučinu i sa otegnutim odzvrom ostavio na pristaništu tužnu grupu žena u crnini. I kako je parobrod nestajao u daljinu, zamirala je pjesma, tužna, vojnička:

»Addio mia bella, addio
l' armata se ne va,
se non partissi anch'io
sarebbe una vilta...«

Mnogi se od njih vratiše, a nekoj nikad više. Oni što su ostali, ostali su nepoznati u historiji velike »domovine« i njihova imena ne znače ništa, osim nekoliko redaka u rubrici »cadutti per...« Dani prolaze, godine idu... Na njih se zaboravlja, oni su ušli u svoju smrt po jednom tačno utvrđenom programu, pa ko bi za njima suviše dugo žalio? Jednu generaciju ponesele je čudna užasna sila i sada je nosi... Kuda...? Pitane prazno visi u zraku i na njezina nema odgovora.

Daleko od Opatije, u jednom tudjem gradu, kada je kiša padala jesenski tih, neko mi je rekao da je Toni pao u Španiju kao legionar »Dobrovoljac«. U tom koračaju kroz prazne, blatne ulice ukazala se pred mojim očima vizija odlazećeg parobroda. Pričinilo mi je, kao da se nešto okrutnoga, teškoga i realnoga srušilo na životni put mojega bivšega druga, nešto što je bilo unaprijed odredjeno da pade baš kada se život najviše voli.

»Nikad ti nećeš biti vojnik!« I te riječi ponovno uskrađuju u mojem sjećanju i ja tek sada shvaćam njihova pravo značenje. Ne, to nije više učitelj, to je neka prikaza koja se ludiački ceri, iskrivljuje i poprima fantastične oblike. Ta prikaza upire prstom u pravo mjesto gdje je nekada sjedio Toni i gledao kroz prozor u sunčano, plavo jutro:

»Nikada ti nećeš biti vojnik!«

A Toni je pao u dalekoj, sunčanoj Španiji i ko zna što je mislio u onom času, kada se njegov život prekidao tamo gdje bi zapravo morao započeti?

Pričinja mi se kao da to još uvijek traje. Stara školska zgrada, razred sa prozorima koji pružaju vidik na aleju lipa, crvene krovove kuća i na more, sve je ostalo isto. Ništa se nije promjenilo. Tamo za katedrom sjedi učitelj, još uvijek čita novine i sanjivo sklapa oči. Kao prije petnaest godina podiže glavu, pa premda svil

šutimo, odmjerava nas srditim pogledom: »Silenzio...!«

Samo kao da se nekako još više pogurio, povukao u sebe, ostario. Njegovi pokreti su umorni i teški.

A mi sjedimo u klupama, u onim istim klupama u kojima smo sjedili prije petnaest godina. Tek tu i tamo između redova zjeva praznina, od kojih me najviše začudjuje ona u kutu do prozora. Tamo je siedio Toni i dane i dne gledao kroz prozor, na aleju i more, beskonačno plavo more koje se je blistalo na prolijetnom suncu. Sada ne sjedi više, mjesto je prazno.

Mj šutimo. U petnaest godina mnogo je toga palo na nas, mnogo je toga što nas je razdvojilo, ali i mnogo toga što nas je zbljžilo. Tamo kraj samih vratiju u prvoj redu sjedi drug Emil i gleda ozbiljno ispred sebe. Ne govor, šuti. Teškim radničkim rukama podbočio je glavu, na njegovo tamno lice legla je sjenka. Kao da razmišlja. Svaki čas pričinja mi se da će ustatiti, da će progovoriti glasom punim snage i života: »Drugovi...«

Svi smo nekako drukčiji, čudno drukčiji. Tu više ne sjede dječaci i djevojčice od prije petnaest godina; djevojke su postale žene, dječaci su postali muškarci. Ti ho odmiju minute, kao da ih čujemo kako idu i ostaju za nama u prošlosti.

A onda učitelj teško uzdahne, ustaje i šeta po razredu. Zaustavlja se do same ploče i ponovo kao prije petnaest godina počinje ono isto predavanje o historiji, istim riječima, istim jednoličnim glasom:

»E così...« Govori dugo u jedno mirisno proljetno jutro, dok vani mirišu lipa, govor, govor... Kao da ne primjećuje, da se tu u ovom razredu mijenjaju generacije, da generacije prolaze, da prolazi vrijeme i da se zbijaju dogodaji. Da teče vrijeme, teče život. Kao rijeka protiči ispred njega generacije mlade i nove, a on stoji na obali, na onom istom mjestu kao prije petnaest godina i govor ovi mladi, nabujaloj rijeći:

»E così...« I ponavlja iste fraze o domovini, o herojstvu i o slavi. Redaju se Cavour, Garibaldi, Mammelli, Oberdank... A on ne primjećuje da se tu povratila jedna generacija, koja je već stupila u realan život i koja je iz ovog života ponijela realna otkrivenja. Niegove oči gledaju mrtvo i pospano, negove riječi su prazne i dosadne. I iznenada kao prije petnaest godina, prekida predavanje i zagleda se u prazno mjesto do prozora:

»A ti, kuda ti...?« i upire prstom u to prazno mjesto i ne primjećuje, da tu zapravo nema nikoga, da je tu praznina, pristor bez tijela.

»Pao...« prošapta nečiji tih glas, ali ga on ne čuje. Ponovo onaj prezivri smješak od prije petnaest godina, iskrivljeni smješak prikaze stare i umorne, koja optužuje onoga koji je pao za pobjede jedne velike iluzije.

»Drugovi...« I protiče rijeka snažna i bujna, a tamo na obali stoji jedna pogurena, sitna figura, ostavljena i sama:

»E così...«

:-:-

GVADANJ

(JEDAN TEŽAK JE KANTAJ)

Danas san na žurnade bi
i cijel dan san foši kopa
i se poti;
široko
i dimboko
— san va trdine s pikuonom škava.

I tu šumat
i zračunat ča mi je od te vele muki,
od silnega tega dela
— ustalo,
ča san mašuš s pilcuonon danas gvdanja...
...ma po Boga,
nimam ča ni šumat,
ni zračunat,
aš muoij gvdanji,
ča san za šjora Anjela cijeli dan
foši kopa
i se žgoba
so samo trdi
oti žulji.
I plačo mi je Anjelo da,
ma žepi so hudi bili
pal so mi se šuoldi lahko zgubili.

IVO ŽIC-KLAČIĆ:
ČAKAVSKE PJESE

IVO ŽIC-KLAČIĆ

FUREŠTI NAN GREDU...

Počele su jite...
Furešti nan gredu
z belimi vaporim.
Puno dice čeka
na mulu va redu
z črnimi tovori.

Furešti su lipi:
črjeni, debeli;
svi složno kantaju.
A dica su lačni
od mižerje zreli
samo ča ne laju.

Furešti su siti,
piju hladnu bīru
puni su morbini;
a brižna dičina
za dinar al liru
skaču po prašini.

Počele su jite...
Gospoda se šeću,
troše silne šoldi.
A koliko brižnih
grize presnu leću
i po trnju hodi.

Mornar Jive razmišlja

Ma oštija, nisan baš toliko bedast čovik,
al jenu stvar nikako ne razumin...
Jeni judi muće se kako voli,
a vavek su lačni i goli;
drugi ne znaju za motiku ni pikun,
a njihov je svaki boji bokun.

Ki ne zna mene, mornara Jiva!
Od deset let počel san more tlić:
videl san čuda gradi, i sve sorte judi;
ni konala ni mora kadi nisan bil.
Proval san nevere i vražje šijuni,
dežji su me tukle po danu i noći;
čuda san se puti z brodon topil
i stoput udelal zavet.
Delal san kako črv pedeset let,
a nisan jedan put propjuval krv;
pal oštija, danas san kako pas
prez krova, prez kuće i solda.
Nima zač kuja da me uji...
Na moju dušu: i lačan san i gol
kako petjar i kako pištoj.

Za fameju ni tribi ni govorit;
ja ne znan ča će z moju diou bit,
aš brižni nimaju ni kuće ni zemje.
I miš je boji i veći gospodin
leh mornarov sin.

Porka mižerjal! Nisan samo ja, ne...
takov je i moj kumpar Bene,
takovi smo svi mi mornari
ki smo po moru jadrili.

Poznate šeguro i paron Meniga...
Njega ni za života zbolela glava:
on se po zimi kraj ognja teplil,
pekal kobasicu na velon žaru
i gladil svoju debelu maturu.
Skupa su pili z bukalete
i lipo zagrjeni kantali...
Po voji su putovali i delali jile,
kuhali njoki i frigali frite.
Ča jin je srce zaželeslo:
bilo črno bilo belo
oni su vavek jumeli.
Zgojili su hecer i sina Mika
kin ne fali ni tičjega mlika.

Šjor Menigo v leti na pergulu sidi:
gjeda kako jidre škune i bragoci
i veselo puše v ruke.
Drugi mu zlatne cekline nose,
drugi za njega delaju i prose,
a on obraća na trbuhi obenaše.
Porka malora, ki te ovo razumi?
Oni ki delaju lačni su kruga,
nimaju brižni cere ni trbuha,
a šjor Menigo širi se kako i Bog.
Njegova je šuštanca, njegov je škorup,
a drugin ostane da prostite — rog!

Orka malora, ča je ovo pravical?!

NIKOLA ŽIC:

GRAD RIJEKA
I MORSKE RIBE U XV STOLJEĆU

Pretstavnik vrhovne vlasti u gradu Riječi bijaše kapetan (spectabilis et generosus vir dominus X. Y. capitaneus terrae Fluminis Sancti Viti), koga postavljaše feudni gospodar a pretstavnik općinske vlasti bijaše gradsko vijeće (consilium), u kojem je slijedio određeni broj najvidjenijih gradjana. Tako je bilo uzakonjeno u gradskom statutu od god. 1456, što ga je sancionirao Habsburgovac Ferdinand I dne 29 srpnja 1530, ali je ista praksa vrijedila već odavnina, pa i u XV stoljeću pod predajašnjim feudnim gospodarima von Wallsee. Njihovim je kapetanom bio na Rijeci od 1436 do 1449 zakupnik Kastavskog gospoštja Jakov Raunacher, koji je imao svoje posjede na Krasu između Prema i Sv. Petra u Kranjskoj, a umro je oko god. 1477. Desna ruka kapetana i vijeća bijaše gradski kancelar. To bijaše činovnik, koga je postavljalo vijeće za ugovornu plaću na neodređeno vrijeme. Kad je Raunacher došao za kapetana, imenovan je kancelarom Franjo Antun Da Reno, Talijan iz Modene. U toj je službi ostao od 1436 do 1460. Od njega je do danas sačuvana knjiga Liber civilium, u kojoj je na str. 355-6 zabilježen zaključak vijeća od 10 siječnja 1449 o prodaji ribe. Neka su mjesa u tom zapisu nečitljiva, no glavni mu je sadržaj slijedeći:

Sva riba, ulovljena na bilo koji način u zamu

mo u gradskoj ribarnici. Onaj koji se ogriješi o taj propis, bit će kažnen globom od devet libara i ne će smjeti godinu dana ribariti u riječkim vodama ni prodavati u riječkoj ribarnici Sitna i slabija riba (raza, agan i vol) se prodaje očišćena, krupna (tun i palamida), takodjer bez glave i repa, u komadima i siječena, a ostala riba, koja se ulovi mrežama prodaje se bez izbora i u hrpama, kako je ulovljena. Pravo izbora ovakove ribe imadu samo kapetan i suci, a svaki drugi kupac će platiti pet soldina globe, ako bude pribira ribu uhvaćenu mrežom. Cijena je ribi različita prema godišnjem dobu: jedna je cijena od Uskrsa do dana sv. Mihovila (9 rujna), druga od sv. Mihovila do mesopusta i treća za vrijeme korizme. Da riba ne poskupi, morala se prodavati na malo, a preprodavanje bijaše zabranjeno. Očito je, da je ovaj zaključak gradskog vijeća bio stvoren s dobrom nakanom, da se regulira promet, cijena i potrošak ribe u gradu i njegovu kotaru na korist svega stanovništva, a napose sirotinje.

Kod te se prakse ostalo i kasnije. Da je ona smatrana dobrom, vidi se iz toga, što je onaj zaključak od 1449 prenesen u gradski statut slijedećega stoljeća gotovo od riječi do riječi na latinskom jeziku.

Najviše nas zanimaju imena ribe u za-

ključku i u statutu. U zaključku, što ga je

kancelar god. 1449 napisao talijanskim jezikom, spominju se: salpe, canitre (cantroni), sfoje, rombi, passare, svassi razie, pesce bo, ton, palamida i agoni, a u statutu od 1526, koji je sastavljen u latinskom jeziku: salpe, cantre (cantroni), sfoje, rumbi, pas seres, suasi, ragie, pisces govedo, toni i palamida, a posljednjoj vrsti (agoni) nema spomena.

U prvi mah udara u oči ne samo to, da se u latinskom statutu jedna vrsta ribe nazivaje hrvatskim imenom (pisces govedo), nego još više činjenica, da ni Talijan De Reno iz Modene u XV stoljeću ni domaći sastavljač statuta u XVI stoljeću ne upotrebljavaju mletačke nazive: Box salpa XX nazivaju salpa, a Mlečanin kaže boba; Cantharus vulgaris su im cantre (cantroni), a u Mlečima se zove ocjada; Raja spinosa im je poznata naprosto pod imenom razie (ragie), a u Mlečima se pored raza običnije naziva baracola, baracoleta. Jednako se u našim spomenicima i ostale ribe navode imenima, koja nisu specijalno mletačka (Rhombus maximus: rombi, rumbi; Platessa passer: passare, passeres; Thynus vulgaris: ton, pisces toni; Pelamys sarda: palamida, palamida), ili imenima, koja posvuda glase više manje jednak i s ove i s one strane Jadra (Solea sp.: sfoje, sfoje, hrvatski Šofija ili list; Rhombus laevis: svassi, suasi, hrv. svac, Notidanus griseus i Heptauchus cinereus: pesce bo, pisces govedo, hrv. morski vol, tal. pesce bove ili manzo).

Mletačkim nazivima riba ne može biti traga u onim spomenicima s jednostavnoga razloga, što Mlečani nisu nikada vladali na Rijeci, a njihova Chioggia je sa svojim tartanama i bragozzima počela loviti ribu u Kvarneru tek u XVIII stoljeću. Ne zna se, kako su stari Riječani zvali spomenute ribe ni da li su imali za njih hrvatska imena. Talijanski kancelar iz Modene ih je po svoj prilici okrstio prema latinskim nazivima, kojih riječki puk nije, sigurno, poznavao.

O tome ne bi bilo potrebno ni govoriti, da nema ljudi, koji su pokušali zaključiti, da ovaj zapis potvrđuje talijansko lice grada Rijeke u XV stoljeću.

Bilo ovako ili onako, te su ribe jeli Hrvati, jer je sigurno i to, da je Rijeka još onda bila posve hrvatski grad. To potvrđuje sam kancelar, kad na početku onoga zapisa spominje na latinskom jeziku, koji članovi gradskog vijeća dne 10 siječnja 1449 stvorile onaj zaključak o prodaji ribe. Po red kapetana Jakova Raunachera i kancelara De Reno bili su u onom vijeću prisutni slijedeći suci i vijećnici: Vid, pokojnog Mata, Jakov Nikolić, Stjepan Ružević, Mate Vidonić, Vid Barulić, Nikola Nikolić, Stjepan Blažinić, Tomša pokojnog Nikole, Mate Donatović, Vid Matronić, Juraj Glavinić i Juraj sin Stjepanov. Prva dvojica su one godine bili suci, a od ostalih su većina bili suci predušnih godina (Stjepan Ružević 1443, Mavro Vidonić 1438, 1441 i 1446, Vid Barulić 1441 i 1447, Nikola Nikolić 1448, Stjepan Blažinić 1444, Tomša pokojnoga Nikole 1442, Mate Donatović 1440, 1444, 1448, Vid Matronić 1445 i 1447). Izmedju deset vijećnika ne možemo proglašiti Hrvatom jedino posljednjega, jer nam nije zabilježeno njegovo prezime.

Gradsko se vijeće dijelilo u veliko i male. Prema statutu od god 1526 bilo je u velikom vijeću 50 vijećnika, a polovica ovih istih ljudi sačinjavaše malo vijeće, u koje spadahu i suci (dva). Veliko se vijeće popunjavalо izborom sviju gradjana, a malo vijeće izborom između vijećnika velikoga vijeća. Vijećnicima maloga vijeća traje funkcija do smrti, a vijećnicima velikoga vijeća samo do novih općih izbora. Slično je tomu moralо biti uređenje i u stoljeću prije toga, kad je stvoren zaključak o prodaji ribe, jedino je broj vijećnika bio prema broju pučanstva po svoj prilici manji. Zaključak o prodaji ribe od 10 siječnja 1440 ne potječe od velikoga vijeća. Stvorilo ga je malo vijeće, u kojem sjedi evijet gradjana i velikoga vijeća. Predmet rasprave, u kojoj su zaključene takodjer kaznene globe, prisutnost sudaca u ovom zboru, malen broj odličnih vijećnika i činjenica, da su gotovo svi vijećnici već prije bili suci, - sve to nas uvjera, da su u ovom malom vijeću bili sakupljeni najvidjeniji ljudi grada Rijeke, a ti su po prezimenima od reda Hrvati.

Kancelar Francesco Antonio De Reno uredovao je uvijek latinski kao i drugi kancelari grada Rijeke prije i poslije njega. Nemoguće je pogoditi, zašto je ovaj zaključak počeo pisati latinskim jezikom i svršio talijanski. U tom sastavu nam je ostavio trag o upotrebi talijanskoga jezika u službenim spisima grada Rijeke. Premda su takovi spomenici vrlo rijetki, upravo izuzetni, ne može se ni ovome pridati veća važnost, jer ne potječe od domaćega čovjeka i ne pretstavlja domaći govor. Tekst spomenika odaje na prvi mah sve značajne strane govora, koji je pomalo importiran djelomice u živi govor Riječana više stoljeća kasnije, naime tek od XVIII stoljeća dalje, kad se Rijeka počela razvijati kao pomorski trgovački grad.

Imena riba ne potvrđuju talijanstvo grada Rijeke u XV stoljeću. Ako ribe i ne govorile baš o protivnom, prezimena najodličnijih vijećnika u zapisu talijanskoga kancelara od 1449 bijelodano dokazuju neosporno hrvatstvo Rijeke i Riječana.

RIJEKA

TONIĆEVO PISMO

Čačo, i ovu Mihoju nan je sve suša zgorela,
a krupa je nikidan dvi ure tukla po grozju;
niš nan ni urodilo: ni zelenja ni kunpira,
dodar za koze ni vinike na rožu.

Mat pravo govor: va prokjetih smo se krajih roži.
Ovuda daž pada kad ga ni potriba,
a v leti na sve molitve, i na sve prošišjoni
je nebo mutavo kako i riba.

Naš plovan prodiče, da nan bog neće dobra aš smo hudi,
a stric Osip se na to jadi, i kako pas kjene.

«Porko svit» — on kriči — »vajda nismo mi najgori judi!«
Materi i strini se od sramote obrazi začrjene.

Ovuda je vela mižerja. Sriča da ste šli va Meriku,
aš ko ne bi pomrli kako i lačne zwiri.
Mat čuda puti zaplače kad prnese na stol obed al vičeru,
i kad nan purcionići palente dili.

Ona dela i muči se stoput više leho more;
sva se je sirota stopila i skonsumala.

Na nje ramenu je v zimi i v leti pikun al rankun,
svu forcu je ovoj našoj jalovoj zemji dala.

Po noći pere tuje krpe, siče drva, i frega tuje pođi,
i šije za ulike ponjave i vriće.

Lipo ona reče: niki se je za golu pokoru rodil,
i nima ni mrvice sriče.

Čačo moj, za Vazan gledajte poslat ki dolar više,
aš smo svi kući bosi i goli:
materi bi se otel novi kamicot, črni rubac i tavarsā,
a ja i Marijica smo prez kalcket i postoli.

IVO ŽIC-KLAČIĆ

TRST IN NOVI POLOŽAJ

PROMET TRŽAŠKEGA PRISTANIŠČA PRED VOJNO IN PO VOJNI — NEJASNA SITUACIJA PO DOGODKIH V SREDNJI EVROPI — BODOČNOST TRSTA

S propastjo avstro-ogrške monarhije in s priključitvijo Trsta Italiji je Trst izgubil zaledje, ki mu je z ozirom na svojo obsežnost in gospodarsko silo vedno zagotavljalo tako količino prometa, da je bila tržaška luka med primi v Evropi. Vpliv njene ugodne prometne lege in pravilnosti se je čutil daleč v kontinent, in ogromni prostor, ki so ga oklepale politične meje bivše Avstro-Ogrske. Slovenske zemlje, Avstrijska, Češka, Slovaška, Galicija so predstavljale važno in obširno tržišče, v katerem je funkcijo uvozne in izvozne luke vršil Trst. V takih okoliščinah ni bilo zato nič čudnega, da je Trst kazal neverjeten razvoj in napredok tako, da je začel že nevarno tekmovati z enim največjih evropskih pristanišč — Hamburgom.

Nove meje so ekonomsko-politično enotnost tržaškega zaledja razbile in za Italijo je postal problem, kako vzdržati promet Trsta vsaj na oni višini, ki ga je imel pred vojno, da nudi s tem živiljenjskih možnosti prebivalstvu, ki je v dobi velikega poleta narastlo skoro na četr milijona ljudi. Naporitalijanske gospodarske politike so šli zlasti za tem, da se z raznimi olajšavami, popusti in koncesijami prometega značaja pribavi v Trst čimveč prometa iz tako zvezanih nasledstvenih držav. V tem pogledu ji je šla na roko okolnost, da so bile vse te države, razen Jugoslavije, odrezane od morja. Pa tudi sama Jugoslavija je bila v prvih letih v znatni meri navezana na Trst, ker niente do tedaj zanemarjene luke niso mogle obvladati vsega njene prekomorskega prometa. V prid Italije je dolgo govoril tudi splošen političen položaj, ki je Italiji kot gospodarsko najbolj interesirani sili v Srednji Evropi dovoljeval, da za protiusluge za njen velik uvoz iz teh držav, zagotovi Trstu precej transnitnega prometa in mu s tem nudi možnost životarenja. Kajti promet Trsta po vojni se še od daleč ne more primerjati z onim od pred vojne in pomeni zato to razdobje za Trst v resnicu dobo životarenja. Tako je znala Italija v raznih trgovskih pogodbah z Avstrijo, Češkoslovaško, Madžarsko in Jugoslavijo pritegniti znatno prometa iz omenjenih držav v tržaško luko. Na ta način je na pr. dobila Avstrija v Trstu svobodno zono, dočim je kot protiusluge zato dala tranzitu češkega in madžarskega blaga, ki je bilo namenjeno za Trst posebne preferencialne tarife.

Toda vse te mere niso pomagale, da bi Trst dosegel svojo nekdano višino in procvit. Tudi v letih najboljše povojne konjunkture obseg prometa ne doseže več kot 60 odst. predvojnega. (Leta 1913, je znašal skupni promet Trsta nad 5 milijonov ton, dočim se je po vojni gibal od 2.5 do 3 mil. ton). Torej mnogo premalo, da bi se mogla popolno izkoristiti celotna kapaciteta pristaniških naprav in zaposlitvi vse delovne sile. Zato je problem ponovne gospodarske povzdigne Trsta stalno pereče vprašanje, ki zadaja italijanski gospodarski politiki velike skrbi. Ko so uvideli, da z izgubo zaledja Trst ne more več računati s polnim obsegom predvojnega prometa, so hoteli ta nedostatek izravnati z industrijalizacijo. Že 1. 1928. je bil v to svrhu izdan poseben zakon, ki normira izdatne davčne, carinske, kreditne in prevozne olajšave za posebno industrijsko zono, v katero so bili poleg mesta Trsta pritegnjeni tudi nekateri kraji tržaške okolice (Milje, Nabrežina). Toda uspehov, ki so ga pričakovali od teh mer ni bilo. Ugodnosti novega zakona so se boli poslužile že obstoječe industrije, kot na pr. železarne v Škednu in ladjevalnice v Trstu in Tržiču, ki so res pokazale znaten napredok. Novih važnih industrijskih pa te mere niso niti privabile niti ustvarile. Polno je namreč razlogov, ki govorijo proti temu, da bi Trst predstavljal ugodno mesto za naselitve industrije. Trst, v svoji oddaljenosti od izvorov sirovin, ima možnost za razvoj samo onih industrij, ki so neposredno vezane s prometom. Potrebe prometa so v Trstu tako industrijo že ustvarile preje. Veliko pridobitev predstavlja za Trst v zadnjem času s pomočjo države zgrajene rafinerije mineralnih olj (Aquila).

*

Velike politične spremembe, ki so se lajnjih letos izvrstile v Srednji Evropi, so morale nujno imeti odraza tudi v prometu tržaške luke. Nemčija, ki je dolga leta po vojni bila brez kake vidnejše vloge v Srednji Evropi je v zadnjem času odločilno posegla vanjo. Stari ideali »Dranga nach Osten« so dobili v teoriji o »živiljenskem prostoru Nemčije« novo obliko. Anschluß, priključitev Sudetov, češki protektorat, vse to so izrazi tega hotenja v praksi in predstavljajo dogodek, ki so popolnoma spremenili politično in gospodarsko sliko Srednje Evrope.

Anschluß pomeni za Trst brez dvoma enega najhujših udarcev, kar jih je doživel v svoji novejši zgodovini. Z njim se je istočasno porušil ves trgovsko-politični sistem, ki ga je kot že omenjeno stvorila Italija z raznimi trgovskimi pogodbami, pazeč pri tem specifično na interesu Trsta. Avstrija predstavlja od nekdaj poleg slovenskih pokrajin njegovo najbolj priročno zaledje. Zato je razumljivo razburjenje, ki ga je Anschluß povzročil med tržaškimi gospodarstveniki.

Grožčo gospodarsko nevarnost je delno odklonila še nova trgovska pogodba z Nemčijo, v kateri je dala Nemčija zagotovilo, da bo za izvoz in uvoz onih pokrajin, ki gravitirajo prometno na Jadran, še nadalje uporabljala Trst. Toda vseeno tudi ta pogodba ni mogla preprečiti in odkloniti precejšnje izgube. Za Trst je z novim položajem odpadel promet vseh onih

artiklov, ki si jih je Nemčija rezervirala za svoje potrebe (les, magnezit, celuloza) in ki so tvorili najvažnejše postavke avstrijskega izvoza.

Nič manjšo izgubo kot Anschluß predstavlja za Trst vključenje Češke v nemški živiljenjski prostor: Češka je nameč s svojim velikim izvozom vedno zavzemala eno prvih mest v prometu Trsta. Danes, ko ni več posebnega prevoznega preferencialnega režima se bodo znatne količine nemškega izvoza obrnile po cenejši vodno poti v nemško pristanišča. Preko Trsta bo šel samo še promet onih artiklov za katere predstavlja Trst najbolj ugodno prometno pot. Tu je mišljen predvsem izvoz industrijskih artiklov v Levanto in Južno Azijo, ter uvoz sirovin in kolonialne robe iz istih delov sveta. Pa tudi te zmanjšane in okrnjene postavke niso za Trst več sigurne. Odvisne so v mnogočem od prijateljskega razmerja Nemčije in Italije. Da Trst v tem pogledu ne more z optimizmom gledati v bodočnost lahko vidimo tudi iz načrtov Nemčije, ki namerava napraviti iz Dunaja veliko mednarodno rečno pristanišče ter povezati Nemčijo s Srednjo in Jugovzhodno Evropo s sistemom plovnih kanalov.

Preblizu so še dogodki, ki bodo imeli za Trst tako slabe posledice, da bi jih mogli izraziti s številkami in tako dobiti popolnoma točno sliko.

*

Trst se danes svojega novega položaja, ki je nastal kot posledica političnih sprememb v njegovem zaledju, prav jasno zaveda. Še nikoli se ni v Italiji toliko pisalo in govorilo o gospodarskem položaju Trsta kot ravno v zadnjem času. Pač jasen dokaz, kako so s tem prizadeti živiljenjski interesi Trsta. Pojavlja se najrazličnejši predlogi in načrti, kako naići rešilen izhod iz nove stvarnosti. Nekateri zahtevajo, da se ponovno in intenzivnejše prične z industrializiranjem: rešitev Trsta vidijo torej v industrializaciji. Trst naj bi po

njihovem mnenju postal v okviru italijanske avtarkije važen industrijski center. V to svrhu je nujno potrebno, da prisloči na pomoč država. Drugi zopet mislijo, da je boljše za Trst, da ostane ono, za kar je že po svoji prometni legi predestiniran, t. j. empirij. Mnogo, da je sicer izgubljenega toda vseeno bi se dalo mnogo pozicij ponovno osvojiti z novim sistematskim delom. Tu je mišljen predvsem vzpostava gospodarske skupnosti, ki je od nekdaj obstajala med Trstem in slovenskimi pokrajinami. Saj so te pokrajine bile njegovo najsigurnejše zaledje, ki mu je dajalo okrog ½ prometa. Danes se je promet teh krajev večinoma usmeril na druga jadranska pristanišča, vendar smatrajo za možno, da bi se dal še vedno z raznimi ugodnostmi in koncesijami pridobiti nazaj. Kot eden najvažnejših argumentov v prid tega drugega naziranja pa smatrajo funkcijo, ki jo bo v bodoči Trst igral v trgovini z italijanskim kolonialnim imperijem. Trst naj postane glavno pristanišče bodočega velikega prometa, ki se bo vršil z bogastvi in zakladi italijanske Vzhodne Afrike in inozemstva. Po njih mišljenju naj se ves prekomorski promet Italije razdeli med tri glavna pristanišča, Genova naj bi zadovoljevala potrebe nacionalnega blagovnega prometa, Trst internacionalnega, dočim bi Napoli bil v glavnem specijaliziran na osebni promet. Težko je tu dajati predvidevanja o tem, koliko je tako mišljenje opravičeno. Danes je nameč tako promet Trsta z Vzhodno Afriko kakor tudi njeni gospodarsko izkoriščanje skoro brezpomembno. Ves promet Trsta z Vzhodno Afriko znaša namreč samo okrog 100.000 ton letno. Od te številke gre okrog 98 odst. na izvoz, kar pač jasno dokazuje današnjo gospodarsko šibkost italijanskih kolonij. Italijani razlagajo te številke z velikimi potrebami kapitala in investicij v kolonijah in upajo, da se bo to razmerje uvoza in izvoza kmalu začelo boljšati in zadobilo čisto obratno sliko.

*

Trst stoji danes pred bodočnostjo, ki je polna neznanek. Edino dejstvo in stvarnost s katero mora računati, je ta, da je njegovo zaledje s katerim je bil tradicionalno povezan prešlo v roke sile, ki ni primorana da se v svojem prometu poslužuje ravno tržaškega pristanišča. To pomeni z drugimi besedami, da je gospodarska usoda Trsta danes v največji meri odvisna od razmerja Nemčije in Italije. G-y

,TIMES“

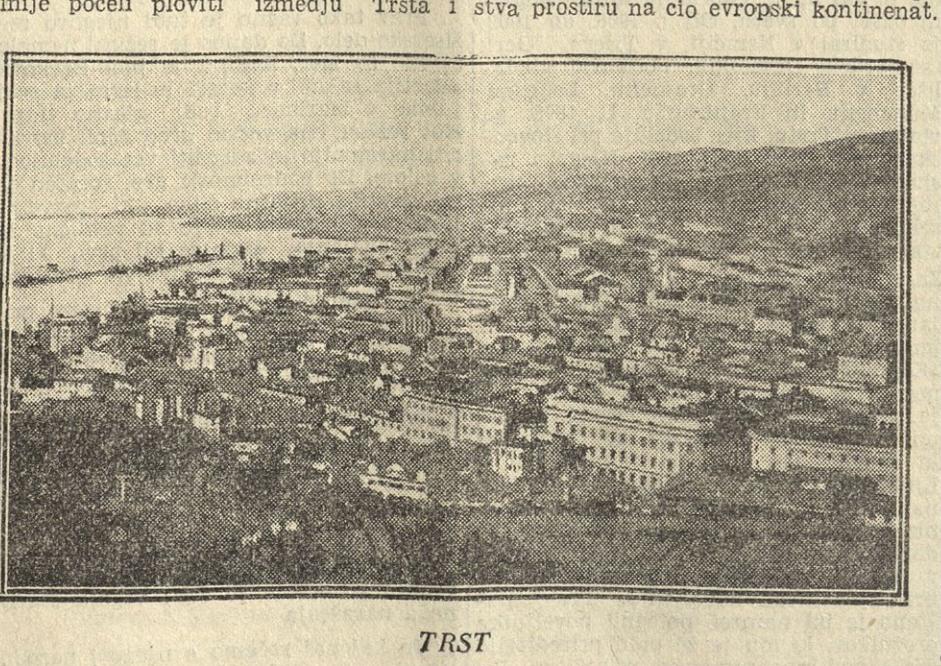
Londonski »Times« bavi se u jednom opširnom članku novonastalom ekonomskom situacijom iza okupacije Češke, pa izmedju ostaloga kaže:

»Prije Anschlussa, pa čak prije dolaska nacionalsocializma na vlast, nješke državne željeznice, najmočniji svetski željeznički koncern, uporno su radile, da privuku austrijsku in češkoslovačku prekomorskru trgovinu u Hamburg in Bremen, dajući niske prevozne cijene, da tako omoguće njemačkim izvoznicima agentima i parobrodarskim društvinama, da dodiju do veoma potrebnih stranih deviza. Konkurenčna jadranska pruga s izlazom na Trst i Rijeku suprotstavila se je samo slabo i postepeno je gubila na terenu. Koncesije, koje je dala talijanska vlada, da se kompensiira za veće prevozne troškove, bile su odmah suzbijene sličnim koncesijama od hamburških trgovčkih organizacija i vještim poslovanjem s njemačkim valutom.

Dogajaji poslednjih 12 mjeseci su naravno još više oslabili položaj Trsta. Češki i slovački šefer, strojevi, kemikalije i drugi proizvodi prisiljeni su slediti vodstvo Hamburga u trgovini i parobrodarstvu. Značajno je, da se nije razvila aktivnost njemačkog parobrodarstva na Jadranu od kolovoza prešle godine, kad su dva parobroda Schuldteline počeli ploviti izmedju Trsta i

luka Bliskog Istoka. Očito je, da se čini, da je povoljnija koncentracija u severnim lukama za prekomorskru trgovinu, koja se osvaja političkim sredstvima, nego njeni sabiranjem v stranom premda prijateljskom Jadranu.

Sada je medijutim Njemačka korak nula iz Dunava dobro iza Bratislave in nadzire preko polovice trgovčkog parobrodarstva ove velike rijeke, pa se vidi jasno nego ikada prije, da daljnji trgovčki razvitak leži u pravcu Madžarske, Jugoslavije i Rumunske. Svaka od ovih država može naći preko Dunava, Labe i Rajne jeftin pristup na velika njemačka tržišta za svoje žitarice, drovi i sirovine. To se može nepovoljno odraziti na trgovinu njemačkih luka u Sjevernem moru. No s druge strane uvoz u Češku, Slovačku, Madžarsku i Jugoslaviju onih prekomorskih proizvoda, koje te države uvoze, vjerojatno je, da će biti potpuno koncentriran u njemačkim lukama u Sjevernem moru. Već ima znakovu o utjecaju, koji će ovaj povlašteni položaj Njemačke imati na prekomorskru trgovinu nekih jugoistočnih država Evrope. Tako su južnoafrički izvoznici vune i mangana povjerili svojim njemačkim agentima sav izvoz za sve duvanske i balkanske države. Uz to imaju u Njemačkoj svoje sjedište mnogi južnoafrički i indijski agenti, čija se zastupstva prostiru na cijelom evropskom kontinentu.

TRST

Poslednjih godina su Austrija, Češkoslovačka, Madžarska i Jugoslavija uvozile zajedno godišnje od 150 do 2.000 tisuća tona neizradjenog pamuka. Čak prije dolaska nacionalsocializma vlast bio je Bremen vodeće tržište za pamuk na kontinentu te je njegov uvoz u glavnem u mogučnosti, da će sustav baranja s kratkim postupkom slati pošiljke pamuka ne samo u Njemačku, več i u zemlje njenih sadašnjih i budučih trgovčkih vazala, te da se taj proces može u praksi proširiti i na drugu robu i na druga proizvodjačka tržišta.

Može se primjetiti, da će krajnji program trgovčke »invazije« u jugoistočnoj Evropi biti vanjska tržišta za izvoz te da se izbjegne daljnje opterećivanje unutrašnjih snaga. U ovom pravcu može biti važnost izvozne trgovine bivše češkoslovačke države od umjerjenog utjecaja, i to ne samo u pogledu država sa slobodnom valutom. Čak unutar »osi« mogu se trgovčki sporovi ili izbjeći ili stvoriti. Lanjske godine su velike količine češkoslovačkog selerca bile prodane Italiji i za unutrašnju potrošnju i za odašiljanje u Istočnu Afriku. No poljska je konkurenčija bila prejaka. Opadanje trgovine preko Jadrana može dakle djelovati u oba pravca u svojim depresivnim rezultatima. Poljska je takodje interesirana novom situacijom, jer je Gdinja u posljednje vrijeme izvozila u prekomorske zemlje i češkoslovačke i madžarske proizvode. Sada je njen utakmica s Hamburgom i Bremenom teža, dok Stettin i Danzig dolaze opet u red.

NOVO DJELO PROF. NIKOLE ŽICA

»Iz latinskog statuta grada Labina«

Neumorni istraživač istarske povijesti i popularizator Istre g. prof. Nikola Žic objavio je u zagrebačkom »Mjesečniku« (br. 2-1939) pravničkoga društva opširnu studiju o labinskem statutu grada Labina pod naslovom »Iz latinskoga statuta grada Labina u Istri«. Studija je izšla i kao poseban otisak na 12 stranica osmine.

Važnost ovoga najnovijega naučnoga rada prof. Žica sastoji se u tome što je njime oboren dosadanje mišljenje da se istarski statuti na latinskom i talijanskem jeziku razlikuju i po obliku i po sadržaju od onih dragocjenih istarskih statuta na hrvatskom jeziku. Tako je dr. Marko Kostrenić u svojem radu »Statuti istarskih gradova i otoka« (Savremeni 1919 broj posvećen Istri, izdalo i kao posebna knjiga) bio ustvrdio da u istarskim statutima pisanim stranim jezicima, ubrojivši amo i Labinski statut, jedva da ima i traga hrvatskim utjecajima, već da se oni posvema naslanjaju na statute u Italiji. Dr. M. Kostrenić dopušta da je na području statuta pisanih stranim jezicima bilo i norma hrvatskog porijekla, ali da su one živjele kao običajno pravo i dolazile do izražaja u praktičnom sudovanju.

Prof. Žic je uspio pomnom analizom Labinskoga statuta (pisanom latinski 1341, a prevedenom na talijanski u XV. stoljeću) oboriti tu tvrdnju dra M. Kostrenića i dokazati da je Labinski statut važan za hrvatsku pravnu povijest gotovo jednakao kao i hrvatskim jezikom pisani ostali istarski statuti (moščenički, veprinčki, kastavski).

Da je Labin u srednjem vijeku bio hrvatski grad, prof. Žic uspješno dokazuje nekim izrazima i prezimenima iz Labinskoga statuta (na pr. podnežin, prežimena itd.; prezimena Cinković, Plamenja, Perčić, Grubešić, Skampić, Rušen, Vragovina, Jobanović itd., članovi Labinskoga vijeća 1436 god.) kao i samim Bartolijem, poznatim talijanskim lingvistom Labinjanom, koji na osnovu istraživanja staroga dalmatinskog govora daje mnogo »argumenata« propagandnoj literaturi o raznim »talijanskim« zemljama na Jadranu. Čak i na osnovu Bartolijevih istraživanja može se sa sigurnošću zaključiti da je Labin u srednjem vijeku bio čisto hrvatski grad i da u njemu nije bilo latinskoga kontinuiteta.

Ovaj najnoviji naučni rad prof. Žica, iako malen opsegom, velik je prilog našoj oskudnoj naučnoj literaturi o Istri,

Italijanski film

Po statistikah je bilo v letu 1938 predvajanih v Jugoslaviji filmov in sicer: (po dolžini v metrih) iz Združenih držav 512.000 m, iz Nemčije 213.000 m, iz Francije 125.000 m, iz Anglije 25.000 m, iz Češkoslovačke 19.000 m, iz Italije pa 10.000 m in to 18 krajših, većinoma propagandnega značaja.

SRETAN USKRS</

**GRAKALIĆ LADISLAV:
KAD SE NAZAD VRNEŠ...**

Danas ni tamo kako je bilo prije...
Pomalo gred u ljudi priko kampanje,
Munide,
i već su umrle drage, stare glave side
i mlađa ruka sada sime sije.
Mlađe ruke, mlađe, novo sime,
ča u srcu reste kroz to cilo vreme
i nisu zabilici domaću besidu ni ime,
ma da je teško, nositi to brime.

Kad se nazad vrneš, reći im da znaju
da pensamo vajk o svom rodnom kraju,
da lumin se nade još ni ugasi;
ne! još je veći nego ča je bija.

Kad se nazad vrneš pušti neka suza teče
priko tvoga oka na tu zemlju dragu
neka tepla suza pomalo joj reče
da sanjam vajk o domaćem pragu.

I danas na funtani žene robu peru
a stari (koliko ih je ostalo) pre crikvom
su stali,

muciđu i pensaju na dane ča su pasali.

Nigdi kantaju mladići ča gred u gveru...

Poslušaj, tuđinski kantaju! Zašto ljudi
plaču
i ruke se stišeu u muki i rabiji?

Ne, ne plačte, imamo u srcu silu jaču
(kantajte u sebi), ne, nismo slabiji!!

(Iz zbirke »Razgovori s ocem«)

—:-:

IZ ŽIVLJENJA MED VOJNO

Dr. Avgust Reisman je izdal brošuru »Iz življenja med vojno« (Avstrijska sodišča) na 66 straneh.

Nekatera poglavja so izšla tudi v »Delavskih politikih v poletju in jeseni 1938. Zadnji dogodki na Češkem pa so avtorju dali pobudo, da je brošuro izpopolnil.

Za malo del vemo, ki bi obravnavala življenje in borbe našega naroda za fronto in že zaradi tega zaslubi veliko pozornost. Nas emigrante pa se posebe zanimajo nekateri odstavki, ki jih je napisal dr. Reisman.

V poglavju »Begunci« pravi med drugim: »Kot prvi so pribeljali pa izbruhu vojne med Italijo in Avstrijo naši pričrni rojaki iz Trsta in okolice. Vsa v Maribor pa so prišli samo reverži, največ je bilo žensk, ki so se naselile v predmestjih, zlasti v Krčevini. Ko je pritisnila zima, je bila njihova usoda še hujša. Bilo jim je videti da niso vajene naše zime in zato tudi niso imeli zimskih oblek. Mariborčani pa so gledali s simpatijami, kako so se znala ta revna in priprosta dekleta z juga s skromnimi sredstvi okusno oblačiti mnogo prikupejne, kakor meščanke iz mesta v svojih dragocenih oblekah.

Begunke so se pa tudi v tedanjem ponemčenem Mariboru kmalu znašle in si pomagale lajsati usodo z delom, včinoma s šivanjem. Nadležni niso bili ti prvi begunci nikomur, vendar sem takrat prvič slišal sovražne psovke o »čičih«, kakor so mariborski Nemci označevali primorske begunce.

Danes imamo razstresene primorske begunce po celi severni meji in moremo le obžalovati, da niso v času tiste dobre konjunkture italijanske lire kupili še več nemških posestev ob meji. Žilavo in smotreno gospodarstvo Primorcev vsekakor tudi vzgojno dobro vpliva na mejo.

Tako dr. Reisman ki mu v tem pogledu nihče ne more odrekati objektivnosti. Dobro bi bilo, če bi tudi o tem ob prilikl razmišljali tisti, ki se vedno trkajo po svojih »narodnih« prsih, po drugi strani pa, kjer le morejo, lopnejo po Primorcu, v katerem vidi vedno in brez razlike le odjedalcu kruha. — Naj skušajo nekoliko pomisliti, kje vse so padali Primorci za skupne ideale, in ne dvomimo o tem, da se jim bo vest obudila.

Nam emigrantom pa naj dajo ta razmišljana pobudo, da pričnemo zbirati podatke o trpljenju beguncov in borcev za svobodo med vojno in po vojni. Pozno je že, zelo pozno, a ne prepozno.

I. V.

NAŠI POKOJNI

† KLEMENTINA PERIC.

Dne 14. III. umrla je v Biljah pri Gorici trgovka in posetnica Klementina Peric, vdova po pokojnem Avgustinu iz znane Solerieve rodbine v Biljah. Dočakala je visoko starost; v mesecu maju t. l. izpolnila bi 86 let.

Pokojna Klementina bila je povsod in vsem zelo priljubljena, posebno siromatom za katerje je imela vedno odprte roke. Cele Bilje in vsa okolica so jo poznale in spoštovale zbog njene dobrote in plenitosti.

Cenj. družini Cijan v Mariboru ki je izgubila v njej svojo dobro staro mainico naše iskreno sožalje!

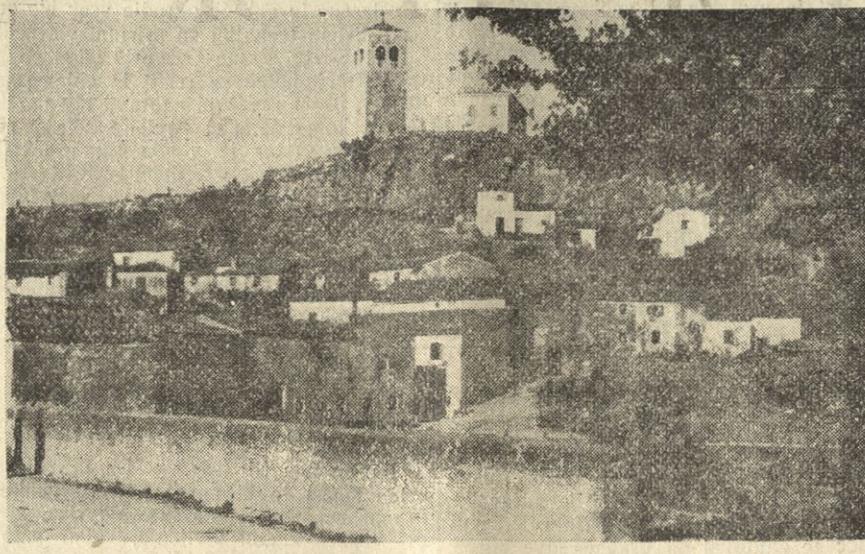
† GRGO ŠKODA

U Tivtu je umro 24 febr. Grgo Škoda, poznati bivši gestioničar u Puli. Prije rata i za vrijeme rata isticao se u nacionalnoj borbi u Puli. Pokopan je u Lastvi. Ostavlja udovu Viktoriju iz poznate pazinske porodice Koren.

Bila mu laka zemlja, a ucviljenou udovi naše saučešće.

SLOVENSKA VAS V ISTRI

KUBED IN NJEGOVI LJUDJE

KUBED V ISTRU. — POGLED Z ZAHODA

Kubed je svojevrstna, starinska bernačka trdnjava v severni Istri na tisti krpi revne istrske zemlje, kjer se prebivajo Slovenci. Zgodovinskih podatkov je malo. Celo od kod to ime prihaja, ni jasno. Stari možanci, trdi in žilavi kot njihove trte, pravijo: »Za Martinje pojdem v Čubed«. Čuba pa pravijo svojim priprstim hišam, v katerih je doma zdrav rod, trd in neupogljiv kot bor na hribu.

Cerkev, nizko župnišče in obzidje s stolpi je na hribu — vse je starinsko, iz suhega kamna, preperelo in oglodano — a v brežini proti jugu ležijo ko jata sivih ptic strehe revnih istrskih hiš, med katerimi so kmečke roke splele črno, trdo mrežo latnikov.

Na hribu stoji tabor, v njegovo zavetje so se zgrnile čube, od tod skoro gotovo ime Kubed.

Ljudje imajo na sebi nekaj nemaroslega, nekaj, kar je med vinogradnikom in solinarjem. Hrbt imajo ozke in upognjene, ko da bi vse leto kopali v vinogradu, a obraz čist, resen, ko razjeden od vetrja mornika. Saj jim je treba le malo v hrib proti jugu, da vidijo morje, sivo, raztepeno morje, ki se peni kot njihovo vino v jeseni.

Zivljenske razmere so tu čisto svojevrstne. Hišo držita pokoncu osel in žena.

Moški so nekam odrinjeni, posedajo na pomlad v vinogradu, okopavajo, se menjijo preko zidičev iz suhega kamna in zvezčijo tobak. Rdečkasta, ilovnata zemlja je ravno predobra, da kar more — črno istrsko vino in pšenico breg stiska nekaj srebrnastih oljk, ki so ko rahla megla med rdečkastim brinjem — a to ni dovolj za družino. Od vse letine se proda morda le vino in olje.

Včasih pa je jesen deževna, vina je malo in je kislo. V februarju se lahko dvigne od morja solnati veter, leže v razpoke med skorjo oljk in te ne obrode. Zato se istrska Slovenka ne zanese na zemljo, vsaka hiša jo ima tudi zelo malo, pač pa samo na svoje trde, žuljave roke in na svojega osla.

Kdor je potoval po severni Istri, vej kaj je osel. Osel, drži pokoncu tri vogale domačije, je edino tovorniško sredstvo, je pregrov in grb severne Istre.

V Kubed ima vsaka hiša svojega osla, ta ali ona bolj premožna celo dva, a krčmar ima edino kljuse v vasi. S tem oslom, kateremu je oprtal sedlo in dva, iz suhih šib spletene koša, se odpravi žena na pot, ko je se trdna noč — nad Čičarijo gore zvezde, mežnar še ni odzvonil svetega jutra. Prižge brijavo leščerbo, sede na osla in krikne »geril!« — klic oslovskega poganjačev. Ta klic zamolko odmeva v jutranji temi, še preden petelin zapoje v tretje in so moški v hlevu.

Zena gre na oslu proti Istri. Ko pride jutro ugasne leščerbo in se ustavi pri prvi samotni domačiji ob poti. Od cube do cube kupuje jajca, maslo, briňeve jagode in zdravilna zelišča, ki so jih kmetje nabrali v svojih brežinah. Krega se, ceni, baranta s trdimi Istrani, da je pod noč trudna in zariplja.

Koša na oslovem hrbitu se počasi polnita s kmečkimi dobrinami in ko se nagnje večer, se žena vrača. Osel zami-

šljeno kima v zgodnjem mrak, ob njem peši gospodinja, znova je pričala leščerbo nad Čičarijo gorijo spet zvezde. Ko se v temi zarežajo na prosojno sinje polmadno nebo temni obrisi kubedskega tabora, se osel ustavi, dvigne glavo in zariga oslovsko serenado.

Pozna je že noč ko pride žena domov. Na ognjišču tli še nekaj žerjavice, mož, ki je spravil otroke spat, jo zamišljen čaka. Razložita osla, varno zapreta vrata in potegneta zapah. V noči imajo ljudje čuden strah drug pred drugim. Sosed ne odpre v deževnem večeru sosedu. Potem ležeta in še v snu presteva žena skrbi. Še preden se znova zasvita nad Čičarijo, je na nogah. Potegne iz hleva osla, ga naloži in se spusti po strmem klancu v dolino. Ob poti grgrja kupejski potok in voda šumi ko veter v borovcih.

Ves dan poputuje, v vetru in dežju, v meglji in snegu, z jasnim in sivim vremenom. Na večer zagorijo na obzorju škedenjski plavži — marsikateri sin severne Istre si tam služi svoj grenki kruh — in tam zadaj je Trst. V predmestni krčni kubecjanka prenoči skromno počevara iz svoje cule s črnim kruhom in ovčjim sirom in v zgodnjem jutru je že na trgu, da počaka kupcev za svoje kmečke dobrine.

Potem se vrača spet ves dan. Sedna oslu in premišljuje. Enakomerno prestopanje jo v presledkih zadremi, pa se zbudi in vidi osla, kako mirno stoji ob brinjevem grmu in muli bodečo travo.

»Geri!«

Pot je dolga. Kubed je nekje daleč, nemogoče daleč, samoten in mrk kot mesto Jeriho.

Tako gre življenje, svojstveno uravnotešeno, vse leto naprej. Moški varuje hišo, obdelva, kar je polja, okopa kropo vinograda, oskrbi stara, redka oljinka drevesa v bregu, žena pa je z oslom na potu, dan, dva v Istri, dva v Trstu. Samo na noč pride domov, da se razgovori z možem in zakrpa otrokom, medtem ko mož, zašije oslovo sedlo.

Ta ples je ko rdeča bakla sredi temne noči celoletnega življenja.

Na Martinje je pred kubedsko cerkvijo tudi najzanimivejši sejem v severni Istri. Iz starega mesta v Trstu pripeljejo najslabšo starino — blekle in obutev — ki jo niti v predmestju niso mogli prodati, to razložijo na gola tla pred cerkvenim pragom in barantajo s kmetij za nakup.

Kar kmet kupi, zakoplje osem dni v rdečkasto prst in se potolaži, da vzame zemlja vse nase.

Po Martinjem pa se vrne vse v staro, urbanovo uravnotešeno. Možje pretakajo vino, žene so na poti po Istri, brinje se rdeči v brežinah. Hrib se vzpenja k hribu, vmes so ozke doline, suhe struge, krpe vinogradov, slaba zemlja in bori.

In vendar živi tu rod s trdo življensko hrbitenico in z vedrim duhom. Lastne oči ima in lastno besedo, ki jo skrivnostno golta za zapahnjenimi vrati, ko je večer, ko je ogenj že skoro ugasnil, ko je osel zarigal svoj roteči, zategli, nadčloveški De profundis cele severne Istre.

(Po »Slovencu«).

NJAVA, štev. 9 februar — Buenos-Aires — izdaja D. K. D. »Ljudski oder«.

NAŠ ROD, štev. 8, Ljubljana, urednik Josip Ribičič, izdaja Mladinska matica (Ljubljana, Frančiškanska ulica 6).

MIJO MIRKOVIĆ U »PEČATU«

U uredništvu novopokrenute revije »Pečate« u Zagrebu nalazi se i dr. Mijo Mirković (uz Miroslava Krelju, Slavku Batušiću, Dragu Galiju i Krstu Hegedušiću). U prvom dvobroju te revije objavio je Mirković opširnu studiju o utjecaju prodiranja novčanog gospodarstva na seljaštvo. U jednom od slijedećih brojeva donijet će se izvadak te studije.

U posljednjem, trećem broju objavljen je kritiku Budakovog romana »Ognjišće«.

PISMO MOJE MAJKE

Evo neka znade cijeli svijet kako je mojoj materi. Uvijek kad dobijem njezinu pismo, još prije nego ga pročitam, uvjeren sam da se njoj moralno težeg dogodi, jer ona ne zna pisati, a šalje mi pismo jedino tada kada joj je tako teško, da ne može živjeti ni umrijeti! Čuće nju.

»Tinjan, dne 24 III 1939.

Dragi moj sinko!

Vajk san perala da ču te moći zabiti, kad si poša tako u dalek svit, i jušto zato san Ti manje pisala, samo kako bin te lagje zabilja. Ni tvoja pisma nis stil počinje da mi ih štije, znalo je pasati po meseči dan i još več, dokle mi ni stil srce puknuti. Pak san na koncu konca moralna skočiti h Lovri Lovrin, zač von mi najbolje toga pisma zna proštiti. Von Ti i sad vo moje pismo piše. Ja neznan, da nego zgubi naše selo ki bi nan potle štija naša pisma na hrvatskem jeziku, kad svu tu mlađe vade samo po njihovu.

Koliko smo gorili zate, da si sričan kad moreš goriti svojin jezikom.

Dragi Nadalin! lagje je trptiti samo glad, nego glad i vo ča mi trpmo.

Prija lito dan san Ti pisala, kako san teško pribolila našu hišu, ča nan je pošla in kanat. Nikad prija nis virovala, kad su mi drugi gorili, da ljudi od tega moru i umruti, ali danas, ja znan da se lake more umruti za sojon hižon u kojoj su toliki naši didi se rodili i umrli, a najednaprsto ti dojde niki i te hiti van žnje, a ne pita te kudo teš sada? Pišen Ti to samo zato, da Ti znaš ako mi se ča dogodi i zašto i kako. Nebin se grizla, da je to učinjeno samo meni, ma kad je to počelo puli nas svaki dan se dogadjati. Ako me to ne zakopa, vnitru me neči niš drugo.

Stila bin živiti samo zato, da morem viviti ve ljudi veseli — Ti me razumiš, ča ne sinko, da, da?

Zato san i moralna da otpren toga pisma, zač me je to toliko mučilo, da san pomislila, da će mi srce puknuti. I čuda san mislila, ma, dali će von zabilj mene i sve vo ča se dogadjaj vokolo mene? a u svakem pismu ča si mi posla, san vidila da jednako pensamo i jednake brige imamo.

Nadalin moj! sad su mi toliko potrebna toga pisma, da hi čitan i da zabin na sve vo ča se dogadjaj vokolo mene. Ta Ti znaš, da se još nikad nis tužila, ma kad znan da jima nidi — nikih, ki na nas pensaju, još ču manje na to pomisljati, zač za zlin dojde dobro.

Sada ne čekam s zaprtim pismom, nego sve puštin i šnjin tečen h Lovri, da mi štije, kako

Politika

S u s a k, 2 aprila 1939. — Mnogi drže da je politika umjetnost, ali mi ćemo za politiku reći da je to samo vještina, koja se sastoji u odabirajući metoda, način i sistema kojima ljudi uredjuju svoj društveni život i na osnovu kojih jedna narodna zajednica iskazuje svoju privrednu, kulturnu i opću društvenu djelatnost. Iako ispravno shvatimo ulogu društvene politike, ako uzmemo u obzir da se tu radi o ustovima živila i o karakteru društvenog djelovanja u nekoj narodnoj zajednici, ako uvidimo da je tu u pitanju sadašnjost i budućnost ljudskog društva, onda ćemo se svakako složiti s mišljenjem, da je ispravno i korisno što se sve materijalne i duhovne tekovine čovječanstva podređuju političkoj djelatnosti. Politički momenti imaju danas presudan utjecaj na razvijajuću priliku u društvenom životu svih naroda i narodnih zajednica. Tako, je, zapravo, uvijek i bilo pa će tako uvijek i biti. Ali uprkos svemu tome, možemo postaviti konstataciju da je uloga politike u društvenom životu — obzirom na prošlost ljudskog društva — danas potencirana, jer politika i politički život nije više monopol pojedinaca. Nekada je u političkom životu bilo mjerodavno samo mišljenje raznih grofova i lordova, a danas u društvenoj politici uzimaju aktivanog učešta i najširi narodni slojevi, koji onda svojim političkim djelovanjem daju ton i karakter čitavom društvenom životu. U stvari, svi društveni slojevi su već odavna uvidjeli da im životni interesi imperativno nalažu da sve svoje snage stave u službu svoje političke misli.

I nacionalna misao je izrazito politički karakter. Kad je nacija ugrožena, nacionalna svijest ujedinjuje sve narodne elemente bez obzira na društvene slojeve i političku filozofiju koju isповijeda neka sredina, a kad je nacija zarobljena, kad su svi nacionalni elementi obespravljeni, zauzimaju ta nacionalna misao dominantnu ulogu u političkoj borbi za slobodu jedne nacionalne zajednice.

U našem slučaju dolazi u obzir upravo ovo posljednje, samo s tom razlikom, što naša nacionalna misao ne ujedinjuje interese raznih društvenih slojeva, jer danas u Istri samo jedan društveni sloj predstavlja naš narodni elemenat. Onaj koji je u Istri Hrvat taj može biti, uz neznačite iznimke, samo seljak, radnik ili ribar, pa radi toga ti seljaci, ribari i radnici predstavljaju jednu cjelinu u nacionalnom, kao i u socijalnom pogledu. A oslobođilačka borba našeg seljačkog elementa nije uslovljena samo nacionalnim, nego i socijalnim momentima. U stvari, postoji samo jedan naš jedinstveni narodni problem u kojem ne dolaze do izražaja razlike između nacionalne i socijalne strane naše borbe, jer je i nacionalno pitanje u svojoj bili socijalno. I radi toga su svi članovi naše uže narodne zajednice međusobno duhovno najneposrednije povezani, tako da kao cjelina sačinjavaju jedinstvenu političku formaciju, frontu nacionalnih i društvenih shvaćanja, čiji se program može odrediti sa, svega, par riječi i koja sva aktuelna pitanja današnjice posmatra s jednog jedinstvenog gledišta, s onog gledišta koji je specifičan čitavom hrvatskom seljačkom narodu. U nekoj političkoj ideologiji usredotočeno je sve ono što karakteriše društveni položaj, težnje i sudbini jedne skupine političkih sumišljenika. Radi toga političke ideologije poprimaju — često puta — i najizrazitije oblike religije. A pojedine političke misli imaju i svoje mučenike, svoje proroke i svoja božanstva. Ali jedan narod, koji je politički zreo, neće nikada svog političkog vodja uzvisiti na stepen božanstva. Efikasnost političkog djelovanja u nekoj zajednici ovisti — u prvom redu — o karakteru životnih interesa, o političkom i društvenom shvaćaju najširih narodnih masa, kao i o potencijalu društvene snage onih koji su ekonomski jači. Slikovljavaju se interesi i shvaćaju se fronte... I čitav svijet je danas podijeljen na takve ideološko-političke fronte, a omjer snaga pojedinih fronta inšcenira svaki društveni događaj. Tako se — onda — stvara historija.

Mi emigranti živimo i djelujemo u vrtlogu tih raznih političkih i ideoloških strasti, pa je — radi toga — taj politički život zahvaljuje i naše snage, — nas kao pojedince i čitavu našu emigrantsku zajednicu kao cjelinu. Ali naše političko djelovanje nije uslovljeno samo intenzivnom političkom djelatnošću naše okoline, nego kod toga dolaze u obzir i neki drugi, važniji momenti, jer naša emigracija ima i svoju specijalnu misiju koja se može oživotvoriti samo pozitivnim političkim, nacionalnim i društvenim djelovanjem sveukupne naše emigrantske javnosti. Iako ispitamo razloge koje su nas potakli da podjemo u emigraciju, moći ćemo vrlo lako zaključiti da smo mi politički emigranti. A djelatnost političke emigracije može se vršiti samo na polju društvene politike. Ali ima još nešto. Mi nismo pošli u emigraciju samo zato, jer smo se bojali osvete svog političkog neprijatelja, nego u prvom redu s namjerom, da ovdje politički djelujemo, da intenzivno sprovadimo u život program jedne zdrave i narodne emigrantske politike. U protivnom slučaju, naša emigracija ne bi uopće bila opravdana, bar ne s nacionalno-političkom gledišta.

Program naše emigrantske politike je svakom jasan. I svaki član naše emigrantske zajednice svjestan je svih svojih dužnosti, svoje odgovornosti i uloge koju su mu prilike dodijelile onim momentom, kad je postao emigrant. U našem slučaju bi riječima "emigrant" morala biti sinonim riječima "narodni borac", jer svaki onaj naš emigrant, koji — u isto vrijeme — nije i borac za visoke ideale našeg seljačkog naroda, odrekao se je, već i samim svojim držanjem, svoje zemlje i svojega naroda. Naši kod ku-

POŽAR V GROPADI ZAHTEVAL SMRTNO ŽRTEV

Gropada, aprila 1939. — Komaj teden dan je proteklo od velikega požara u Lokvi, pri katerem je prišel ob življenu osemdesetletni starček, paže moramo potročati o slični nesreći, ki je zadela to pot Gropado. Pretekli teden je iz neznanih vzrokov pričelo goreti na poslopju hšt. 11. Zaradi burje je postalo 15 stotov sena in druge krme takoj pljen plamenov. Celo poslopje je bilo takoj ovito u ogenj in tržaški gasilci, ki so takoj nato prišli, niso mogli ničesar rešiti. Omejiti so se morali samo zmanjšanje požara in so budno pazili, da se ne bi ogenj razširil še na ostala poslopja. Domačinom in gasilcem se je nudil pretresljiv prizor, ko je bila že vsa streha

v plamenu in ko se je pričekovalo da se celo leseno in goreče ogrodje vsak hip zruši. V tistem trenutku so prisotni videli, kateri je 28-letni Franc Gregorič tekel po gole strehi, hoteč se rešiti iz objema plamenov. Toda revež ni napravil niti par krovov, ko se je cela streha sesula z njim vred. Ta prizor je videlo samo nekoliko prisotnih in ostali so domnevali, da to ne bi moglo biti res. Ko pa so naslednjega dne pregledavali ruševine so na žalost prepričali, da je bilo res, kar so nekateri govorili. Med ogorki in kamenjem so našli že povsem zogljeno truplo ubogega Gregoriča.

Zdravniki pred sodiščem

Reka, april 1939. — Listi so prinesli kratko poročilo, da so se morali zagovarjati pred reškim sodiščem zaradi splava Marija Božič iz Opatije in trije zdravniki, imena katerih pa listi ne prinašajo. Državni tožilec je zahteval za vsakega dve leti in tri mesece zapora. Sodišče pa jih je oprostilo zaradi pomanjkanja dokazov.

Utonila v vodnjaku

Gorica, aprila 1939. — Pretekli teden se je v Biliču pri Renčah zgordila težka nesreča. 65-letna Marija Saunigova je iz vodnjaka zajemala vodo, koji je nenadoma postal slabo. Nagnila se je na nizek obzidek vodnjaka in padla preko njega v vodo. Prisotni so takoj pritekli na pomoč, pa je bilo že prepozno in brezuspešno. Po napornem delu so jo izvezli iz vode, toda njen truplo ni kazalo več znakov življenja.

30 let zapora

Gorica, aprila 1939. — Pretekli teden je bil pred porotnim sodiščem obsojen na 30 let zapora, 2500 lir denarne kazni in na 3 leta policijskega nadzora Vladimir Ličen, star 29 let, po poklicu mehanik, ki je bil krv umora karabinera Giovannia Melisa dne 27. marca preteklega leta v Gorici. O tem dogodku je tudi naš list svoječasno pisal. Ličen je ukral kol, pa so ga mimočuti zasačili, ujeli in predali omenjenemu karabinerju, ki ga je odvedel v karabinersko kasarno. Med potio se je posrečilo Ličenu pobegniti, toda karabinjer mu je bil takoj za petami in ga končno tudi ujel. Ko je videl Ličen, da je premagan, je izvlekel revolver in izstrelil na Melisa tri smrtnosne strele. Toda na svobodi je bil prav malo časa. Že 4. aprila so ga prijeli v Trstu in ga spravili pod kluč.

O žitu v Istri

Trst, aprila 1939. — Tudi v Istri kakor v vsei Italiji so morali kmetje takoj po žrtvi oddati vse žito, kolikor ga niso rabili za najnajveće domaće potrebe, posebnim zbiralnim uradom, ki so žito nakočili v velikih shrambah (silosih). Cena za odkup je bila razmeroma visoka, toda istriški kmetje so bili močno prikrajšani, kajti krajevni faktorji so jim odbili kar po 10%, češ da ima žito toliko drugih primes, od katerih ga je treba še čistiti. Dasi je bila ta tvrditev močno pretirana, so se moralni naši kmetje udati. Sedaj pa je prišlo na dan, zakaj so krajevni organi tako postopali. Iz žitnih zalog je namreč izginila večja količina žita, govorijo o kah 1500 stotov. Kot osumljence so aretrali skladničnike, toda ti so lahko dokazali svojo nedolžnost. Krvni so samo omenjeni organi, ki zavzemajo dokaj visoka mesta v fašistični hijsarhiji. Količino žita, ki ustrezava odbitku, katerega so zaračunalni naši kmetom, so kratkomalo pridržali zase in z njim na lastni račun raspolažali. Tako so opeharili ubogega kmeta in državo. Ker pa so na vodilnih mestih, ni o kakem postopanju proti njim niti govora.

te imaju svoje zadatke, koje su oni do sada vršili, u svakom slučaju, samo časno i uspešno. Mi smo tu zato, da manifestiramo težnje našeg narodnog elementa, da pred cijelim svijetom zastupamo njegove životne interese, da podržavamo i tražimo veze i prijatelje, te da na taj način stvaramo atmosferu koja bi omogućila poboljšanje postojećih prilika u kojima se, u ovom momenatu, nalazi naša uža narodna zajednica. Ali mi smo ovdje i zato da podržavamo i neprekidnu vezu između našeg neemigrantskog seljačkog naroda i čitave naše nacionalne zajednice. Ali ako ispravno

služimo našem seljačkom narodu u Istri, onda služimo i čitavu našu narodnu zajednicu.

Ali mi smo ovdje i zato da podržavamo i neprekidnu vezu između našeg neemigrantskog seljačkog naroda i čitave naše nacionalne zajednice. Posljedice te povezanosti mogu biti dalekosežne, i imat će svakako presudan utjecaj na budućnost naše zemlje i našega naroda, jer je naš element u Istri osuđen na propast u koliko se nadje odvojen od naše općenardne politike u našeg narodnog debla. I mi smo dužni da učinimo sve, kako bi ove veze između našeg naroda ovdje i našeg naroda dolje bile što postojanje i što čvrste. Ali te veze ne bi mogle biti postojane bez jedne izrazite nacionalno-političke pozadine. Ovu činjenicu moramo uzeti u obzir u onim slučajevima, kad želimo dati jedan zdrav ton našoj emigrantskoj politici, jer na smernice naše emigrantske politike mogu utjecati samo ovi faktori: — društveno shvaćanje, odnosno ideološko-političko opredjeljenje našeg narodnog elementa u Istri, kao i karakter političkih prilika u hrvatskoj narodnoj zajednici. U konkretnom slučaju, naša emigrantska politika mora imati karakter koji će je jasno obilježavati kao hrvatsku i kao seljačku

voditi politiku, koja bi bila u suprotnosti s interesima naše nacije, nego, naprotiv, mi smo dužni da sve svoje specijalne interese stavimo u službu životnim interesima cjelokupne naše nacionalne zajednice. Ali ako ispravno služimo našem seljačkom narodu u Istri, onda služimo i čitavu našu narodnu zajednicu. Ali mi smo ovdje i zato da podržavamo i neprekidnu vezu između našeg neemigrantskog seljačkog naroda i čitave naše nacionalne zajednice. Posljedice te povezanosti mogu biti dalekosežne, i imat će svakako presudan utjecaj na budućnost naše zemlje i našega naroda, jer je naš element u Istri osuđen na propast u koliko se nadje odvojen od naše općenardne politike u našeg narodnog debla. I mi smo dužni da učinimo sve, kako bi ove veze između našeg naroda ovdje i našeg naroda dolje bile što postojanje i što čvrste. Ali te veze ne bi mogle biti postojane bez jedne izrazite nacionalno-političke pozadine. Ovu činjenicu moramo uzeti u obzir u onim slučajevima, kad želimo dati jedan zdrav ton našoj emigrantskoj politici, jer na smernice naše emigrantske politike mogu utjecati samo ovi faktori: — društveno shvaćanje, odnosno ideološko-političko opredjeljenje našeg narodnog elementa u Istri, kao i karakter političkih prilika u hrvatskoj narodnoj zajednici. U konkretnom slučaju, naša emigrantska politika mora imati karakter koji će je jasno obilježavati kao hrvatsku i kao seljačku

Ni mi kao emigranti, a ni naša uža nacionalna zajednica, ne bi nikada smeli voditi politiku, koja bi bila u suprotnosti s interesima naše nacije, nego, naprotiv, mi smo dužni da sve svoje specijalne interese stavimo u službu životnim interesima cjelokupne naše nacionalne zajednice. Ali ako ispravno

služimo našem seljačkom narodu u Istri, onda služimo i čitavu našu narodnu zajednicu. Ali mi smo ovdje i zato da podržavamo i neprekidnu vezu između našeg neemigrantskog seljačkog naroda i čitave naše nacionalne zajednice. Posljedice te povezanosti mogu biti dalekosežne, i imat će svakako presudan utjecaj na budućnost naše zemlje i našega naroda, jer je naš element u Istri osuđen na propast u koliko se nadje odvojen od naše općenardne politike u našeg narodnog debla. I mi smo dužni da učinimo sve, kako bi ove veze između našeg naroda ovdje i našeg naroda dolje bile što postojanje i što čvrste. Ali te veze ne bi mogle biti postojane bez jedne izrazite nacionalno-političke pozadine. Ovu činjenicu moramo uzeti u obzir u onim slučajevima, kad želimo dati jedan zdrav ton našoj emigrantskoj politici, jer na smernice naše emigrantske politike mogu utjecati samo ovi faktori: — društveno shvaćanje, odnosno ideološko-političko opredjeljenje našeg narodnog elementa u Istri, kao i karakter političkih prilika u hrvatskoj narodnoj zajednici. U konkretnom slučaju, naša emigrantska politika mora imati karakter koji će je jasno obilježavati kao hrvatsku i kao seljačku

DROBIŽ

— Trst. — 41-letnega Viktora Kavčiča je stražnik ujel v času, ko je hotel pobegniti s nakradenimi stvarmi, katere je vzel v stanovanju Angele Vođopivec.

— Trst. — Pri dvoriščnih vratih je 75-letni Špedič Mihael prišel med steber in voz, ko je baš takrat zavozil v dvorišče in ga stisnij, tako da mu je zlomil nekaj reber.

— Trst. — Pri Repentabru se je zaletel avtomobil v steno, v katerem so sedeli Gvidon Jerko star 20 let, Ezio Alberti in 21-letni Bandelj Jakob, ki je šofiral. Da bi se izognil kolesariju, je Bandel napravil oster ovinek, kar pa je povzročilo, da se je avto zaletel v steno ob cesti. Alberti in Bandel sta zadobila lažje poškodbe, le Jenko je težje skupil, ker mu je počila lobanja in ima pretresene možgane.

— Trst. — Med družinami, ki so pride iz Tunisa v Italijo, se nahaja tudi 10 družin iz Trsta, ki so pretekli teden prišle nazaj iz Afrike v rodno mesto. Fašistične organizacije si prizadevajo, da jih spravijo na delo in k saslužku.

— Trst. — Vojak A. Spina, ki je pred nekaj meseci povoził z avtomobilom Katařino Vidrihovo, ki je dobila težke poškodbe po vsem telesu, je bil pred sodiščem oproščen, ker je dokazal, da ni kriv te nešreči.

— Trst. — V bolnišnico se je začekel 19-letni mehanik Kazimir Stepančič s številnimi poškodbami na rokah. Izjavil je, da so ga ranili v pretepu.

— Trst. — Z zlomljeno čeljustjo so pripeljali v bolnišnico 17-letnega pastirja Ivana Pezetiča iz Dan pri Lanišču. Povedal je da je padel s kolesa.

— Trst. — Angelo Čokovo iz Lonjera je podrl nerodni kolesar Zaradi lažjih poškodb je bila prepričena domaći negi.

— Trst. — Pri padcu je 13-letni Danilo Pertot zadel z glavo ob kamen tako nesrečno, da mu je oster kamen prebil oko. Poklicali so takoj rešilno postajo, ki je fanta odpeljala v bolnišnico. Zdravnik so izjavili, da je oko zgubljen.

— Trst. — 30-letnemu Silviju Možetiču je velika deska padla na glavo. Z obtolčeno glavo so ga odpeljali v bolnišnico, kjer bo ostal 15 dni.

— Trst. — Umrli so: Tavčer Ivan 54 let, Rudež Roman 28, Dan Rudolf 60, Skubic Josip 67, Živic Karel 70, Kovacev Nikolaj 60, Gliha vd. Winkler Franciška 78, Štok Stefan 81, Ipavec Anton 59, Križman por. Čak Ivana 45.

— Trst. — 55-letni Kapič Alfred, knjigovez, je padel na tla in se težje ranil na čelu. Prepeljali so ga v trž. bolnišnico.

— Trst. — V mreje je padel 45-letni Karl Benčič, ko mu je prišlo nenačoma slablo na pomolu Bersagli. Iz vode so ga izvlekli finančni stražniki.

DJELA NAŠE EMIGRACIJE

Društva se mijenjaju kao i pojedinci koji ih sačinjavaju. Ni naša emigracija ne može da izbjegne tome prirodne zakonu. Nije lako dati sliku naše emigracije danas, a još teže kakova je bila pri svom radjanju. Da se razumijemo: emigracija je posljana od Maribora do najneplodnijih predjela Makedonije i Južne Srbije. Ima nas sedamdesetak hiljada. I što je ta armija učinila kroz tih dvadeset godina? Za one preko i sebe ovđe? Je li se bar temeljito pripremila za rad ili se je rastvarala i gubila energije?

Prenešimo naše trsove odozgo nekamo u Bosnu, slabo će biti grožđe, još slabije vino. Seobom, ljudi mijenjaju uvjete za život i sredinu, prekida se kontinuitet i pokušava se prilagodjivanju novim prilikama koliko — toliko. Bezuvjetno su pripreme za rad jedan od najtežih poslova. Kada mašinerija kreće, ljudske ruke se nekako lakše ukapčaju u rad. I kad bi se mi bili spremali dvadeset godina za glavni dio poslova, to pripremanje bi prethodilo velikim uspjesima. A što se je dogadjalo? Misimo klipsali za dogadjajima i zbijanjem. Nesreća za nesrećom morale su da se survajaju na male ljude i narode, pa da se kod nas pokrene nešto pozitivno — — — Dokazom je naša emigracija u Zagrebu — — — Led je krenuo. Napetost i uzbinost u svijetu nije poštala ni naše redove. Nužno je morala da pokrene zdrave snage emigracije. Ona je pokazala veliku volju za rad. Neće da buduće generacije ukazuju prstom na jalovost onih koji su prethodili i zarili glave u pijesak daleko od toga da pokažu račune svojega nerada. Sakriti ne rađi i legitimaciju da ne izazovu reakciju zdravih dijelova i da mašina ne kreće. Tu devizu je trebalo stvarno ispisivati i dizati visoko, se vidi stvarno stanje pokreta. Čak i deklamacije su bile slabe i nezapažene. Govori, skupštine, konferencije, cirkulari, predbacivanja, nutarnje nesuglasice i trvenja; toliko karijera, toliko tuberkuloznih, toliko mrtvih. Zar je to slika? Je li to sve? Sieme za budući veliki potpust? Daleko od toga. »Sve ovisi o situaciji...«, čuje se ozbiljno i znalačko obrazlaganje pojedinaca. Okreni se poslije toga na drugu stranu i spavaj mirno dalje dok ti izvana ne dođe »ono što svi očekuju«, »što će biti nužna posljedica razvoja međunarodne situacije...«

Dugo čekamo da neko dade kritičnu ocjenu našega stana i naših snaga. Da se prebrojimo i raspodijelimo alat. I onda upozorenje: »Čuvajte lijepo ruke, da se ko ne ozlijedi, da ne bude žrtava!« Možda bi htjeli još i radniku dati rukavice da ne dobije žuljeve. Pa makar ih i sam platio (rukavice, razumije se). I onako je lako odbiti. Pa to je u dnevnoj praksi.

Konačno: nastaje čas kada se diju koprene i maske, kada se mjeri snaga. Znak je stvarne snage otkruti pogreške, jer je to uvjet da se one mogu ukloniti. Gdje je prije počelo? Teško je to kazati: da li u našem društvu u Zagrebu, Brodu, na Sušaku, u Beogradu. Ne ćemo se otinati za lovorikama, jer je to daleko od svrlje. Važno je to, da pronadiemo bolest, da bi joj našli lijek. Glavno je da ustanovimo dijagnozu. A liječiti ćemo bolesnika skupno, odlučni, združeni i složni. To je cement za velike gradjevine. Njima odgovaraju velike žrtve. Kad je nameću, primamo ih. Upravo stoga jer hoćemo živjeti.

Zagreb, pred Uskrs 1939. Ivančina

—:-:

MANJINSKA ŠTAMPA U VOJVODINI

Njemačka i madžarska narodna manjina je, van svake sumnje, svjesna ogromne važnosti javne riječi, štampe, u ostvarivanju svojih ciljeva. Obje manjine obraćaju štampi veliku pažnju, tako da je manjinska štampa u Jugoslaviji veoma razvijena, a manjinski listovi mnogobrojni. Madžari u Vojvodini imaju četiri dnevna lista: »Regeli Ulsag« (Novi Sad), »Uj Hrek« (Subotica) i »Hirad« (Petrovgrad). Nijemci imaju dva dnevna lista: »Deutsches Volksblatt« i »Deutsche Zeitung« u Novom Žadu (večernje izdanje »Deutsches Volksblatt«). Mimo toga interes madžarske manjine u Vojvodini zastupa trideset nedjeljnih i mesečnih listova, a njemačke četrdeset. Osim u Vojvodini imaju Nijemci svoje listove u Hrvatskoj i Sloveniji (Osijeku, Zagrebu, Kočeviu itd.) tako da se broj manjinskih listova u Jugoslaviji kreće oko osamdeset.

VELIKA TIHOTAPSKA AFERA

Pošto je, marca 1939. Kakor piše tržaški »Piccolo«, so oblasti, že zopet zasledile novo tihotapsko afero, v kateri so tihotapci, kakor pravi list, na prav diplomatski način znali prikrivati tihotapstvo lesa iz Jugoslavije v Italijo. Ko je tako pred nedavnim časom prispeval večja količina lesa čez mejo, so obmejne oblasti podvzele vse mere, da ugotovijo, če se je transakcija v pravilnosti izvršila, ki se je zdele na prvi pogled precej sumljiva. Po poročilih in ovaduhih je prišlo oblastem na uho, da na tisoče debel prihaja čez mejo opremljeno z vsemi potrebnimi dokumenti kot tranzitno blago. Les prodaja tvrdkam v notranjost Italije in carinske oblasti so dosedaj debla označevali s carinskimi oznakami ter še s posebnimi konvencionalnimi znaki. Zaradi tega so se pritoževali vsi dvolastniki in so proti temu zelo oštrot protestirali. Osebno pa so bili prizadeti, ko so nastopile sankcije in ko je bil promet zaprt. Italijanskim oblastem se je tedaj zdele marsikaj sumljivo. Da bi si odpomogli, so lastniki gozdrov v obmejnem kraju pregledali vse dogovore med Italijo in Jugoslavijo, ki se nanašajo na promet z lesom in so tako na veliko iznenadno italijanskih oblasti po »diplomatskih« poti, kakor piše tržaški list, resili zadevo v svoj prid. Iz pozabljenja (menda za tamkajšnje oblasti) so oteli pozabljeno klavzulo v nekem starem oboje-stranskem dogovoru med Italijo in Jugoslavijo, ki pravi med drugim, da je posestnikom v obmejnem pasu, ki ima gozdove, v katere ne peljejo z italijanske strani nobene ceste, dovoljeno, da prepelje svoj les po določenih predhodih v Jugoslavijo, odkoder ga potem po železnici ali po većih cestah zopet spravijo v Italijo, ne da bi za to plačali

carine in drugih dajatev. Italijanske oblasti so seveda morale ugoditi njihovim upravičenim zahtevam in zopet dovoliti uvoz lesa, ki je bil sicer iz gozdrov v Italijanskem obmejnem pasu, pa se je moral zaradi slabih oz. ugodnejših prometnih sredstev prepeljali v Jugoslavijo in šele potem zopet v Italijo. Toda Italijanskim oblastem se je vseeno malo čudno zdele odkod tolike množine lesa. Ker niso mogli ničesar ugotoviti pri transportu in nobeno poverbo, ni jim ostalo drugega, kakor se podati v gozdcev in s težko muko prešteti, koliko debel je v teh gozdrov. Po dolgih računih so začudeno ugotovili, da je število debel izvoženih v Italijo, znatno prekašalo število onih, ki so jih prešteli in da prekašajo tudi število italijanske zone skupaj. Torej če bi posekli vse te gozdove, ki jih imajo na italijanski strani, bi že zdavnata ne bilo niti drevesa več. Toda ti gozdovi še stojijo in so skoro neizsekani. Zaradi tega oblasti obtožujejo, da je les prihajal iz drugih krajev Jugoslavije, kar se je baje ugotovilo. Italijanske oblasti so po svojih računih izračunale, da je bilo na ta način vtihotapljivih v Italijo nič manj kakor 222.838 debel!

Zaradi tega prestopka je obtožena cela vrsta jugoslovenskih dvolastnikov, ki se bodo morali zagovarjati pred italijanskim sodiščem zaradi tihotapstva. To so: Vito Kaš iz Rakeka, Henrik Leban iz Postojne, Ivan Martinčič iz Postojne, Gregor Tršar iz Logatca. Zaradi sodelovanja se bodo morali zagovarjati: Anton Drmota, Vincenc Kunstelj, Franc Kunstelj, Viktor Senica, Ignac Rus, Avgust Maček, Hubert Vouk, Andrej Devjek, Franc Kornič, Adolf Kar in Anton Roje.

VAŽNA EMIGRANTSKA STATISTIKA

Statistični odsek zvezne emigrantских društav, je za kongres, ki bi se moral vrstiti lanskem letu, izdal obširno poročilo na 34 tipkanih straneh. To poročilo je opremljeno večinoma s tabelami, ki so ne samo zanimive, ampak za vso našo organizirano emigracijo, izredno važne. Že korak sam, da se sestavi statistika o vsem emigrantskem življenju, je važen. Vendar pa se mi zdi, da je ta statistika, ki so jo prejela predvsem vsa društva, našla pre malo zanimanja med članstvom in da je našla najbrže svoj kot v arhivu, ne da bi jo ta ali oni preštudirali, in o njem poročali bodisi na društvenem sestanku ali pa na odborovih sejih. V par vrsticah poudariti vse, kar bi hotel, je težko. Hotel bi se le sklicevati na slednjo pripomoček, da bi moral društvo o takoj važni organizacijski zadeli govoriti in razpravljati kolikor se da obširneje. Za vsa društva je namreč objavljena statistika nekako spričevalo, v katerem se kaže njih delo in njihova zavednost kot članic neke višje organizacije. Kot nekaka slabocenca se more n. pr. smatrati za posamezno društvo črtica, ki je zarisana v posameznom statističnem predelu. Ta kaže, da društvo ni izpolnilo niti v tej stvari popolnoma svoje dolžnosti in nudilo zbiratljivo popolnega materijala. Če so, obišči društvo statistiko natancno pregledala, bi brez dvoma v bodoči popravila ta svoj nedostatek. Ves materijal, ki ga nudi ta statistika pa je zelo važen tudi za bodočnost, ko se bo pisala zgodovina emigracije. V tem oziru pa bi bila naloga društev poskrbeti, da se vse napake in nedostatki, kolikor se dajo, popravijo in statistike čim bolj približajo resničnemu stanju. Vse to pa bi se dalo doseči le, če bi posamezne organizacije vzele resno v pretres statistike in o vsem obvezale odsek, ki je prevezel tako važno in težko nalogo. Tudi v listu bi se moral o tej govoriti in razpravljati.

»Mi ne možemo nikada dopustiti, da mladi Talijani imaju i izvršuju dvije vjere: jednu fašističku i jednu katoličku. Čovjek može biti ili fašist ili katolik.«

»REGIME FASCISTA«, ROMA.

IVAN BOSTJANČIĆ:

VEČER NA VOLOSKEN

Z večer seni prekriju sive škaline. Po njimi pasa žena i kriči na decu, ka se igraju pod marunon, na pijace. Kuće postaju se siveje, ma jedra bark s porta se zabele, zazibju se i počivaju na more va tišine večernje bonace.

S puneštri vise stomanje i modre kalchte krate škuj i ki pijani barkajol meri kantune, zibje se i boga prekune. Na prage sede starci, sako toliko se ki od njih pomakne i ko mu se pipa ugasi debelo pred sobun pjune.

S Reki prihaja večernji vapor. Sto crjeni lampi gori, prihajaju se bliže i još malo pa će vatori koštati. Fakini po porte teču, da brže cimur s kraja čapaju, aš ki zna ko neće ki nemu furešt ovdeka skrat.

Pa onput se javja ura s turna nad celen kraje. Krovi se začrne i miće puneštre va mrake crjeno blišće. Škaline su tihe, va mrake siveh kuć z seni su prekrite i po njimi još samo bose noge kasnega otroka beže.

JURINA I FRANINA

Jurina: Ča ti se para, Jure, lipo se ta svit tombuliva.

Jurina: A lipo, vero!

Franina: Najprvo daj mi da si uzmem uvo ča param da je moje, pak pokle i uno ča je moje i ča je toje.

Jurina: To je diboto tako, kakoj da bi ki meni zvadija najprvo kureti i reka da je njegov, pak pokle šiljar i bravreke, i ustali bi mi samo upanki!

Franina: Ala, krv moja, ta svit je rivat biti priz vire! Ko mi ne daš uno ča mi se para da je moje — tući se! To tako nisu delevali janka uni starli ljudi jedanput ča su ovce kredevali pol nas!

Jurina: Tući se: A porka ladonja, ki isče barfu bi tribe da je i dobije. To ti je kakoj uno kad je u ošteriji poli Marije Šporke je li Tomine u Vodnjenu niki se pokaziva muškardin dama ni nidan ravan i z svakim bi se bija tuka, maha z digeton uokoli i »porko uvo, porko uno, ninega niman strah«.

Franina: I najzad se he je našlo nikoliko, su ti ga lipo hitili van z ošterije, skopunali ga i striskali, pak su ga poslali doma da se tuče z sojima breki ko će.

Jurina: Tako bi bilo tribe vajk učiniti...

Franina: Pa da — magari da ti dođu i s krunom svetoga Stipana.

Jurina: Ma ča se on ni bija utopija u moru?

Franina: Ne uno je bija Šent Ištvan ča ga talijanski kajić bija profonda.

Jurina: Ja san para da je to svejeno i vajk mi se štravidi da će i njih jedanput zala bo dopasti.

Franina: A goru da je Čenbrlič počea mahati napro z lunbrijon, forši će ča i biti. Samo znaš, lunbrija i digeta ne gredu skupa!

Jurina: Kako bilo, brižan ti je uni, moj Frane, kemu drugi pamet sole, bija to čovik je li narod, a pali nas su vajk gorili: Ko ćeš viditi ki ti je pravi preteja, ga je tribe spoznati u največoj potribi, a z lipima besidami se unin z digetami ne more niš dopovidati.

Franina: Ma, lipa krv moja od besid dođe do dila a ti z digetami bi mogli biti mirniji aš jedanput bi i oni mogli dobiti patapade kako su ju bili dobiti!

Jurina: Amen Bože! Frane moj, uslišila ti se ča prvo, to bolje. Daj Bože da bismo i ja i ti svi naš brižan svit imali klitu liplji Vazan...

PREDAVANJE O BALOTI

Sušak, aprila 1939. — Nedavno je Udruženje djaka Drž. trž. akademije u Sušaku priredilo jedno uspješno predavanje o temi: »Mate Balota i čakavská literika«, u kojem je predavač svestrano obuhvatio Balotin književni rad i u vezi s time istaknuo vitalnost naše čakavské riječi.

—:-:

JOŽE MAVRENČIČ ŠESTDESETLETNIK

Maribor, 30 marca 1939. Pred dvemi tedni je praznoval šestdesetletnico življena naš rojak Jože Mavrenčič, posestnik in trgovac v Mariboru. Po rodu je Bric in sicer iz Biljane, kjer je pred šestim desetletjem zagledal luč sveta. Služil je kot poštni uradnik v Trstu, a povojni se je preselil v obmejni Maribor, kjer si je uređil novi dom. Tako tam preko kakor tudi v emigraciji se je naš rojak pridinio in z vremenu udejstvoval in deloval v vseh naših in drugih nacionalnih društvin. Jubilantu želimo še mnogo srečnila let!

—:-:

»ATESIA AUGUSTEA«

Ob priliki dvajsetletnice ustanovitve fašistov so pričeli izdajati v Boznu na Južnem Tirolskem novo revilo, ki nosi ime »Atesia Augustea«. Revilo je pokrenil prosvetni minister s podporo ministrskega predsednika. Ureja jo prefekt v Boznu Giuseppe Mastromattei. Za prvo številko je sam Mussolini prispeval nekaj pozdravnih besedi, kakor tudi prosvetni minister. Revilo ima namen povdarjati italijanstvo Južne Tirolske.

**PRETSTAVNICI DRUŠTVA »ISTRÀ«
KOD DRA. MAČKA**

DR. V. MAČEK

Kao što je već bilo objavljeno, glavna godišnja skupština društva »Istra« u Zagrebu bila je jednoglasno zaključila da se pošalje deputacija vodji hrvatskoga naroda dru. V. Mačku da ga informira o prilikama članova, te da mu predlaže rezoluciju izglasana na skupštini u kojoj se podvlači da društvo »Istra« u Zagrebu polazi u svome radu sa činjenice da su istarski Hrvati dio hrvatskoga naroda i da je prema tome članovima društva »Istra« mjesto u redovima hrvatskoga naroda.

Dr. V. Maček primio je deputaciju u svome stanu i polit. kancelariji H. S. S. na Prilazu. U deputaciji su bili predsednik društva Dinko Brumnić, oba podpredsednika Franjo Debeve i dr. Ante Frlić, tajnik dr. Vjekoslav Bratulic i član odbora Tone Peruško. Dr. V. Maček je primio deputaciju i zadražao se s njima u razgovoru interesirajući se za prilike emigracije u Zagreb. U dalnjem razgovoru je dr. V. Maček podvukao da mu je Istra poznata, jer je za vrijeme rata služio u Istri, pa je spomenuo i razna mesta u kojima je tada bio (Smoljanci, Sošići, Fažana itd.).

Taj posjet delegata društva »Istra« zabilježila je sva zagrebačka štampa. (Mi donosimo vijest sa zakašnjenjem iz razloga što naš list nije izašao prošlog tjedna).

-:-

Iz Istarskog akademskog kluba

Naš klub dobio je za potrebe i siromašne svoje članove ove pomoći: N. N. iz Amerike preko gdje Mary Vidošić 1 dollar i pol. Ante Zenić, vlasnik restauracije, Zagreb, 100.— dinara. Društvo »Istra« Split 100.— dinara. — Cijenjenim darovateljima uprava kluba najlepše zahvaljuje. Odbor.

-:-

IZLET OMLADINSKE SEKCije

Na uskršnji ponедeljak O. S. priredjuje izlet na Ponikve i bližu okolicu. Sastanak je na Črnomercu u 7 sati u jutro na samoj mitnici.

Pozivaju se svi članovi i prijatelji da prisustvuju u što većem broju. Pošto nije daleko, može se i djecu povesti.

Odbor.

MOLBA ZA POMOĆ

Vitulić Marija, rodom iz Vidulini kod Žminja nedavno je umrla i ostavila šestero djece od 2—12 godina. Muž je samo povremeno zaposlen kao radnik, pa moli ovim putem pripomoći za svoju djecu. Eventualne doprinose poslati na društvo »Istra« — Zagreb. Žerjaviceva 7.

ZBORNICA FAŠJEV IN KORPORACIJ

Že po volilinem zakonu, ki je stopil v veljavo leta 1929, so italijanski državljanini dejansko izgubili volilno pravico, ostala jim je tedaj samo še glasovalna pravica. Kajti po tem zakonu niso imeli možnosti, ne kot posamezniki ne kot skupine postavljati kandidate ali kandidatne liste, temveč so smeli samo glasovati za edino listo, ki jo je predlagal Veliki fašistični svet. Formalno so imeli sicer pravico, to listo sprejeti ali odkloniti, praktično pa se je tudi ta pravica izražala, kot gola pritrđitev. Sedaj pa so prišli še ob to glasovalno pravico.

14. februarja letos je italijanski uradni list objavil zakon od 19. januarja 1939, s katerim se je ustanovila Zbornica fašjev in korporacij. Odslej bosta imela ta zbornica in senat zakonodajno pravico.

Novo zbornico bodo tvorili člani fašistične sveta in člani sveta korporacij. Izključeni so samo oni, ki so že ali se-natorji ali člani Italijanske akademije.

V fašističnem svetu so poleg vodje Mussolinija tajnik fašistične stranke, člani Velikega fašističnega sveta, člani direktorja, strankini inšpektorji in federalni (pokrajinski) tajniki. Korporacije pa bodo zastopani člani osrednjega korporativnega odbora, v katerem se ministri in državni podtajniki ter predsedniki konfederacij, in zastopniki stranke in raznih panog v posameznih korporacijah.

VIJESTI IZ ORGANIZACIJA

SKUPŠTINA »ISTRÀ« U SLAV. BRODU

U nedelju 12. marta o. g. održana je XII glavna godišnja skupština društva »Istra« u Slav. Brodu, te su se usprkos lošem vremenu koje je vladalo čitav dan sakupili članovi i članice u zakazano vrijeme.

Pretsednik: Benazić Viktor otvorio je skupštinu pozdravnim govorom i osvrnuo se na rad društva koji je bio opsežan u minuloj godini, a istaknuo je i to da je naš tajnik kao manuelni radnik vršio svoju dužnost bez prigovora i na zadovoljstvo članstva, a isto tako i blagajnik.

Zatim je tajnik Kos Mijo podnio svoj izvještaj i izvještaj o radu ženske sekcije, koji je bio vrlo aktivan.

Blagajnik Dajčić Alojz prikazao je novčano poslovanje za minulu godinu.

Nakon podnešenog izvještaja nadzornog odbora podijeljena je starom odboru razrješnica, te je izabrana nova uprava sa dosadašnjim pretsednikom Benazićem Viktorom. Pretsednik je proglašen nova društvena pravila, koja je skupština jednoglasno primila.

Uprava se konstituisala ovako:

Pretsednik: Benazić Viktor.

Potpripretednik: Iveša Martin.

Tajnik: Kos Mijo.

Blagajnik: Dajčić Alojz.

Odbornici: Čop Zvonimir, Juršić

Maks, Franetić Rudolf, Zamjenici:

Kos Ivan, Defar Dušan, Udovčić Franjo.

Nadzorni odbor: Luin Mirko, Defar Antun, Štefanec Celestin.

Časni sud: Šušteršić Ljudevit,

Fabijan Simo, Burić Martin.

IZ DRUŠTVA »ISTRÀ« U OSIJEKU

Osijek, 29. ožujka. — Prosvjetno i potporno društvo »Istra« u Osijeku pod vodstvom nedavno izabrane uprave, razvilo je lijeplj i uspiješan rad. Tako je osnovana nedjeljna čitaonica, koja je brojno posjećivana u društvenim prostorijama napose od siromašnijih članova iz obližnje hrvatsko-istarske kolonije u selu Adolfovcu, pa im je tako omogućeno bar jednom u sedmici da čitaju novine.

Upozoravaju se svi članovi »Istre«, kao i oni još nijesu članovi a žive u Osijeku ili okolici, da mogu dobiti sva obavještenja o svim pitanjima koja ih interesiraju u društvenim prostorijama u Osijeku I, Jegerova ul. 2, II kat, svake nedelje od 10—11 sati prije dopne. M.

Zahvala društva

Za izgradnju Istarskoga doma bana M. Laginje darovali su gg.: Bančić Šime 50.— din, Društvo »Soča« Celje 300.— din, Društvo »Istra« Osijek 500.— din, Cvečić Edo 22 din, N. N. 20 din, Damianić Blaž 20.— din, Prodan Ivan 42.— din, Finderle Šime 30.— din, Križ Lacko 100.— din, Lacko Slavko 100.— din, Lazarčić Josip 20.— din, Dr. Senečić Dragutin 100.— din, Sovdat Nikolina 50.— din, Aleksander S. D. 400.— din, Treven Viktor 12.— din, Milošić Ante 100.— din. Plemenitim darovateljima najtoplje se zahvaljuje — Odbor.

RAD JUGOSLOVENSKE MATICE U ZAGREBU

Zagreb, april 1939. — Još uvijek nasi ljudi odanje dolaze ovamo, jer ne mogu da ostanu na svojoj rodnoj gradi. Kada dođu u Jugoslaviju, obraćaju se raznim emigrantskim organizacijama i Jugoslovenskoj matici, da im budu u pomoći u moralnim i materijalnim potrebama.

Ovime donašamo kratak izvještaj o radu Jugoslovenske Matice u Zagrebu kroz godinu 1938.

Godine 1938 obratilo se je u svojim potrebama za moralnu i materijalnu pomoći u svemu 193 novih istarskih emigranata. Od tih je došlo u Jugoslaviju 1938 godine 76, a prijašnji godina 117, ali koji su se obratili Jugosl. Matici u svojim potrebama za prvi put tekar godine 1938.

Iz Istra ih je došlo 111, iz Trsta 11. iz Gorice 3, iz Rijeke i Zadra 8, iz ostalih naših krajeva 60. Po zanimanju su najviše radnici (46), zatim kućanice (21), djaci (14), krojači i krojačice (11), priv. činovnici (16), trgovci i trg. pomoćnici (8), djeca (8), raznovrsnih zvanja 69 (po 1, 2, 3 do 4 raznih zvanja).

To su samo novi emigranti, to jest oni koji su došli prošle godine tražiti materijalne ili materijalne pomoći prvi put, dokim se stari emigrantima — koji su se već i prije obraćali Jugoslovenskoj Matici — niti broja ne zna. I Jugoslovenska Matica svima je, koliko je samo bilo moguće, izšla ususret.

Godine 1938. podijelila je 283 novčane potpore, u živežnim namirnicama i drugim potrepštinama uz obilnu pomoći Ženske sekcije Jugoslovenske Matice u Zagrebu u zajednici s društvom »Istra« pomoglo se osobito u Uskru i Božiću oko stotinu siromašnih istarskih porodica. Novi nezaposleni emigranti dobivaju po nekoliko dana na teret Jugoslovenske Matice ručak kod »Prehrane«, koja nam u tom pogledu ide vanredno na ruku i daje dapače i sama besplatno mnogima hrana o podne. Na tome budi joj izražena topla hvala i ovim putem.

Kroz godinu 1938 izdalо se je 1468 raz-

nih uvjerenja za sve moguće potrebe: dozvole boravka i uposlenja, državljanstvo, obrtnice, preporuka za zaposlenja i t. d. Napravilo se je nebrojeno molba za boravak, državljanstvo; druge potrebe. Uočljive preporuke odbornici su se i lično zauzimali za našu braću onkraj granice u svim njihovim potrebama, u kojima su se obraćali na ovu ustanovu.

U našem su nas radu podupirale naše Podružnice i Povjereništva, a od svih najviše Ženska sekcija Jugoslovenske Matice u Zagreb u.

Od 20 podružnica i povjereništva Jugosl. Matice poduprile su nas novčanim doprinosima: Crikvenica 108.— Din, Čakovec 1500.— Din, Karlovac 104.50 Din, Kastav 1000.— Din, Oroslavje 150.— Din, Osijek 1500.— Din, Zagreb, Ž. s. Jug. Matice 8.200.— Din, Ukupno 14.562.50 dinara.

Uz to nekoje podružnice i povjereništva pomogla su nas u našem radu raspačavanjem naših reklamnih i propagandističkih kalendara i uz to radeći na svome području u smislu ciljeva Jugosl. Matice.

Jugoslovenska Matica imade nekoliko dobrrotvora, koji se u svakoj prilici i radosnoj i žalosnoj sjećaju svojim doprinosima svoje patničke braće. Hvala im!

Godine 1938 podijelili smo 1514 raznih knjiga našoj braći, koja nas mole hrvatskih knjiga, i mi svim tim molbama izlazimo, koliko je samo moguće ususret. Ta se akcija nastavlja i ove godine.

Rad Jugoslovenske Matice je eminentno kulturno-socijalan. Taj je rad i narodno-humanitarni, bez i trukna političke primjene. U ovom općenarodnom obrambenom društvu ima mesta svakom Hrvatu, Srbinu i Slovencu jer ideja Jugoslovenske Matice mora da bude zajednička svakome koji voli svoju domovinu, koji ima srca i osjećaja za svoju jednokrvnu braću, koja žive u tako teškim prilikama da se nikako ne smijemo oglušiti njihovom vapaju.

»Mal položi dar Domu na oltar!«

Glasuje se vedno javno.

Zakonski načrti za druge predmete se predlagajo u obravnavo omenjenim zakonodajnim komisijam in senatu. — Odobreno besedilo zakona se izroča načelniku vlade, ki ga nato predloži kralju v podpis.

V času vojne ali nujne potrebe finančnega ali davčnega značaja se izdaju kraljevi ukazi brez prehodnega odborenja s strani zakonodajnih komisij ali senata. Isto velja tudi za primer, če prijedloga komisija ne izpolni svoje dolžnosti v določenem roku (namreč v roku enega meseca, ki ga pa sme načelnik vlade podaljšati).

Korporativne norme, ki jih izdelujejo posamezne korporacije, kakor kolektivni ekonomski dogovori, sklenjeni med prizadetimi organizacijami, se smejijo po sodbi načelnika vlade predložiti v pregled pristojni zakonodajni komisiji. Če ta predloga izpremembe ali dodatke, se prepusti odobritev zborničnemu plenumu. Končno besedilo se predloži načelniku vlade, ki ga izda kot svoj dekret.

S kraljevim ukazom od 2. marca tega leta je bila preprijava zbornica razpuščena in sta bili nova zbornica fašjev in korporacij ne bodo imeli Slovenci in Hrvatje nobenega zastopnika. dasi bi po svojem številu moralni imati pravico najmanj do devet svetovalcev.

GLAVNA GODIŠNJA SKUPŠTINA DRUŠTVA »ISTRÀ-TRST-GORICA« U BEOGRADU

Beograd, 28 marta. U nedelju, dne 26 marta održana je glavna godišnja skupština društva »Istra-Trst-Gorica« u Beogradu. Skupštini je prisustvovalo mnogočlanstvo, koje je laslalo govor pretdsjednika, te izvještaje tajnika, blagajnika i Omladinske sekcije.

Prema izvještaju rad u prošloj poslovnoj godini bio je uspiješan, premda zbog opravdanih razloga udruženje nije moglo da djeluje u pravcu, u kojem bi se željelo, vec je bilo ograničeno na socijalno-humanitarno i unutrašnje kulturno-prosvjetno djelovanje. U toku prošle poslovne godine naročito se vodilo mnogo računa o zbrinjavanju naših brojnih sunarodnjaka, koji su ostali bez sredstava i bili tako prisiljeni, da se obrate udruženju za pomoć.

Na kulturno-prosvjetnom polju većim dijelom radili su naši omladinci, koji su priredjivali sastanke, »usmene novine« i predavanja i u ovom svojem radu imali mnogo uspjeha što se moglo i primjetiti u samom izvještaju Omladinske sekcije.

Nakon razrješnice koja je dana staroj upravi, biran je novi upravni odbor u kojem su ušli sa neznačnim promjenama svi članovi bivšega odbora.

Skupština je protekla u najlepšem redu, što je jedan dokaz da je bivši upravni odbor savjesno i uspiješno vodio udruženje u prošloj poslovnoj godini. Skupštini je prisustvovao i pretstavnik Saveza, koji je tom prilikom pozdravio prisutne i zaželio uspiješan rad u idućoj godini.

NOVA UPRAVA DRUŠTVA »ISTRÀ« U SUŠAKU.

Sušak, april 1939. — Glavna redovita skupština održana 12. marta 1939 odobrila je izvještaje društvenih funkcionera, te upravnim i nadzornom odboru dala razrešnicu. Kako se na toj skupštini nije dospjelo izabrati novu društvenu upravu, to je skupština nastavljena dana 26. III. o. g.

**SA SASTANKA
BIVŠIH ARSENALSKIH RADNIKA**

28 III sastalo se u prostorijama društva „Istra“ u Zagrebu oko 30 bivših arsenalskih radnika. Imade ih još mnogo više u Zagrebu, ali svi nisu mogli prisustvovati sastanku. Razlog se može navesti, jer se oni može zaključiti po onima koji su prisustvovali. To su pretežno stara ispaćena lica, pogrbljena ledja, koje je neimaština — gotovo utukla, sada pod stare dane, a da su prethodno svu svoju energiju ostavili u puljskom arsenalu kroz trideset i trideset i pet godina svoga rada, plaćajući istovremeno i penzije fondove kroz cijelo vrijeme svog službovanja, a danas im to neće da priznaju mjerodavni faktori i ako zato imade pisanih dokaza po kojima im je pravo na mirovinu pripada. Došli su iz krajnje periferije grada u nađi da će čuti možda povoljno rješenje koje se provlači iz godine u godinu, iz mjeseca u mjesec. Nekoji nisu mogli doći, ne zato što su moguće bili spriječeni, nego jednostavno zato što im je daleko u grad, a njihove slabe staračke noge ne mogu ih nositi par kilometara.

Imade ih medju njima i onih, koje danonice vidimo na zagrebačkim ulicama sa metlom u ruci, da si zasluge onaj minimum za održanje golog života sebi i svojoj ženi. Imade i takovih koji po zagrebačkim uglovima prodaju novine i to sve zato, jer se od 1931 godine vuče rješenje penzije i priznavanje godina službe ovim radnicima.

Mnoge su se akcije poduzele, mnoge molbe razaslane. Svada shvaćaju opravdanost, ali ih nitko ne riješava. Spisi cirkuliraju od jednog do drugog resornog ministra neriješeni.

Stari radnici koji stoje pred grobom, otslužili su od 15 do 35 godina u arsenalu i bili efektivni, imali pravo na opskrbu po propisima radničkog pravilnika od 1909 godine, ali ova stečena prava im ne priznaje nitko.

Jedan dio ovih radnika, nakon sloma Austro-Ugarske, nastavio je službu i u rešoru Ministarstva saobraćaja, ali nj ovdje im godine provedene u austrougarskom arsenalu ne priznavaju, a starije ne primaju ni u penzioni fond, premda kaže izričito član 6 Saint-Germainskog ugovora da se godine provedene u državnoj službi Austro-Ugarske imaju uračunati kod nastupa u državnu službu bilo koje države naslijednice za penziju i unapredje.

Mnogi su od ovih radnika već izbačeni iz službe zbog prekoraćenja starosti od 60 godina, bez ikakve mirovine, a nekoj sa malom mirovinom za provedene godine kod državne željeznice, od koje se ne može ni stan platiti.

Da im se prizna sprovedene godine u službi arsenala nisu potrebna nikakva izvanredna finansijska sredstva, nj posebni pravilnici, već treba priznati opravdanost stvari i na osnovu već postojećih zakonskih ovlaštenja ispraviti tu nepravdu.

Jedna se deputacija spremila ovih dana do ministra saobraćaja da pospieši navedeno rješenje, jer je uvjerenja da će mjerodavni faktori uvidjeti opravdanost zahtjeva bivših arsenalskih radnika. — J. G.

IZLET U ISTRU

Sušak, 2 aprila 1939. Drž. trg. akademija u Sušaku priredila je 29 proš. mjes. jednodnevni izlet u Istru, u kojem je uzelo učešće oko stotinu učenika i učenica ove škole. Izletnici su krenuli preko Rijeke na Plomin i Čepićko Jezero, gdje su pregledali razne tehničke naprave i instalacije koje se odnose na isušivanje tog jezera, a upoznali su se i sa stvarnim posljedicama takvog rada, jer su videći jedan novi prostor, na kojem je danas najefikasnije oživotvorena racionalna agrikultura djelatnost doseljenog elementa, a koji je, do nedavna, ležao pod vodom pa kao takav nije koristio ni domaćem stanovništvu. Dalje su izletnici proputovali kroz Labin i u Poreč, gdje su ih fašistički omladinci vrlo lijepo dočekali. Iz Poreča su se vratili na Sušak, preko Pazina i Plomina. U Krapnu su također htjeli pogledati tamošnje ugljenokope, ali im ju molba, koju su u tu svrhu uputili resornom ministarstvu, bila odbijena. Učenici trgovачke akademije bili su oduševljeni ovim izletom, i duboko ih se je dojmila Istra koja po pričanju izletnika — na svakom koraku manifestira svoj autohton narodni karakter. Povodom toga, moramo još napomenuti da oni učenici, koji su rođeni u Istri, nisu mogli prisustvovati toj ekskurziji. (i)

IZ UPRAVE

Podgornik Franc, učitelj, Leskovec. Preplatu ste platili do 1. VIII. 1938. — Dr. D. Erman, Osijek. Sa zadnjim iznosom podmirena je preplata do 15. I. 1939. — Tominić Albert, Baška. Vaša je preplata plaćena do 1. VII. 1938. — Čehić Ante, Osijek. Primili smo zadnju pošiljk i poravnali Vašu preplatu do 31. XII. 1938.

U FOND »ISTRE«

U FOND »ISTRE«

Kao oprost od direktog odgovora na primljene čestitke prigodom moga jubileja, darujem u fond »Istre« dinara 100. — revolucionarac i čovek.

Viktoria ud. Škoda iz Tivta daruje u fond lista za uspomenu svoga pok. supruga Grge Škode Din 50.—

**KONAČIŠTE
„CENTRAL“
SUŠAK, Telefon 154**

Novo otvoreno — U samom centru grada sa 11 krasnih, moderno uredjenih soba.

**HOTEL
„JADRAN“
SUŠAK**

Telefon broj 120
Tople morske kupke

**BRAĆA
MARČELJA**

Veletrgovina zemaljskih proizvoda i kolonijalne robe

SUŠAK

Post. pret.: 181 — Telef. 38

• • •

VLASTITI MLIN

Stanica — ŠKRLJEVO
Telefon — SV. MATEJ 1
Telefon — BAKAR 17

**AUTOBUSNI
P R O M E T**

Milivoj Čabrijan

SUŠAK, Telefon 185

SAPUNARA

R E Č I N A

Ing. KONRAD MOHOVIĆ

SUŠAK

MILAN FÜRST

Trgovina željeza i željezne robe

SUŠAK

Trg Kralja Aleksandra
Telefon 50

A. LORENCIN

„AUTOPREVOZ“

i

Agenturna i komisiona
skladišta

SUŠAK

Telefon broj 437

„PROSVJETA“

KNJIŽARA I PAPIRNICA

JOSIP H. AHMETOVIĆ

S U Š A K

Pisači pribor, najveći izbor i najniže cijene. — — TELEFON BROJ 373

SITUIRAN TRAFIKANT

voj. invalid (z umetno roko) in radi voj. posledic ločen, išče (radi starosti) primerno kompanjonko. — Pogoj: Vsestransko samostojna, skromna in vestna ter vešča vsaj deloma tudi nemščine in ljubiteljica domaće primorske kuhinje. Ponudbe z opisom osobnega in gmotnega položaja je poslati na Upravo podružnice »Jutra«, v Celju pod značko »Stareša kompanjonka 62«.

**GRADJEVNO PODUZEĆE
BOREN EMILI**

OVL. GRADITELJ

S U Š A K

BUFFET

„JADRAN“

S U Š A K

Račkoga 10 — Telefon 411

JERKO KOVAČ

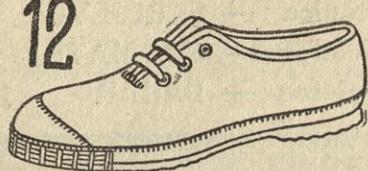
URARSKA RADNJA

S U Š A K

MASARYKOVO ŠET. 3

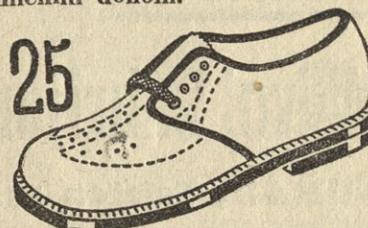
KOJE ĆEMO za Uslkus?

12

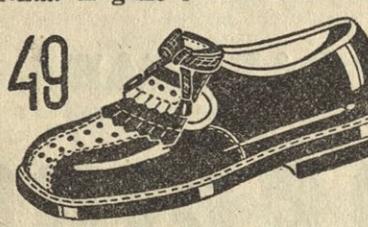
45301—2204
Za lijepe dane najjeftinije i najpo-
desnije dječje platnene cipelice sa
gumenim donom.

25

44291—8457
Novost za djecu!
Proljetne dječje cipelice, izrađene od
diftina. Lagane i udobne za šetnju.

49

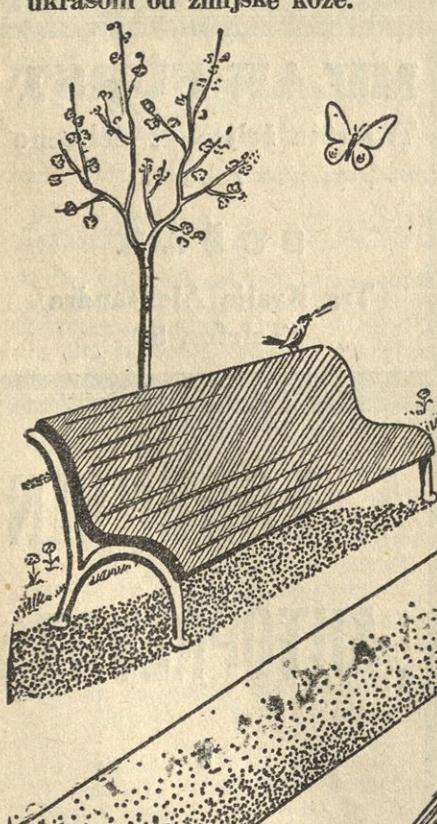

5891—64853
Vaše dijete obradovat će se ovim
finim cipelicama od laka koje imaju
vrlo lijep ukras od nubuka.

49

2442—74829
Novi dječji model za proljeće.
Izrađen od finog boksa, sa
ukrasom od zmijske kože.

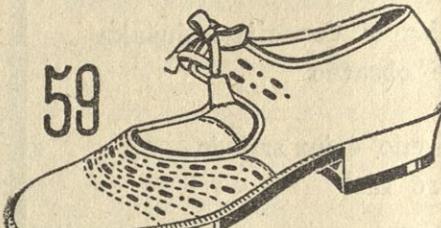

59

4644—44603
Izdržljive djevojačke cipelice od
boksa, sa šangom preko rista,
sa kožnim donom i niskom
potpeticom.

59

34295—9178
Ukusne ženske cipele za proljeće,
kombinirane od plavog i bijelog
diftina, sa niskim potpeticama.

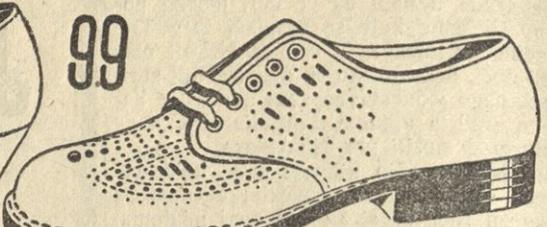
79

2425—46121

Praktične i lahke cipele od finog te-
lećeg boksa sa solidnim ukrasom i
poluvisokom potpeticom.

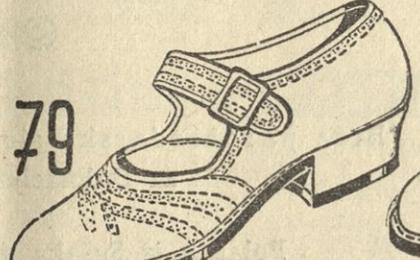
99

8927—44683

Elegantne cipele, gospodi za proljeće!
Od sivog ili drap semiša ili od kože,
ukrašene rupicama, sa kožnim donom

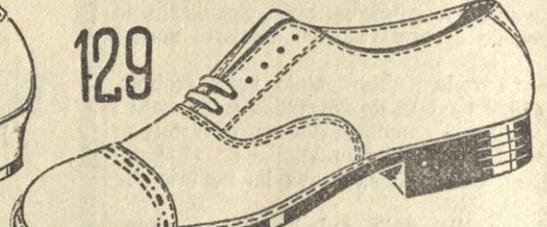
79

0675—46197

Ženske cipele sa širokom šangom
preko rista, kožnim donom i niskom
potpeticom. Udoban oblik i niska boksa, sa kožnim donovima i potpe-
potpetica sačuvat će Vam zdravu ticom.

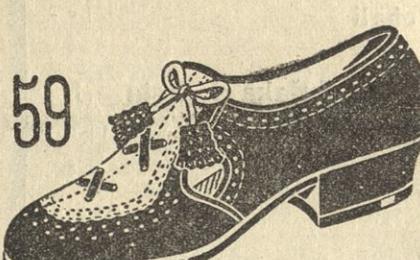
129

3939—44621

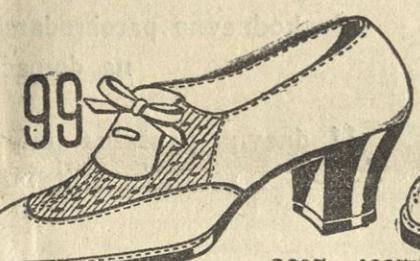
Gospodi dobrog ukusa najbolje
preko rista, kožnim donom i niskom
potpeticom. Udoban oblik i niska boksa, sa kožnim donovima i potpe-

59

2605—46657
Novi proljetni model, izrađen od
finog smeđeg boksa, sa kombinacijom
semiša. Izdržljive, pogodne
za proljetne šetnje.

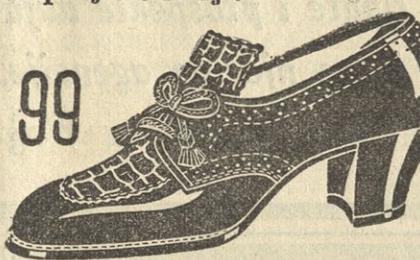
99

3639—44748

Udobne i izdržljive cipele od najfinijeg
telećeg boksa, rađene po engleskom
modelu. Na ram šivene.

99

2625—66650

Praktične ženske cipele na šnir,
izrađene od finog crnog ili smeđeg
boksa, sa kožnim donom i kožnom
potpeticom.

129

6305—94262

Američki model, cipelice od prvo-
razrednog plavog semiša, ukrašene
mašnom, sa visokom potpeticom.

Rata